

CEP ÜNİVERSİTESİ

Başlangıcından Günümüze

Kadın Hakları

NEY BENDASON

İletişim Yayınları . PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

CEP ÜNİVERSİTESİ

Başlangıcından Günümüze

Kadın Hakları

Les droits de la femme (des origines à nos jours)

NEY BENSADON
Paris ve Madrid Barosu'nda Avukat

Çeviren
ŞİRİN TEKELİ

İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

CEP ÜNİVERSİTESİ

Genel Yayın Yönetmeni: Murat Belge
Yayın Koordinatörü: Taha Parla
Yayın Danışmanı: Ahmet İnsel
Yayın Yönetmeni: Erkan Kayılı

Yayın Kurulu:
Fahri Aral, Murat Belge, Tanıl Bora, Ahmet İnsel, Erkan Kayılı, Taha Parla, Mete Tunçay.

Görsel Tasarım: Ümit Kıvanç
Dizgi ve Sayfa Düzeni: Hüsnü Abbas - İsmail Abbas
Baskı: Şefik Matbaası (iç) / Seda Matbaası (kapak)
Dağıtım: Hür Basın Dağıtım A.Ş.

İletişim Yayıncılık A.Ş. · Cep Üniversitesi 8 · ISBN 975-470-084-2

1. Basım · İletişim Yayınları, Aralık 1990.

Mart 1990 Tarihli 3. Baskısından Çevrilmiştir.

© Que sais-je?, Presses Universitaires de France, 1980
108, Boulevard Saint-Germain, 75006, Paris-France
© İletişim Yayıncılık A.Ş., 1990
Klodfarer Cad. İletişim Han. No:7 34400
Cağaloğlu-İSTANBUL, Tel: 516 20 60 · 61 · 62

Önsöz

Günümüzde bilgi bir yandan en önemli değer haline gelirken diğer yandan da artan bir hızla gelişiyor, çeşitleniyor. Ama katlanarak büyüyen bilgi üretiminden yararlanmak, özellikle gündelik yaşam kaygılarının baskısı altında, zorlaşıyor. Her şeye rağmen bilgiye ulaşma çabasını sürdürenler için de imkânlar pek fazla değil.

Ayrıca, özellikle Türkiye gibi ülkelerde bir konuda kendini geliştirmek ya da sırf merakını gidermek için herhangi bir konuyu öğrenmek isteyenlerin şansı çok az. Üniversitelerimiz, toplumumuzun yetişkin bölümüne katkıda bulunmak için gerekli imkânlardan yoksun.

Cep Üniversitesi kitapları işte bu olumsuz ortamda, evlerinde kendilerini yetiştirmek, otobüste, vapurda, trende harcanan zamandan kendileri için yararlanmak isteyenlere sunulmak üzere hazırlandı.

20. yüzyıl Fransız kültür hayatının en önemli ürünlerinden olan, bugün yaklaşık 3000 kitaplık dev bir dizi oluşturan "Que sais-je" (Ne Biliyorum?) dizisini İletişim Yayınları Türkçe'ye kazandırıyor. İletişim'in Cep Üniversitesi, bu büyük diziden seçilmiş,

Türkiyeli okurlar için özellikle ilgi çekici olabilecek eserlerin yanısıra, Avrupa'nın başka yayınevlerinin benzer bir çerçevede yayımladığı kitapları da içeriyor.

Ayrıca, Türkiye'nin siyaset, kültür, ekonomi hayatıyla ilgili konularda özel olarak bu dizi için yazılmış telif eserler "üniversite"nin "öğrenim programını" tamamlayacak.

Cep Üniversitesi'nin her kitabı alanının öndegelen bir uzmanı tarafından yazıldı. Kitaplar, hem konuya ilk kez eğilen kişilere hem de bilgisini derinleştirmek isteyenlere seslenebilecek bir kapsam ve derinlikte. Bilginin yeterli ve anlaşılır olması, temel kıstas. Cep Üniversitesi kitaplarını lise ve üniversite öğrencileri yardımcı ders kitabı olarak kullanabilecek; öğretmenler, öğretim üyeleri ve araştırmacılar bu kitaplardan kaynak olarak yararlanabilecek; gazeteciler yoğun iş temposu içinde çabuk bilgilenme ihtiyaçlarını Cep Üniversitesi'nden karşılayabilecek; çalıştığı meslek dalında bilgisini geliştirmek isteyen, evinde, kendi programlayabileceği bir meslekî eğitim imkânına kavuşacak; ayrıca, herhangi bir nedenle herhangi bir konuyu merak eden herkes, kolay okunur, kolay taşınır, ucuz bir kaynağı Cep Üniversitesi'nden temin edebilecek.

Cep Üniversitesi kitapları sık aralıklarla yayımlandıkça, benzersiz bir genel kültür kitaplığı oluşturacak. İnsan Hakları'ndan Genetik'e, Kanser'den Ortak Pazar'a, Alkolizm'den Kapitalizm'e, İstatistik'den Cinsellik'e kadar uzanan geniş bir bilgi alanında hem zahmetsiz hem verimli bir gezinti için ideal "mekân", Cep Üniversitesi.

İletişim
Yayınları

İçindekiler

GİRİŞ 7

BİRİNCİ KISIM
Mitoslar Çağı 12

BİRİNCİ BÖLÜM
Farklı Mitoslar 12
Mitosların Doğası 12
Havva Mitosu 13
Kadının Bekareti Mitosu 15
Kutsal Kadın Mitosu 17
Kadının Güçsüzlüğü Mitosu 19
Sonuçlar 21

İKİNCİ BÖLÜM
Uygarlıklar ve Mitoslar 23
Hammurabi Kanunları 23
Eski Ahit'te Kadın 24
Mandarinler Döneminde Kadın 27
Antik Yunan'da Kadın 28
Roma İmparatorluğu'nda Kadın 30
Kadın ve Kilise Hukuku 33
İslam'da Kadın 35
Kadınların Salik (Frank) Yasaları'nca Mirastan Dışlanması 36
Rönesans ve Reform Çağı'nda Kadın 38
Çarlık Yönetimi Altında Kadın 40
Fransa'da 17. Yüzyıldan Devrim'e Kadar Kadın 41
Sonuç 43

İKİNCİ KISIM
İlk Adımlar 44

BİRİNCİ BÖLÜM
Cinsel Tabulara Karşı Verilen Savaş 45
Tıp ve Biyolojide Sağlanan İlerlemeler 45
Edebiyattaki Gelişmeler 46
Cinselbilimin Doğuşu 46

İKİNCİ BÖLÜM
Toplumsal Tabulara Karşı Verilen Savaş 48
Mary Wollstonecraft (1759-1797) 48
19 Temmuz 1848 I. Seneca Falls Kadın Hakları Konvansiyonu 49
Feminist Hareketler 50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Fransa'da Feministlerin Elde Ettiği İlk Başarılar 55
Yeni Düşünceler 55
İlk Sonuçlar 58
Sonuç 62

ÜÇÜNCÜ KISIM
Değişik Ülkelerde 20. Yüzyıl Sonunda Kadın Hakları 64
Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Kadın Hakları 64
İngiltere'de Kadın Hakları 70
İtalya'da Kadın Hakları 76
Senegal'de Kadın Hakları 81
Çin'de Kadın Hakları 84
SSCB'de Kadın Hakları 88
ABD'de Kadın Hakları 92
Kanada'da Kadın Hakları 99
İspanyol ve Amerikalı-İspanyol Kadınların Hakları 102
Fransa'da Kadın Hakları 106

SONUÇ 126

BİBLİYOGRAFYA 128

GİRİŞ

Binlerce yıl boyunca, kadınlara, Tarih'te bir straponten koltuğu verildi. Yüzyıllarca, yazınsal veya sanatsal yaratıcılık, felsefi düşünce, bilimler ya da siyasal eylem gibi birbirlerinden çok değişik alanlarda, Havva'dan Saba Melikesi'ne, Brunehaut'dan Jeanne d'Arc'a, Christine de Pisan'dan Colette'e, pek az kadın ünün doruklarına tırmanabildi.

Yeryüzündeki kadın sayısı erkek sayısına hemen hemen eşittir, zaman zaman da biraz üzerinde olmuştur. Buna karşılık şan ve şöhreti hemen her zaman erkekler tekellerine almışlardır.

İnsan adlı kitabında Jean Rostand şunları yazar: "Ne dişi saf dişi, ne de erkek saf erkektir; sadece dişi biraz daha fazla dişi, erkek de biraz daha fazla erkektir."

Ne var ki kadın olmak, hakların kısıtlanmasının ve özgürlüklerin ayaklar altına alınmasının nedeni oldu.

1862'de Abraham Lincoln, Birleşik Devletler Kongresi'ne gönderdiği ikinci yıl mesajında, "kölelere özgürlüklerini vererek özgür insanların özgürlüğünü garanti altına alabiliriz" " diyordu.

Özgürlüklerin kazanılması, bireylerin haklarının tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi birilerinin canı yanmadan gerçekleşemez. Tiranlıkların üstesinden gelebilmek için daima savaşmak gerekmiştir ve bugün de gerekmektedir. Ulusların bağımsızlık-

larını, halkların özgürlüklerini elde edebilmek için yaptıkları devrimler sayısız insanın hayatına malolmuştur. Bu ulusların ya da halkların erkekleri, bağımsızlık ve özgürlük savaşımını kadınların yardımı ve desteğiyle yürütmüşlerdir.

İnsan haklarının tarihi başka bazı insanların egemenliğine karşı verilen sürekli bir kavganın tarihidir. Yahudi halkının Musa'nın önderliğinde firavunların köleliğinden kurtulması, Danton ve Robespierre'in imzalarını attıkları Fransız Devrimi ya da Lenin ile Troçki'nin damgalarını vurdukları 1917 Ekim Devrimi, özgürlüğünü kazanma uğruna insanlığın verdiği uzun kan ve göz yaşıyla yazılmış destanın dönüm noktalarından yalnızca birkaçıdır.

İnsanlık, tiranlığa karşı kazandığı değerli zaferleri ülküleştirmek ve ölümsüzleştirmek istediği için *Carta*'lar ya da İnsan Hakları Bildirgeleri kaleme almıştır.

Kadınların tarihin bu önemli olaylarına taraf oldukları kesindir. Baskı altında ezilme, bütün halkların acısını tattıkları ortak bir yazgıdır. Erkekler ve kadınlar baskıyı yenebilmek için elbirliğiyle mücadele ettiler. Ancak sıra nice güçlükle kazanılan zaferlerin meyvelerini toplamaya geldiğinde, kadınlar çoğu zaman bir köşeye itildiler. Kimi zaman özgürlük savaşımına katılmanın doğal ödüllerinden yoksun bırakıldılar, kimi zaman da kazanılmasına katkıda bulundukları şereften almaları gereken pay onlara çok görüldü.

Oysa İ.Ö. 5 bin yılında Sümerlerin ülkesi Mezopotamya'da, Babil'de kurulan ilk uygarlığı yaratan kabileler anaerkildiler (matriyarkal). Otoriteyi kadınlar kullanırdı. Bugün de bu âdetlerin Afrika'nın, Avustralya'nın ya da Güney Amerika'nın bazı yörelerinde yaşadığı görülüyor. Brezilya'da Cunnuris ırmağının kıyılarında yaşayan Topinam-

bous kızılderililerine komşu olan, erkeksiz yaşayan ve kendi kendilerini yöneten gerçek Amazonlar vardır. Yılda bir iki gün, gebe kalmak için erkekleri kabul ederler. Doğan çocuklardan kızları anneleri büyütüp yetiştirir, oğlanlar ise ertesi yıl babalarına verilir.

Bununla birlikte anaerkil tipteki bu aile yapıları oldukça ender ve olağandışıdır.

Aile zaman içinde Roma tipi aileye doğru evrildi. Bu aile, tepesinde, gerek ona bağımlı olan kadın ve çocuklar, gerekse kendi gibi, eşiti olan yurttaş erkekler katında en geniş hakları bulunan "baba" nın yer aldığı bir tür piramide benzerdi. Yeni hak ve özgürlüklerin tanınması ya da kazanılması durumunda bu haklardan yararlanan kişi, gerçekte, hukuken ancak onunla olan ilişkileri dolayısıyla varolan *aile üyelerinin tamamını temsil ettiği varsayılan* aile reisiydi. Yeni kazanılan haklardan genellikle yalnız o yararlanırdı.

Eğer erkeğe bir takım ayrıcalıklar tanınmışsa, kadınla ayrıca ilgilenmeye gerek yoktu. Eylemlerinin ödülü olarak doğrudan kadının kendisine tanınabilecek haklar, erkeğin varolan durumu korumak amacıyla oluşturduğu örümcek ağı benzeri sosyal ilişkiler içinde eriyip gitti.

Bu yapı despotça ya da en azından otoriter eğilimleri olan her iktidarın işine gelir: Salt sayısal bir hesap bile, kadınların kamusal yaşamdan dışlanmalarının yönetilecek insan sayısının önemli oranda azalması sonucunu vereceğini görmeye yeterlidir!

Eğer kadınlar haklardan yoksunsa ya da hakları kısıtlıysa, mufalefet ancak halkın bir bölümünden gelebilir; çünkü diğerleri susturulmuştur. Böylece sorunlar yarı yarıya azaltılmış olur. Yerleşik düzen daha kolay sürdürülür.

Kadınların zaman zaman, eğer yalnız iseler şan ve şeref kazanabildikleri görülür. Bir erkekle birlikte olmanın kadının değerini bastıran ya da gelişmesini frenleyen bir etki yarattığı görülmektedir. Gracchus'ların annesi Cornelia, genç yaşta dul kalmış ve kendini, korkusuzca, sonradan ateşli birer hatip olarak ünlenecek olan Tiberius ve Gaius Gracchus'u yetiştirmeye adamıştır.

Yalnız olmayan kadın, kişisel eylemiyle bir başarının kazanılmasına katkıda bulunduğunda, ona ait olması gereken şan ve şeref en yakınındaki erkeğe, babaya, kocaya ya da kardeşe atfedilir.

Ünlenmenin nedeni yalnızca kadına ait olsa bile, tarih bunu hep bir erkeğinkine bağlama eğilimindedir. Kleopatra'nın adı Sezar ya da Marcus Antonius'unkine, Deli Jeanne'ın adı Güzel Philippe'inkine, Marie-Antoinette'inki XVI. Louis'nin adına bağlıdır.

Kadınların erkeklerden bağımsız olarak saygınlık kazanabildikleri günümüzde bu durum eskiden olduğu kadar açık değildir ve o kadar sık görülmez: Örneğin edebiyatta bir Vicki Baum ya da Françoise Sagan, resimde bir Rosa Bonheur ya da Berthe Morisot, siyasette bir Golda Meir ya da Margaret Thatcher başarıları bir erkeğinkine dayandırılamayacak kadınlardır.

Durağan bir sosyal yapı içinde yaşayan ve çoğu ülkede, bir erkeğin, önce babasının, daha sonra kocasının adını taşıyan kadın, tüm yönleriyle belirginleşmiş bir bireysellikten yararlanamamaktadır.

İnsan hakları ne kadar yaygınlaşırsa, o kadar derinleşip güçlenebilir.

Onlara tanınan haklardan yararlanabildikleri için ekonomik gücü de ellerinde tutan erkekler, kendi aralarında en sevdikleri oyunu oynarlar: Bu oyun, savaştır. Aile reisi bu oyuna, adlarına karar verdiği kişileri, ona tabi olanları da sürükler.

Buna karşılık kadın hakları, savaşlardan ya da devrimlerden öte bir şeyi gerektirmektedir: O da, örf ve adetlerin değişmesidir.

Bu durumu haklı kılan ve destekleyen belirli bir felsefi akım vardır.

19. yüzyılın sonunda, *İyilik ve Kötülüğün Ötesinde* kitabında Nietzsche (1844-1900), bu anlayışı veciz şekilde şöyle dile getirmişti: "En temel sorunda, Erkek'le Kadın'ın ilişkisi sorununda hata yapmak, aralarındaki uçurumu ve ve çatışmalarının kaçınılmazlığını görmezden gelmek, eşit haklara, aynı eğitime, benzer iddialara, benzer sorumluluklara sahip olunabileceği rüyasına kapılmak, düşünce yoksulluğunun en açık işaretidir."

Erkek böylece, adına Hayat denilen tiyatro oyununu kurar. Kadın onu dikkatli ve edepli bir seyirci olarak izler, hatta oyun başarısız olsa bile onu alkışlar, ya da en iyi koşullarda erkeğin yazdığı, sahneye koyduğu ve başrollerini oynadığı oyunda bir figüran olarak yer alır.

Erkek kendi yararlandığı hakları kadına da tanımayı reddetmektedir. Erkekler, kadınların Tarih'e boyun eğmeleri için mitoslar yaratırlar (birinci kısım).

Kadınların ilerlemelerini önlemeye yetmeyen bu tutumu haklı kılmak için erkek cinsel tabularla sosyal tabuların ardına gizlenir (ikinci kısım).

Buna rağmen kadın hakları ilerlemektedir. Son olarak kadınların haklarında değişik ülkelerde, özellikle Fransa'da ne yönde ve nasıl bir değişme olduğu incelenecektir (üçüncü kısım).

BİRİNCİ KISIM
MİTOSLAR ÇAĞI

BİRİNCİ BÖLÜM
FARKLI MİTOSLAR

I.- Mitosların Doğası

Erkekler kadınları, kanıtlanmış doğru görünümü taşıyan dogmalar, önyargılı düşünceler, mitoslar ileri sürerek siyasal iktidarın uzağında tutmaktadır.

Mitosların gücü muazzamdır ve dünyanın bütün ordularının birlikte oluşturdukları güçten fazladır. Mitos deyimi, Yunanca'da masal anlamına gelen sözcükten türemiştir; somut ve sınanabilir bir olgunun, doğrularla yanlışların zamanla birbirine karıştığı bir öyküde dile getirilmesi anlamına gelir. Böylece biçim değiştiren düşünce, insan aklına çakılı kalır.

Doğum olgusu henüz açıklanamaz ve akıldan çok mucizeyle ilgili görülürken kadın, bireylerin kafasında bir tür gizemli çekiciliğin konusuydu.

Tarihöncesi çağın insanını çevreleyen evrende, insanların hayal gücünü en fazla etkileyen şeyleri yansıttığı anlaşılan ilk sanat eserleri Çekoslovakya'nın Bryno ve Ariège'in Mas d'Azil bölgelerinde bulunan küçük insan heykelleridir. İnsanlığın en eski gravetyen ve solutreen dönemlerine ait oldukları sanılan bu 8 ile 14 cm boyundaki heykelcikler bellerine kadar sarkan büyük memeli ve geniş kalçalı kadınları simgelemektedir. Bunlara "sepet kal-

çalı Venüs" ya da "şişman Venüs" deniliyor.

Kökü bir kadın başı ve kadın büstü biçiminde olan ve bir at dişini simgeleyen başka heykelcikler de vardır.

İlk sanat eserlerinin modeli kadındı.

Bütünüyle erkeğe benzeyen heykeller çok enderdir; Lascaux mağaralarında bulunan erkek başları daha çok bir hayvanı andırmaktadır ve zaman zaman çevresinde yaşayan bizonlarınkine benzer boynuzları vardır.

Demek ki, uygarlık incelemesinin derinlerine indiğimizde, sanatçının dehasını, yarattığı gizemle kadının harekete geçirdiğini görmekteyiz. Elie Faure "erkeğin sanatı, kadının aleti icat ettiğini" düşünüyor, böylece zamanın ta başlangıcından beri erkeğin cesur ve maceracı hayal gücüyle kadının pratik ve istikrarlı dehasını karşı karşıya getiriyordu.

Roma'nın yapılandırdığı toplumda, erkek kendi iradesini dayattı. Kadını doğal olarak ikincil olduğuna inandırdı.

İncil'in yaradılışla ilgili ilk yorumlarını kabul ettirdi. Böylece Havva mitosu doğdu.

Bekaretin evlilikten daha üstün olduğunu icat etti. Böylece bekaret mitosu doğdu.

Kadını bir kaidenin üstüne yerleştirmek istedi. Böylece kutsal kadın mitosu doğdu.

Son olarak kadının daha güçsüz olduğu inancından yola çıkarak, kendini kadının koruyucusu ilan etti. Böylece kadının güçsüzlüğü mitosu doğdu.

II.- Havva Mitosu

Havva mitosu çok eskidir. *Yaratılış* kitabının başlangıcı olarak ona dahil edilen metinler pek çok tartışmaya yol açmıştır. Bunlarda evreni hiçlikten kurtaran Tanrı'nın, erkeği, kendi imgesine benzer

şekilde yarattığı söylenir. Tanrı Adem'e yasak meyveye dokunmamasını emreder. O'na bir eş verir. Bu Adem'in kaburgasından yaratılan Havva'dır. Bir yılan gelir ve Havva'yı yasak meyveyi tatmaya, böylelikle yasayı çiğnemeye teşvik eder.

Tanrı öfkelenir. Adem'i sorguya çeker. Sorguda *Adem Havva'yı ele verir. Yargılanırlar. İkisi de* mahkum olur. Adem ve soyundan gelenler sonsuza kadar çalışmaya mahkum edilirler. Havva ise sonsuza kadar acı içinde doğurmaya mahkum olur. Yılan da sonsuza kadar onun karnında dolanmaya ve tozla beslenmeye mahkum olmuştur. Tartışma konusu olan metin budur. Metni ilk yorumlayanların aceleyle vardıkları sonuç, Metin'de anlatılan suçun sorumlusu Havva olduğuna göre bütün felaketlerimizin kökeninde de onun bulunduğudur.

Elisabeth Cady Stanton ve İncil'i Gözden Geçirme Komitesi'nin 1895'te, New York'ta yayınladıkları *Kadınların İncili*'nde (Woman's Bible) bunun tersine bir yoruma varılır: Havva'nın davranışı Adem'inkinden üstündür. Yasak sadece Adem'e konulmuştur; ne var ki Adem herşeyi sessizce izler, araya girmez ve eşini soğukkanlılıkla ele verir. Bu kabul edilemez bir davranıştır. Tek sorumlu Adem'dir; yorumcular Havva'ya haksızlık yapmışlardır.

Kabalacılar kutsal metinleri yorumlamanın farklı *biçimleri olduğunu öğretirler: İbrani alfebesinde*ki harflerin, gerek tek tek, gerekse bir sözcüğün içinde yazıldıklarında oluşturdukları sözcüklerden bağımsız anlamları vardır, dolayısıyla sözcüklerin birden fazla anlamı olabilir. Nitekim *guematri* ya da *notarikon* denilen farklı yorumlama yöntemleri geliştirilmiştir. Öyle ki, anlam söylenen ve söylenmeyen şeylere göre değişebilmekte, harfler arasındaki boşluklar özel bir değer taşımaktadır. Metinlerin eğer gerçekten bir anlamları varsa, bugüne ka-

dar çözülmemiştir. Dolayısıyla Havva'nın Adem'i yasak meyveyi yemeğe teşvik ederek bütün felaketleri başlattığı şeklindeki yorum, metinlerin doğru yorumu olmayabilir.

Bu durumda yüzyıllardır boş laflarla sürdürülen kadın düşmanlığının (misogynie) sorumluluğunu *Yaradılış* metnine yüklemek de haksızlık olur.

Bu entrika bir yana bırakılırsa, İyilik ve Kötülük'ü tanıma olanağını, hem Adem'e, hem kendine hem de insanlığa tanıyan aslında Havva'dır. Zekanın ve giderek bilginin gelişmesinin kökeninde Havva vardır. İnsanın, Tanrı'nın isteği doğrultusunda O'na benzemesinde Havva'nın katkısı önemlidir.

Tarihte yüzyılların yargısı çoğu zaman, bir dizi sınanmamış peşin hüküm, olguların yüzeysel çözümlemesi ve derinliğine irdelenmeden benimsenmiş suçlama sonucu çarpıtılmaktadır.

İnsan yaradılışı, o hayatının en gerekli ögesi olan zekaya kavuşmadan tamamlanmaz. Bu yüzden başlangıçtan beri birbirlerinden ayrılması olanaksız iki öge, beden ve ruh arasında tamamlayıcılık ve denge öngörülmüştür.

Her iki yüzü de gerekli, bir yüzü diğerini gerektiren simgesel Janus'un iki yüzünü oluşturan beden ve ruhdan birine ya da öbürüne ne bir öncelik, ne bir üstünlük tanınmalı, tersine ikisine de aynı değer verilmelidir.

Adem ve Havva, kutsal metinlerin gerçek ve sonsuz bir eşitlik içinde tutmak istedikleri, birbirini tamamlayan iki ögedir.

III.- Kadının Bekareti Mitosu

Uzun süre pek çok halk bekareti saymış hatta kutsamıştır. Bu saygı değişik biçimler alır. Farklı

uygarlıklarda tanrıçalar ya da rahibeler bakire olmalıydı.

Meksika'da, Tenoxtitlan'daki Huitzilopectl tapınağını kutsamak için Maya rahipleri 80 000 tutsağı kurban ettiler. Adak olarak sunulan ekmek çocukların ve bakirelerin kanıyla yoğrulmuştu.

Peru'da, bedeni ruhani olan herşeye tabi kılan İnkalar, sözcüğün tam anlamıyla bakire katliamları düzenlediler. Ancak kendilerini Güneş-Tanrı'ya adamış bakirelere de büyük saygı gösterdiler. Rahiplarin yanısıra, manastıra çekilen "Güneş bakireleri" vardı.

Başka uygarlıklarda, Yunan ve Latin mitolojilerinde de tanrıçalardan yine aynı özelliğe sahip olmaları beklenir: Bekaret.

Yunan tanrıçası Pallas Athene'yle özdeşlenen, bilgeliğin, sanatların ve savaşın tanrıçası Minerva, bu bakirelerin önde gelenidir. Yunanlıların Artemis'iyle özdeşlenen, av ve iffet tanrıçası Diana, kendisini çıplak yıkanırken gözetleyen avcı Acteon'u geyiğe dönüştürerek cezalandırmıştı. Bir bakire olmasına rağmen gebe kadınlar ona yakarırlardı.

Romalılar tarikata 6 yaşında girip 30 yaşına kadar kalan Vesta bakirelerine büyük saygı gösterirlerdi. Çünkü onlar, Roma'nın koruyucusu Tanrıça Vesta'nın rahibeleriydiler. Evlenme hakları yoktu. Bu iffet sözünü bozanlar, Roma'nın Colline kapısında diri diri toprağa gömülürlerdi.

İ.Ö. 14 yılında İmparator Tiberius bakirelerin idamını yasakladı. Ölüme mahkum edilmiş bir bakirenin idamından önce bekaretinin halkın gözleri önünde bozulması azabını da yaşaması gerekiyordu.

Hıristiyan inancı, bekaretin evliliğe üstünlüğünü ilan eder. Aziz Augustinius ve Aziz Jean Chrysostomas en üst mertebeye bekareti koymuşlardır. Ha-

yatlarını dine adayan bakireler, İsa'nın zevceleridir.

Aziz Pavlus Korintlilere ilk mektubunda şöyle der: "Kızını evlendiren iyi eder, ama kızını evlendirmeyip Tanrı'ya adayan daha büyük bir iyilik yapar."

Mantıksal ya da bilimsel bir açıklama getirilemeyen, sonucu anlaşılamayan her eylem insan ruhunu tedirgin etmekteydi. Onun için bu eylemlere ilahi bir kaynak göstermede tereddüt edilmezdi.

Kadının bekaretinin bozulması sırasında akan kan, hayalgücü üzerinde derin izler bıraktı. Genç kızın bedenini saf tutma, bozulmadan koruma kadınlık ideali yapıldı. Herhangi bir yara almadan olabildiğince uzun süre bakire ve saf kalması istendiği için, kadın, ailesi içinde kapalı yaşamaya zorlandı. Bu durum kadınların toplumdan tecrit olmalarına yol açmakta, dolayısıyla özgürlüklerini kısıtlamaktaydı.

IV.- Kutsal Kadın Mitosu

Paganlar ve putataparlar günlük hayatın her adımında tanrılarına yakarır, onlardan yardım ve koruma beklerlerdi. Bu yakarışlara, Malraux'nun deyişiyle "görüntünün ardındaki gerçeğe" ulaşmak istercesine, heyecan ve tutku karışırdı.

Üstün bir uygarlık yaratmış olan İnka İmparatorluğu'nda, hüküm süren yönetici, kanın saflığını korumak için kız kardeşlerinin en büyüğü ile evlenmeliydi.

Yunan mitolojisinde güzel sanatların koruyuculuğunu 9 Muza (Muse) yapardı; sanat ve kültür onların alanıydı. Tarihle Klio, müzikle Euterpe, ağıtla Erato, destanla Kalliope, trajediyle Melpomenes, komediyle Thalies, dansla Terpsikores, lirik şiirle

Polimnies ve yıldızlarla (astroloji) Uranies ilgilenirdi.

İ.Ö. 6. yüzyılda Mısır'da gelişen sait sanatında kadın biçimleri büyük tutkuyla resmedilir.

Renan, "Hıristiyanlık'ın başlangıcında kadına sunduğu tek yeni şans, kendini kahramanlıkla kurtarmasıdır" der. Marcus Aurelius tarafından 177'de Lyon'da kurban edilen Blandine, 451'de Parislileri Attila'dan koruyan, tanrıya adanmış Geneviève, Clovis'i Hıristiyanlık'a döndüren Clotilde gibi... Kahramanların en üstünü ise, hem yurtsever hem de inanmış olan Jeanne d'Arc'tır.

Haçlı seferlerinden sonra ortaya çıkan soylu adabı (kurtuvazi), günlük ihtiyaçların ötesinde ve mükemmel olması istenen kadının faziletlerini saymakla bitiremez. Trubadurlar şarkılarında aşkı dile getirirler. Kadın tapınma ve hayranlık konusu olur. Kocası III. Henri'nin ölümünden sonra, dindarlığıyla tanınan Elonore de Provence, Ambresbury Manastırı'na çekilir ve 1299'da orada ölür.

Kadın ne kadar erişilmez ise, erkek onu o kadar çok ister. Ona sahip olabilmek için herşeyini feda etmeye hazırdır. Kadın erişilmek istenen amaç olur. Bu hayali mükemmellik ve yüceltilmiş aşk biçimindeki kadının yeri kutsalın yanıdır.

Yüzyıllar boyunca şairler, Aşk'ı ve sevilen kadının soylu ruhunu yücelttiler. *Aşk Şarkısı*'nda (Chant d'Amour) Lamartine şöyle der:

"Sesin kulaklarımda ölürken,
Ruhum uyanır ve sana seslenir,
Tanrının sesiyle çınlayan
Bir tapınak gibi..."

Erkek sevdiği kadına sembol değeri verir. Onu göklere çıkarır.

V.- Kadının Güçsüzlüğü Mitosu

Erkek kadının koruyucusu olmak istemektedir. Kadına göre daha yapılı olmasını gerektiren işleri o yapar. Katedraller, köprüler ve yollar inşa eder. Kadın daha az önem verilen evişlerini yapmak için evde kalır. Gücünü ortaya koymaz. Güçsüz değildir ama, gücünü göstermekten alıkonulur. *Ceratias Holboelki* türünde bir dişi balık, türünün en küçük erkeğinden 500.000 kez daha ağırdır.

Sevişme eyleminde ilkel erkek fiziki gücüne ve üstünlüğüne inanır.

Son bilimsel araştırmalar kadınların ortalama yaşama süresinin erkeklerinkinden 6, 7 yıl daha fazla olduğunu kanıtlamaktadır: Fransa'da 1987'de yaşam süresi bir erkek için 72, kadın için 80,3'dür. 1789'da sırasıyla 27,5 ve 28, 1898'de ise 45,4 ve 48,7 idi.

Erkeklerin kadınlardan erken ölme eğilimleri zamanla artmaktadır.

Kadın, hastalıklara karşı erkekten daha dirençlidir. 10 Nisan 1979'da ABD'de yapılan bir araştırmada, atom santrallerinin yakınında oturan kadınların kansere karşı erkeklerden daha dayanıklı oldukları kanıtlandı.

Spor yarışmalarında kadın ve erkeklerin elde ettikleri rekorlar arasındaki fark giderek küçülüyor.

Aşağıdaki tabloda kadınların ve erkeklerin olimpiyat rekorlarını, bir dalda elde edilen olimpiyat rekorunu birkaç on yıl arayla izleyerek karşılaştırmaya çalıştık.

En sağdaki sütuna bakıldığında, aynı dalda erkeklerin kadınlara göre elde ettikleri rekor üstünlüğünün zamanla azaldığı görülmektedir.

Bu tablo herhangi bir başka açıklamadan çok daha açık olarak, birkaç on yıl sonra kadınlarla erkek-

ler arasında karışık yarışmaların yapılabileceğini ve kadınların bu yarışmaları kazanabileceğini, çünkü doğada erkeğin mutlaka kadından daha güçlü ve hızlı olmadığını kanıtlamaktadır.

Karşılaştırmalı Olimpiyat Rekorları

Yıl	*Rekorcunun adı*	*Dal*	*Erkek*	*Kadın*	*Fark*
1928	Williams (Kanada)	100 m	10"8		
	Robinson (ABD)	koşu		12"2	-1"4
1976	Crawford (Trinidad)		10"06		
	Richter (Fed. Al.)			11"08	-1"02
1984	Lewis (ABD)		9"99		
	Ashford (ABD)			10"97	-0"98
1964	Larrabee (ABD)	400 m	45"1		
	Cuthbert (Avustralya)			52"	-6"9
1976	Juantorena (Küba)		44"26		
	Szewinska (Polonya)			49"29	-5"03
1984	Babers (ABD)		44"27		
	Brisco-Hooks(ABD)			48"83	-4"56
1928	King (ABD)	yüksek	1.94 m		
	Catherwood (Kanada)	atlama		1.59m	-0.35m
1976	Wszola (Polonya)		2.25 m		
	Ackermann (Dem. Al.)			1.93m	-0.32m
1984	Moyenburg (Dem. Al.)		2.35 m		
	Meyfarth (Dem. Al.)			2.02m	-0.33m
1948	Steele (ABD)	uzun	7.82 m		
	Gyarmati (Macaristan)	atlama		5.69m	-2.13m
1976	Robinson (ABD)		8.35 m		
	Voigt (Dem. Al.)			6.72m	-1.63m
1984	Lewis (ABD)		8.54 m		
	Cusmir-Stanciu (Romanya)			6.96	-1.58m
1928	ABD	4X100	41"		
	Kanada			48"4	-7"4
1976	ABD		38"33		
	Dem.Al.			42"55	-4"22
1984	ABD		37"83		
	ABD			41"65	-3"82

Yıl	*Rekorcunun adı*	*Dal*	*Erkek*	*Kadın*	*Fark*
1912	Kahanamoku (ABD)	yüzme	1'3"4		
	Durack (Avustralya)	100 m		1'22"2	-18"8
1976	Montgomery (ABD)	serbest	49"99		
	Ender (Dem. Al.)			55"65	-5"66
1984	Gaines (ABD)		49"80		
	Steinseifer (ABD)			55"92	-6"12
1924	Skelton (ABD)	kulaç		2'56"6	-
	Morton (İngiltere)			3'33"2	-36"6
1976	Wilkie (İngiltere)*		2'15"11		
	Koshevaïa (SSCB)				2'33"35
-18"24					
1984	Davis (Kanada)		2'13"34		
	Ottenbrite (Kanada)			2'30"38	-17"04

1924'te Weismuller (ABD) 100 m serbest yüzmede 59" ile rekor kırdı (erkek).
1964'te Fraser (Avustralya) 100 m serbest yüzmede 59"5 saniye ile rekor kırdı (kadın).
1900'da Jarvis (ABD) 100 m engelsiz koşuda 11" ile rekor kırdı (erkek).
1960'ta Rudolph (ABD) 100 m engelsiz koşuda 11" ile rekor kırdı (kadın).

VI.- Sonuçlar

Kişisel ve diktatoryal ya da dinsel ve toplumsal bütün yerleşik iktidarlar, kadınlara erkeklerle aynı hakları tanımamak için bütün bu mitoslara arka çıkmaktadırlar.

Uygarlıkların hemen hepsi, zaman zaman bu mitoslardan birinin ya da birkaçının etkisinde kalmış ve mitoslar zihinlerde öylesine kök salmışlardır ki, bundan 200 yıl önce bir kadın, Mme. de Staël, *Almanya'ya Dair* (De l'Allemagne) adlı kitabında 50 asırlık tarihi özetleyen şu cümleyi yazmıştır: "Kadınları kamu ve toplum işlerinden dışlamak yerindedir. Onların doğal görevlerini yerine getirebilme-

lerine en fazla engel olacak şey, erkeklerle rekabet ilişkisine girmeleridir ve bir kadın için şan ve şeref, mutluluk getiren bir yasdan başka bir şey olamaz."

Bir halkı anlamak için onun tarihini bilmek gerekir. 20. yüzyılın sonunda dünyada kadın haklarının durumunu anlamaya çalışmak için hukukun kaynaklarına dönüp bakmak gerekecektir.

Yüzyıllar boyunca mitoslar kadın özgürlüklerini ezdi.

Kadın ve erkek arasında hak eşitsizliği kural, hak eşitliği istisnadır.

Şimdi, bazı uygarlıklarda Antik Çağ'dan günümüze kadın haklarını incelemeye çalışacağız. Sırasıyla ele alacağımız konular, Hammurabi Kanunları, *Eski Ahit*'te kadın, mandarinler döneminde kadın, Eski Yunan'da kadın, Roma İmparatorluğu'nda kadın, kadın ve Kilise Hukuku (bekaret mitosu ve kutsal kadın incelemelerini, *Yeni Ahit* ve Hıristiyanlık'ın kadın hakları üzerindeki etkisiyle tamamlayacaktır), İslam'da kadın, Salik (Frank) Yasaları'nca kadınların miras hakkından yoksun bırakılması, Rönesans ve Reform döneminde kadın, Çarlık döneminde kadın ve 17. yüzyıldan Devrim'e kadarki dönemde Fransa'da kadındır.

İKİNCİ BÖLÜM
UYGARLIKLAR VE MİTOSLAR

Bu bölümde bazı uygarlıklarda kadın haklarını inceleyeceğiz. Bunun için bugün kadınların sahip oldukları hakların temelini belirleyen önemli tarihî dönemleri seçtik.

I.- Hammurabi Kanunları

Amorlular Şanaan'ın oğlu Amor'un soyundan gelen, İ.Ö. 23. yüzyılda yaşamış bir halktı. Sümer ülkesi ya da Şinar denilen toprakları, Fırat'ın sağ kıyısında Ölü Deniz'in batısından Babil'e kadar uzanıyordu.

Babil, Asya'nın batısında, askeri gücü ve bilimlerle sanatların gelişmesi sayesinde parlayan, örgütlenmiş ilk uluslardan biriydi.

I.Sargon döneminde aşiretler anaerkildi. Çocuklar birden fazla kocası olan kadınlara aitti.

Çokkocalılık (poliandri) tarihte istisna sayılamayacak kadar çok örneği olan bir sistemdir. Geçmişte Seylan adasında, bazı Pasifik adalarında, Venezuella'da Orenoque vadisinde yaşayan yerliler arasında varolduğu bilinen çokkocalılığa, günümüzde Hindistan'ın bazı kastlarında, örneğin Nairler'de rastlanmaktadır.

Aile grubunun ikinci biçimi ikikocalılıktır (biandri). İ.Ö. 33. yüzyılda, Uro-Kagina'nın saltanatı dö-

neminde bu sistem ortadan kaldırılmış ve iki kocası olan kadın mahkum edilerek nehre atılmıştır.

Amorlar hanedanının en ünlü kralı, bu soydan gelerek tahta çıkan altıncı kişi olan Hammurabi'dir.

Menan, "Hammurabi zamanında Babil ihtişamının zirvesine çıktı" der. Bilinen ilk Hammurabi Kanunu, Güneş-Tanrı "Hamaş" tarafından yazıldı. Bu kanun 283 maddeden oluşuyordu.

Kurduğu aile sistemi, evlilik dışı beraberlikle (kuma-cariye ya da konkübin) yumuşatılmış bir tekeşli evlilikti (monogami).

Kadın, karı, kuma ya da cariye (köle) olsun, çocuk doğurmalıydı. Çocuğu olmayan karı drahoması ve uygun bir tazminat verilerek boş düşürülürdü. Kadın kısırsa ve boş olmak istemiyorsa, kocasına çocuk doğurabilecek bir köle bulabilirdi.

Meşru eş, hukuken reşitti ve sözleşme imzalayabilirdi. Dul kalması ya da kocasının terk etmesi durumunda çocuklar üzerindeki velayet hakkında kocanın yerini alır, yeniden istediği bir erkekle evlenebilirdi.

Toplum düzeni fuhuşa izin veriyor, hatta onu düzenliyordu.

Her iki cins için Tapınak'a bağlı haremler vardı. Fahişeler kutsaldı ve babalarından drahoma alırlardı. Karşılıklı anlaşma ya da eşlerden birinin diğerine çok kötü muamelesi durumunda boşanmak mümkündü.

Mülkiyet hakkı ortaktı ve aile birliği hukuken bir birimdi.

II.- Eski Ahit'te Kadın

Kral Salomon *Atasözleri*'nde (V, 18) oğluna şu tavsiyede bulunur: "Bundan böyle özsuyun kutsan-

sın ve gençliğinin kadını yanında zevki tat! Aşk ceylanı, zerafetle dolu güzel, seni hep zevke garketsin ve sana olan aşkı hiç tükenmesin!"

İncil'in metinlerinde, ilahilerinde ve atasözlerinde anne ya da eş olan kadın göklere çıkarılır. Metinlerin yazarı Tanrı'nın İsrail halkıyla olan ilişkisini bir erkekle bir kadının birbirlerine duydukları aşkla karşılaştırmaktan bile kaçınmaz. Abraham, İzhak ve Yakub gibi patriyarklara (aile reisi), Sarah, Rebeka, Raşel ve Lea gibi matriyarklara (evli kadınlar) gösterilen saygının aynısı gösterilir.

Aile ocağı, kadının yönettiği bir ibadet yeridir. Kadın çocuklarına devrettiği geleneklerin bekçisidir. Bu yüzden bir yabancıyla evlenmek yasaktır (*Malaşi* II, 10, 13'den 16'ya kadar).

Yaradılış'ın ilk bölümlerinde anaerkilliğin (matriyarka) izlerine rastlanır: Yeni doğmuş çocuklara adlarını Lot'un kızları verirler (*Yaradılış*, XIX, 37); çadır yani ailenin oturduğu yer kadınlara aittir (*Yaradılış*, XXXI, 33). Bazı durumlarda soyun anadan devam ettiği belirtilir: Davud, bir yabancı olan Moabit'in torunudur.

Renan, *İsrail Halkının Tarihi*'nde şöyle der: "Kendilerinin efendisi olan, mallarını istedikleri gibi kullanan, kocalarını seçen, peygamberlik etme ve şiir söyleme dahil, erkeksi bir hayatın bütün eylemlerini yerine getiren kadınlar vardı."

Peygamber ve savaşçı Debora, halkını yargıç kimliğiyle kırk yıl yönetti.

Evlilik, yakın akrabalık ya da ittifakın doğurduğu sakıncalardan dolayı belli kısıtlamalara tabiydi.

Evliliğin üç amacı vardı: Çocuk doğurarak soyu sürdürmek, yalnız olmak iyi olmadığı için yalnızlığı önlemek ve çiftin mutluluğunu sağlamak.

Malaşi, kadının erkeğe Tanrı'nın tanıklık ettiği bir anlaşmayla bağlı olduğunu söyler (*Malaşi*, II,

14).

Kadının ya da erkeğin zinası ölümle cezalandırılır. Tekeşlilik kurallaşır. Belli bir evlilik tipinde koca, gelecekteki karısının ailesine nişan töreni sırasında sağladığı bir hizmet ya da *mohar* denilen parayı ödeme karşılığında kadını "satın alır". Nişan töreni zorunlu olarak evlilikten önce yapılır ama, sözlüleri kesin olarak bağlar. Nişanda sağlanan hizmet ya da para, evlilik töreninde kadının ailesinin erkeğe geri verdiği drahomayı oluşturur.

Öngörülen evlilik için kadının görüşü alınır ve onayını vermesi gerekirdi (Rebeka, *Yaradılış*, XXIV, 45). Evli kadın kocasına bağımlıydı ve onun otoritesine boyun eğerdi (*Yaradılış*, XX, 3). Hukuken reşit kişi olarak davranma ve mahkemeye başvurma hakları ise korunmuştu (I *Krallar* III, 16-27).

Koca evin işlerini yönetme yetkisini karısına bırakırdı. Buna karşılık koca ailenin geçimini sağlamak üzere ev dışında çalışırdı. Kadın bir meslek icra edebilirdi. Aynı zamanda yargıç olabilir ve cephede savaşabilirdi.

Aile hayatı da katı bir düzenlemenin konusuydu. Ebeveynin çocuklarına besledikleri derin sevginin karşılığı olarak babaya ve anneye saygı göstermek gerekirdi; bu vecibe On Emir'e beşinci emir olarak dahil edilmiştir ve emirlerin birinci ve ikinci bölümü arasındaki geçişi sağlar.

İlahiler'de bir erkekle bir kadının birbirlerine duydukları gerçek sevgi şu sözlerle anlatılır:

"Aşk ölüm gibi güçlüdür...
Ne büyük sular söndürebilir,
Ne de akarsular boğabilir onu."

Gördüğümüz gibi *Eski Ahit* kadına her alanda pek çok hak tanımıştır. Bu yasalar Küçük Asya'da

yaşayan İbrani halkının hayatına yön verdi. Asya'nın öbür ucunda başka kurallara uyan Çin uygarlığı ise kadını erkeğin boyunduruğu altına sokmaktaydı.

III.- Mandarinler Döneminde Kadın

Çin düşüncesine egemen olan iki büyük filozof vardır: Konfüçyüs (İ.Ö. 551-479) ve Lao-Zeu (İ.Ö. 7.yy).

Konfüçyüs, gökyüzüyle yeryüzü arasında uyumu arayan insanın ahlakını yükseltmek istemiştir. İnsan adil ve özverili olmalıdır.

Lao-Zeu'nun düşüncesine taoizm denilir. Bu düşünce *yin* denilen eril ilke ile *yang* denilen dişi ilkeyi birbirinden ayırır; bu dünyadaki herşeyin bu iki ilkeye göre dağıldığını ve evrenin hareketini bu dağılımın açıkladığını savunur. *Yin* ile *yang*'ın birliği, hazla ulaşılan kozmik ya da yaşamsal coşku demek olan *tao*'dur.

Bu felsefi ilkeler, yüzyıllar boyunca, değişmeyen geleneklere uygun olarak atalara tapınılan Çin'in hayatına yön verdi. Çinliler, kadını, hemen hemen tümüyle haklardan yoksun bir durumda bıraktılar.

Tarihçiler kadının babasının ya da kocasının bulunduğu bir yerde, ancak onlar izin verdiği takdirde söz alıp konuşabildiğini yazarlar. Kadın söz aldığında da çekingendir ve gözlerini yerden kaldıramaz.

Hali vakti yerinde sınıflardan genç Çinli kadınların ayakları, soyluluğun ve ayrıcalığın bir işareti olarak çok genç yaştan itibaren büyümelerini önleyen bandajlarla sarılır, parmakları bağlanırdı; öyle ki bir süre sonra ayak ufacık bir yumruk haline dönüşürdü.

Çokeşliliğe (poligami) izin verilirdi. Evlilik fazla gösterişli olmayan bir törenle kutsanırdı ve yalnız

babanın onayını gerektirirdi.

Zina yapan kadın yakılırdı. Koca öldüğü zaman karılarının kendilerini kocanın mezarı üzerinde öldürmeleri şart değildi ama, bunu yapan kadınlar cesaretleri ve kocalarına bağlılıkları yüzünden alkışlanırlardı. Hindistan'da *suttee* adı verilen bu adet, İngiliz hükümetinin 1829'da aldığı yasaklama kararına rağmen 1900'lere kadar uygulanageldi.

Dulların ikinci bir evlilik yapmalarına izin verilmezdi; kendilerini ölmüş kocalarına tapınmaya adamaları gerekirdi.

Eski Çin'de binlerce yıl boyunca erkekler, aşiret, din ve örflerin gücüne boyun eğdiler. Ama kadınlar buna ek olarak bir de kocanın iktidarına boyun eğme durumundaydılar.

Daha yakınımızda Asya kökenli Pelasge ve Helen halkları Antik Yunan'ı kolonileştirdiler. Birkaç yüzyıl süreyle Atina, Perikles'in deyişiyle, " en mutlu ve muhteşem site" olacaktı.

IV.- Antik Yunan'da Kadın

Eski Yunan uygarlığı Homeros'tan (İ.Ö. 900), Yunanistan'ın Roma tarafından ele geçirilip *Acquea Liga*'sının dağılmasına (İ.Ö. 146) kadar uzanan yedi asırlık bir döneme yayılır.

Yunan kadınının Site yaşamında önemsiz bir yeri vardır. Aristotoles kadının tedbirlilik, adalet, cesaret ya da ılımlılık ve kanaatkârlık gibi erdemlere sahip olduğu konusundaki şüphelerini açıkça ifade etmiştir.

Kadın evde, *gunaikos*'da, yani evin birinci katında ona ayrılmış olan bir dairede yaşardı.

Ailesi içinde değeri vardı ve saygı görürdü. Evinin dört duvarına kapatıldığı için kamu yaşamına katılmazdı.

Olimpiyat oyunlarına yalnız erkekler katılabilirdi. Yarışları kazananlar kahramanlaştırılır ve başlarına zeytin dalından bir taç konurdu.

Tiyatronun başlangıcında kadın rollerini erkekler oynarlardı. Isparta ve Klasik Çağ'da Teos dışında hiç bir sitede kızlar okula alınmaz ve eğitim görmezlerdi.

İ.Ö. 627 ve 570 arasında yaşayan kadın şair, Mytilenoslu (Lesbos adasında) Sappho bir istisnadır. Olağanüstü güzellikteki şiirlerinden bize ancak birkaç dize kalmıştır. Zaten ona 10. Muza denirdi. Güzelliğe büyük değer veren Sappho Phaon'u tutkuyla sevmiş ama o, Sappho'nun sevgisine karşılık vermemiştir. Efsaneye göre içini yakan ateşi söndürmek için denizin sularına atılmış ve kendini Leucade tepesinden aşağı atmıştır.

Mytilenoslular ona çok değer vermişler ve ölümünden sonra paralarına onun bir portresini basmışlardır.

Philedelphli II.Ptoleme'nin (İ.Ö. 309-247), Yunan geleneklerinden çok, firavunlardan kalma bir geleneğe uygun olarak kız kardeşi Arsinoe ile evlenmiş olmasına rağmen, kız ve erkek kardeşler arası evlilik hoşgörülmezdi. Kadının kiminle evleneceğine onun yerine babası, o yoksa vasisi karar verirdi. Koca karısını tek taraflı olarak boş düşürebilirdi. Gerçi yasalar kadının isteği üzerine boşanmayı öngörmüştü ama, karının bu yola baş vurması çok ender rastlanan bir olaydı.

Miras erkek çocuklara devredilirdi. Evli bir erkek, eğer oğlu yoksa, kızıyla evlendireceği bir genç erkeği evlat edinebilirdi. Bu yola gidilmezse, erkek kardeşi olmayan kız çocuk (*epikleros* denirdi), babasından kalan mirası kendi oğluna devretmek zorundaydı.

"Kanephoros" adı verilen genç kızlar dini törenle-

re katılarak tanrılara sepet içinde sunak sunarlardı.

Cenaze törenlerine ağıt yakmaya gelen kadınları "gunakonomos" denetlerdi.

Mitolojide yer alan tanrıçalar ve onların hizmetindeki rahibelerin dışında bu dönemde yaşamış kadınlardan birkaçının adı tarihe geçmiştir: Perikles'in birlikte yaşadığı Aspasya, Praksiteles'in sevdiği ve en beğendiği modeli yaptığı çok zengin bir fahişe olan Tespriesli Phyrneos, Plutarkos'un zamanında saf genç kızlar arasından seçilip Apollon'un rahibesi olan, Delpheos Tapınağı'nda kehanetlerde bulunan Phyteos gibi.

Antigone, babası Oidupus'a gösterdiği sadakat ve erkek kardeşi Polyniseus'a verdiği değerle ünlendi; Jason'un altın postu çalmasına yardım eden Medea, kızlarına iktidarı haksız olarak ele geçiren Pelias'ı öldürttü. Minos'la Pasiphe'nin kızı Phedra ise aşık olduğu üvey oğlu Hippolitos'un ölümüne neden oldu.

Eski Yunan'da kadın, hukuk sisteminin kıyısında yer almakla beraber, gündelik hayatta önemli bir rol oynamıştır.

V.- Roma İmparatorluğu'nda Kadın

Batı Hukuk Sistemi'nin bir başka beşiği olan Roma uygarlığı, İ.Ö. 500'de hüküm süren Roma'nın son kralı Ulu Tarquin'in saltanatından sonra başlayıp İ.S. 476'da son Batı Roma İmparatoru Romulus Augustulus'un çöküşüne kadar geçen yaklaşık on asır sürdü.

Romalı lejyonerlerin savaş çığlığı *pro aris et focis* (tapınaklarımız ve evlerimiz için) idi. Sosyal düzenin temeli aileydi. Ailenin oturduğu ev, *domus*, aile reisinin, *pater familias*'ın hakimiyeti altındaydı.

Auguste zamanında geçerli olan eski yasalar her kadının 20 ve 50 yaşlar, her erkeğin de 25 ve 60 yaşlar arasında evli olması zorunluluğunu getirmişti. Kadının evlilik süresince en az üç çocuk sahibi olması gerekiyordu. Yakın akrabalar arası evlilikler (ensest) yasaktı.

Kadın, doğumundan ölümüne kadar vesayet altındaydı. Büluğ çağına kadar "yetişkinlik öncesi" denilen vesayet altındaydı, yetişkin olduktan sonra da kocasının ya da babasının vesayeti altında kalırdı.

Her ikisi de babanın onayını gerektiren iki evlilik biçimi vardı: *Cum manu* evlilik ve *sine manu* evlilik.

Cum manu evlilik, kadının kocasının *domus*'una, onun otoritesi altına girmesini gerektirirdi. Kocasının *manus*'una giren kadın, hukuki kapasitesini yitirir, hukuken kişi olmaktan çıkardı.

İ.S. 3. yüzyıla kadar yaygın olan evlilik biçimi *cum manu* evlilik idi.

Ancak bu tarihten sonra kadını bütün haklarından yoksun bırakan bu evlilik biçimi terkedilerek *sine manu* evliliğe geçildi. Burada kadın evlendikten sonra da kendi ailesi içinde kalırdı.

İmparatorluk döneminden önce Romalı kadın, vasisinin yardımı olmadan, yalnız başına ne *cum manu* evlilik aktedebilir, ne vasiyetname yapabilir ne de malını kullanabilirdi. Bu tarihten sonra sözleşme ve vasiyetname yapabilir duruma geldi. İmparator Trajan dönemine ait, Genç Pline'nin kaleme aldığı birçok metinden, kadının artık tam hukuki kapasitesini kazandığı anlaşılmaktadır.

Vasi, *autoritas* adı verilen bir ön onay vererek kadının imzaladığı sözleşmeleri ya da düzenlediği belgeleri geçerli kılmaktadır.

Zamanla örflerin değişmesi sonucu bu vesayet

kurumu da geçerliliğini yitirdi.

Claudia yasası, *ingenues* denilen doğuştan özgür kadınların eğer *pater familias* tarafından miras hakkından yararlandırılmışlarsa, vasiyetname yapabilmek için vesayet altına alınmalarını gereksiz kıldı.

Ulpien, kadınların haklarına getirilen bütün bu kısıtlamaları, ne yazık ki çok ünlü olan şu hükümle haklı kılmaktaydı: *İmbecilitas sexus* (budala cins). Tutucu Roma Senatosu, kadının herhangi biri yararına tanıklık yapmasını yasaklamıştı. Bu yasağı daha da güçlendiren Justinianus, kadının kocası yararına bile tanıklık edemeyeceğini kararlaştırdı.

Kocanın kadından önce ölmesi durumunda kadın mirastan, eğer aynı *pater familias* içinde yaşayan erkeğin annesi ve babası hayatta değilse yararlanabilirdi.

Koca, İ.S. 3. yüzyıla kadar karısını tek taraflı olarak boş düşürebilirdi; karşılıklı anlaşmayla boşanma yasaldı ve eşlerin uzlaşmalarıyla bu yola sık sık başvurulurdu.

Ancak Hıristiyanlık'ın etkisiyle Aşağı-İmparatorluk döneminde boş düşme ve boşanma ancak, kadının zinası ya da cinayet türü ağır bir suç işlenmesi gibi belirli nedenlere bağlanarak sınırlandırıldı.

Yunanistan'da ünlü kadınların varlığının onların kamu yaşamından tamamen dışlanmadıklarını kanıtlaması gibi, Roma'da da Auguste'ün kızı, güzelliği ve erdemleriyle ünlü Agrippine, kocası Germanicus'un erken ölümünden Pison'u suçlu tutarak İmparator'dan adaleti yerine getirmesini istemiş, Pison kendini öldürmüştür. Auguste'ün kızkardeşi ve İmparator Claude'un uzun süre ona mutlak otoritesini kabul ettirmiş olan karısı Messaline, sürdüğü sefih hayatla ünlüdür. İşi, daha kocası hayattayken, alenen, genç Silius'le evlenmeye kadar götür-

müştür. Claude sonunda onu ölüme mahkum etmiştir. (İ.S. 48).

Roma'da, kadın, eski Yunan'da da olduğu gibi, yasaların ona tanımadığı hakları fiilen kullanmaktaydı.

Ancak yazılı yasalar kadın haklarını son derece kısıtlayan bir hukuki çerçeve oluşturmuştu.

Bu durum yüzyıllarca etkisini sürdürdü.

Kilise Hukuku'nun esin kaynağı oldu.

VI.- Kadın ve Kilise Hukuku

Papaların ve konsüllerin aldıkları kararlar, kilisenin, dini otoritelerin ve mümin Katoliklerin uyguladıkları bir Kilise Hukuku oluşturmuştur.

Roma Hukuku Kilise Hukuku'nu derinden etkilemiştir. Kilise'ye bağlanan ülkeler Roma'nın fethettiği ülkelerdi. Kilise bütün bu ülkelerde güçlü bir ruhani etkiye sahipti; aileyi ilgilendiren sorunlar kendi yasalarını uygulayan dini otoritelerce düzenlenirdi.

Hıristiyanlık'a göre insanın erişmesi gereken ideal ve amaç, azizlik mertebesiydi. Azize Thérèse d'Avila (1515-1582) tüm çabalarını *Carmelite*'ler tarikatında yapılması gereken reform konusunda yoğunlaştırdı ve uzun bir çileden sonra Albe Manastırı'nda öldü. Azizlik mertebesine erişebilmenin bir yolu bekaretti. Bekaret evliliğe yeğlenirdi. Evlenmeme ve bekaretini koruma yemini, kan bağı olan akrabalar arasında ensest evliliği gibi, evliliği geçersiz kılan 13 engelleyici durumdan birisiydi (1067?-1080). Bu engeller, fiziksel sakatlık, iktidarsızlık, vaftiz olmamış olmak, daha önce evlenmiş olmak, kutsal yemin etmiş, bekaret yemini etmiş olmak, ırza geçme, adam öldürmüş olmak, daha önce başka biriyle birlikte yaşamış olmaktı. Bekaret ye-

mini evliliği derhal geçersiz kılan, ne telafisi ne de örtbas edilmesi ya da sonuçlarının giderilmesi mümkün olan (1076?), çok ağır bir gerekçeydi.

Rahiplerin bekaretiyle ilgili bilinen ilk yasa Elvire ya da Granada Konsülü'nde kabul edildi (İ.S. 300). Yasanın 134. maddesi, rahip topluluklarını över.

Bekaret yemini etmiş bir kadın ya da erkeğin, yakın bir akraba (baba, kardeş) dışında diğer cinsten bir kişiyle birlikte yaşaması yasaktır (İznik Konsülü, 325).

Evlenen kadının reisi, kocasıdır (93? ve 1112). Evlilik kararı rahiplerin sorumluluğu altında ilan edilir (1044?). Nişanlılık zorunlu değildir ve evlilikten farklı olarak kolayca çözülebilir.

Evlilik eşlerin kutsanmasını sağlayan yedi törenden biridir. Kutsaldır ve çözülemez. Hayat boyu sürer, hayatta bir tek evlilik yapılabilir ve yapılan evlilik kutsanmalıdır (1110?).

Kadın çocuk aldıramaz, şarap içemez ve zina yapamaz. Boşanmaya, zina durumunda bile izin verilmez.

Evlilik ancak, onu geçersiz kılan ve her biri çok iyi belirlenmiş engelleyici durumlar varsa bozulabilir.

Yasaklayıcı denilen, örneğin bir sapkınla evlenmek gibi engeller ise, geçici olarak ayrılma ve tövbe etme yollarıyla aşılabilir.

Kilise Hukuku'ndan söz ederken, Kilise'nin daima erkekler tarafından yönetildiğini vurgulamak gerekir. Kilise hiyerarşisinde tek bir kadın bile bulunmamıştır.

Normandiya'nın eski örf hukuku 1250'lere doğru kadının durumunu şöyle tanımlar: "Kadın kocasına pek çok şeyde, hemen herşeyde, daha doğrusu herşeyde itaat etmelidir."

Oysa Akdeniz'in öte yakasında, çokkarılı göçebelerin yaşadığı çöllerde ve köleliğin hüküm sürdüğü topraklarda yeni bir peygamber ortaya çıkmıştı. Bu, Arabistan'ı baştan aşağı değiştirecek olan Muhammed idi.

VII.- İslam'da Kadın

Tanrının "sevgili kulu" Muhammed, İ.S. 570 yılının 1 Eylül'ünde doğdu. Yetişkin yaşa ancak erişmişken, genç bir dul olan Hatice ile evlendi ve ölümüne kadar ona örnek bir sadakatle bağlandı. Birçok çocukları oldu. Bunlardan erkek olanlar küçük yaşta öldüler. Kızlarının en genci Fatma, Ali'yle evlendi. Mekke şerifleri Fatma'nın soyundan gelirler.

Kuran'da kadınlara önemli bir yer ayrılmıştır; kitabın bütün bir bölümü, *Nisa* yani "Kadınlar" başlığını taşıyan IV. suresi onlarla ilgilidir. Başka surelerde de peygamberin onlarla ilgili sözleri *(ayet)* vardır.

Burada savunulan ilk düşünce, Yaradılış'ta kadın ve erkeğin eşit olduğudur: "Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan, ondan eşini vareden, ikisinden birçok kadın ve erkek türeten Allah'ınıza saygısızlıktan sakının" (IV, 1).

İki, üç ya da dört karıya kadar evlenme izni, onlar arasında kıskançlık ve anlaşmazlık yaratmama ve hepsine gerektiği gibi bakabilme koşuluna bağlıdır. Ancak tercih edilen evlilik biçimi tekeşliliktir: "Beğendiğiniz, hoşunuza giden başka kadınlardan iki, üç veya dört kadın alın. Fakat bunların arasında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, o vakit bir eşle veya sahibi bulunduğunuz cariyelerle yetinin " (IV, 3).

Erkek kadına karşı eli açık olmalıdır, onu giydirmeli, ona armağanlar vermelidir. Karısını boş düşü-

rebilir ama bunu ancak ona tazminat vererek yapabilir (IV, 129).

Kadın kocasına itaat etmelidir. Ama araları açıksa, iki ailenin üyelerinden hakemler bu durumda karar vermelidir.

Atasözünün dediği gibi, "kocasını vezir de rezil de eden kadındır".

Kız çocuklar mirastan pay alırlar ama, payları erkek çocuklarınkinin yarısı kadardır.

Zina yasaktır. Kan bağıyla akraba olan kadınlarla evlenmek de yasaklanmıştır.

Erkekler kadınlardan üstündür (II, 228; IV, 38).

Peygamberin karıları yüzlerini bir peçeyle örterek kem gözden sakınmalı ve sarkıntılıktan korunmalıdır (XXXIII, 53). Kadınlar yüzleri açık olarak ancak aile üyelerinin önünde dolaşabilirler.

Muhammed'den önce, göçebe ve putatapar kabilelerin yaşadığı bu çöl topraklarında kadınlar her haktan yoksundu. Yoksul ailelerde yeni doğan kız çocukları, toplumun kadınlara reva gördüğü kötü talihten kurtarılma ya da bir kızın ileride ailesine getirebileceği zararları önleme adına diri diri toprağa gömülerek öldürülürdü.

Yenilikçi *Kuran* insanların kurban edilmesini yasakladı, kadının kişiliğini tanıdı ve ona mal mülk edinme hakkını verdi.

İslam'a inanan Abbasiler İber Yarımadası'nı fethettiler; 732'de Poitiers'de Charles Martel tarafından durduruldular.

VIII.- Kadınların Salik (Frank) Yasaları'nca Mirastan Dışlanması

Salik ya da Frank Yasaları'nın en son kaleme alınmış biçimi, Charlemagne (742-814) dönemine aittir. 72 bölümden oluşan bu yasa, kadınları miras

hakkından yoksun bırakan hukuk kurallarını da içerir. Bu kuralların hangi koşullarda kabul edildiğini inceleyelim.

Galya'nın kuzeyinde Ren boylarında yaşayan Germen kabilelerinden olan Salien Franklar arasında kadınlar, Salik Yasa denilen bir yasa gereğince toprak mülkiyetinin mirasından dışlanmışlardı. Bu yasanın yazılmış birden fazla biçimi vardı.

Başlangıçta, bu yasaya göre eğer erkek varis yok ise kız çocuk varis olabiliyordu. Ama eğer erkek çocuk varsa o zaman kız, mirastan tamamen yoksun bırakılırdı.

Sonradan bu yasaya gönderme yapılarak kadınlar Fransa tahtına çıkma hakkından yoksun bırakıldılar.

Bu yasal düzenleme çök önemli sonuçlar doğurdu. Gerçekten 14. yüzyılda Yüz Yıl Savaşları (1337-1453) sırasında IV. "Güzel" Charles'ın (1294-1328) ölümünden sonra doğan, dul karısı Jeanne d'Evreux'nün dünyaya getirdiği kızı, bu yasa gereğince tahta çıkmaktan alıkonulunca, sonradan tahta VI.Philippe Valois olarak çıkan kuzeni, naip olarak atandı. Bu sistem uzun süre, birçok ülkede geçerli oldu.

1979'da İsveç Parlamentosu, İsveç tahtına, kız ya da erkek olsun, kral ailesinin en büyük çocuğunun çıkacağını öngören bir yasa kabul etti. Çünkü, Orta Çağ'da geçerli olan Salik Yasa'nın ilkeleri günümüzde bile geçerli olmaya devam ediyordu.

Bu düzenlemeye rağmen Orta Çağ'da kadın, toplumsal ve kamusal yaşamın dışında değildi. Örneğin, Aquitaine Dükü X.Guillaume'un varisi Eléonore de Guyenne (1122-1205) oldukça serbest bir hayat sürdü. VII.Louis'den boşandıktan sonra Henri Platagenêt ile evlendi. Hasımlarından birini, Rosemonde'u öldürttü. Oğullarını babalarına karşı

ayaklandırdı ve oğlu Aslan Yürekli Richard III. Haçlı Seferi'ne çıktığında onun yerine ülkeyi yönetmekle görevlendirildi.

12. yüzyılda yaşayan Marie de France, şiirler, masallar yazdı. Erken yaşta dul kalan Christine de Pisan (1363-1431) yaşamını sürdürebilmek için kaleminden yararlandı; şiirler, baladlar, rondolar yazdı.

Kadın eve kapatılmak istememekteydi. Aktif hayata katılacaktı.

Rönesans ona bu olanağı tanıdı.

IX.- Rönesans ve Reform Çağı'nda Kadın

15. ve 16. yüzyıllarda yerleşik düşünceleri, giderek dünyayı altüst eden bir değişme yaşandı: Rönesans. Saray şiirlerinin esin kaynağı olan kadın toplum hayatında daha aktif bir rol almaya başladı. Kendini eğitti ve yazmaya başladı. Kadın şair Louise Labé (1526-1565) bize unutulmaz şiirler bıraktı.

Batı'da eski Yunan ve Latin edebiyatının okunması, edebi ve bilimsel rönesansın en önemli aracı olacak olan matbaanın icadıyla giderek yaygınlaşacaktı. Bu, günlük yaşamda ve adetlerde gerçek bir devrim başlattı.

İtalya'da Mediciler döneminde edebiyat ve sanatlar başka hiç bir yerle karşılaştırılamayacak bir parlaklığa erişti. Navare Krallığı'nda, I. François'nın "Marguerite'lerin Marguerite'i" diye çağırdığı Marguerite de Valois (1492-1549), ticaret hayatını canlandırdı, edebiyatın gelişmesini teşvik etti ve kendisi de pek çok şiir yazdı.

Marguerite de France (1553-1615), din ve nezaket konularına özgürce yaklaştığı *Anılar*'ını (Mémoires) kaleme aldı.

Hümanistler, artık ellerinin altında olan Antik

Çağ eserlerini okuyup çeviriyorlardı. *İncil* çevrildi, binlerce adet basıldı, okundu, incelendi.

Yeni bir din akımı, Reform, kilise düzeninin kabul ettirdiği düzene karşı, *İncil*'in kaynak metinlerine dönülmesini öngörüyordu.

Protestanlık doğdu: *Soli Deo gloria,* yalnız Tanrı yücedir, denilmeye başlandı.

Gerçek, *İncil*'in kaynak metinlerinde bulunabilirdi. İnsan hayatını İsa'nın öğretisine göre yaşamalı, yalnız "saf, lekesiz bir dini yücelten" (*Aziz Yakob'un Mektubu,* I, 27) Havarilerin öğütlerine kulak vermeliydi.

Martin Luther, "evlilik kutsanmış değildir, dünyevi bir iştir" diyordu. Ayrıca, *Masa Başı Sohbetleri*'nde "kadın evde oturmalıdır" diye eklemişti.

Yeni düşünceler yerleşik iktidarı tedirgin etti; karşı karşıya geldiler. İngiltere'de Marie Tudor yeni düşüncelere şiddetle karşı çıktı ve kanla bastırmaya girişti. Fransa'da Saint-Barthélemy katliamı (25 Ağustos 1572) herkesi mateme boğdu.

Düşünce zafere ulaşmak için keyfiliğe boyun eğer. Protestanlar takip edildiler ve katı ahlak kurallarına dayalı yeni bir toplum kuracak olan öncüler Mayflower gemisiyle Amerika'ya doğru yelken açtılar. Serbest davranışlar ve örflerin gevşemesi acımasızca bastırıldı. Püritanizm yerleşti.

Kadın bu yeni gelişmelerin dışında tutuluyor, ama ev içinde ona, eş ve anne olarak, hiç bir yeni hak tanınmasa da, saygın bir yer veriliyordu.

Rönesans'la birlikte muazzam bir özgürlük özlemi doğmuştu. Öyle ki, özgürlüğün bir zorunluluk olduğu duygusu alabildiğine yayıldı. Açık fikirlilik yerleştikçe kadınlarla erkekler arasında daha büyük bir eşitliğin sağlanacağını düşünmek mümkün görünüyordu. Ancak önceki durumda kayda değer herhangi bir değişme meydana gelmedi ve yerleşik

düzen daha birkaç yüzyıl olduğu gibi sürdü.

Avrupa'nın öbür ucunda Rusya'da, kadın aşağı bir konumda ve neredeyse umutsuzluğun son kertesinde yaşamaktaydı.

X.- Çarlık Yönetimi Altında Kadın

1917 Devrimi'ne kadar Rus kadını kocasının kölesiydi. Önceden alınmış açık onayı olmadan hiç bir iş yapamazdı. Tarih kadının, kocası tarafından düzenlenen sefahat alemlerine katılma zorunluluğuna dahi boyun eğdiğini yazar.

Kızların dışlandığı ilk öğretim papazların denetimindedir.

Öte yandan Rusya'da, aslında bir hizmetkar olan I.Katerina (1682-1727), Büyük Petro'nun ölümünden sonra imparatoriçe olur. II.Katerina ise (1729-1783) kocası III. Petro'yu tahttan indirerek tiranca bir iradeyle ülkesini yönetir.

1861'de II.Aleksandr, 19 Şubat tarihli ünlü bildirgeyle serflerin azat edilmesini kararlaştırır ve kadınlara da eğitim hakkını veren milli eğitim reformunu başlatır.

Genç kızlar yüksek öğrenim görebilmeye başlarlar. 1862'de Dostoyevski, hayatının büyük aşkı, Pauline Suslova ile tanıştığında Suslova bir üniversite öğrencisidir; *Vremia* dergisini çıkaranlar arasındadır.

Rus Medeni Kanunu şöyle demekteydi: "Kadın, ailenin reisi olan kocasına itaat borçludur; onu sevmelidir, saymalıdır ve ona sınırsız bir bağlılık ve hoşgörü göstermelidir."

Kadın toprak sahibi olabilir ve malını istediği gibi kullanabilirdi ama, 1894 tarihli köylülükle ilgili reform yasası gereğince kurulan bölge meclislerine katılma hakkından yoksundu.

19. yüzyılda Dostoyevski ve Tolstoy romanlarında güçlü, kendinden emin ama, sessiz ve inatçı *(zel'naya)* bir Rus kadını resmi çizerler.

Ekim Devrimi'nden önce Rus kadını Anglosakson ülkelerinde olduğu gibi hakları için mücadele verdiği için değil, ama Vladimir Weidle'nin deyişiyle, "erkekler onu basit bir zevk aracı ya da yararlı bir alet gibi görmek yerine kendileriyle aynı değerde bir insan olarak görmeye başladıkları için" önemli bir konum edinmişti.

XI.- Fransa'da 17. Yüzyıldan Devrim'e Kadar Kadın

17. yüzyılda düşünen kadın, toplum ve edebiyat hayatında, artık yerleşmiş bir geleneğe yaslanan sağlam bir yer edindi.

1630'da "Hôtel de Rambouillet" cemiyeti, Richelieu ya da Condé Prensi gibi önemli şahsiyetlerin ve ayrıca Longueville Düşesi, La Fayette Markizi, Mme. de Sévigné gibi saygın kadınların katıldıkları "Arthénice'in Mavi Odası" denilen bir edebiyat çevresi oluşturmuştu. Çevreyi Julie d'Angennes ayakta tutuyordu. Bu çevreye giren kadınlar kendilerine "kibar kadınlar" *(précieuses)* adını takmışlardı. Dili arındırmakla uğraşır, çağın önemli tartışmalarına taraf olur, *Cid*'le ilgili tartışma sırasında Corneille'e arka çıkmak ya da *Polyeucte*'ü mahkum etmek gibi tavırlar almaktan çekinmezlerdi. Ama bir süre sonra çabaları abartılı ve yapmacık kaçmaya başladı. Molière 1659'da yazdığı *Gülünç Kibarlar*'da (Précieuses Ridicules) onları alaya almaktaydı.

Artık kadın, her geçen gün, döneminin olaylarıyla daha yakından ilgileniyordu.

Kadınlar 1789 olaylarına aktif şekilde katıldılar; Devrim sırasında önemli roller oynadılar.

4 Ağustos 1789 Kararnamesi'nin 11. maddesi, "Doğuştaki farklarına bakılmaksızın bütün yurttaşlar dini, sivil ya da askerî bütün mevkilere ve görevlere alınacaklar, hiç bir meslek bu kuralın dışında tutulmayacaktır." diyordu.

Asıl adı Marie Aubry olan Olympe de Gouges (1748-1793) devrimci düşünceleri heyecanla benimsemiş, kadınların özgürlüğünü savunmuş ve "Örücüler" *(Tricoteuses)* cemiyetinin kuruluşuna önayak olmuştu.

Gouges İnsan Hakları Bildirgesi'ne, Kadın Hakları Bildirgesi'ni kaleme alarak yanıt verdi. "Kadının giyotine çıkma hakkı varsa, kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır" görüşünü savundu.

Devrimci ya da kralcı kadınlar politikaya aktif şekilde katıldılar. 19 Şubat 1791'de M.de Menon'un deyişiyle "Pazar ayinini Paris'ten çok Roma'da dinlemeye hevesli" görünen kralın teyzelerinin Paris'ten kaçışları, "*Halles*'li hanımlarca" önlendi.

Federelerin zaferine yardımcı olmak için Marat'yı öldüren (1793) Charlotte Corday ifadesinde yargıçlarına, "Devrimden önce cumhuriyetçiydim" dedi.

Mme Roland (1754-1793) okumaya, araştırmaya çok meraklıydı ve 18. yüzyıl sonunda kadınlar arasında örneğine pek az rastlanan bir düşünce ve davranış özgürlüğü sergiledi. 1793'te giyotinde başı uçurulmadan önce, bugün de geçerliliğini koruyan şu sözleri ettiği söylenir: "Ey Özgürlük! Senin adına ne cinayetler işleniyor!"

• Lakabı "Notre-Dame de Thermidor" (Termidor'un Hanımefendisi) olan Mme Tallien, kocası ile birlikte Robespierre'in ölümünden sonra iş başına geçen gerici hareketin başını çekti.

Kadınlar çeşitli ideolojik klüp hareketlerine de yakından ilgi gösterdiler. Yoksullar, *Halles*'liler,

Carmes'liler klüpleri bunların başlıcalarıydı.

Yerini Konvansiyon Meclisi'ne bırakan özgürlük tutkunu halk erkeklerinin oluşturdukları Yasama Meclisi, kadınları ilgilendiren iki karar aldı: Birincisi, bundan böyle belediyelere bırakılan medeni durumla ilgili kayıtları tutma yetkisinin nasıl kullanılacağı ile ilgili karardı, diğeri de 20 Eylül 1792'de alınan boşanmayı serbest bırakan karardı.

30 Nisan 1793'e kadar kadınlar cephe savaşında orduya kabul edildiler.

Yüce Varlık tapınmasında Robespierre, Catherine Théos'un başını çektiği Tanrının Anası *(Mère de Dieu)* tarikatının düşüncelerinden esinlenmişti.

Devrimin bir çok düşüncesi gibi eşitlikçilik heyecanı da kısa sürede hızını kaybetti. Talleyrand "kız çocukları ilk okullara ancak 8 yaşına kadar kabul edilebilirler" diyordu. Napoléon döneminde toplum Devrim öncesine geri döndü ve Medeni Kanun bu durumu tescil etti.

Sonuç

Kadın haklarının evriminde etkili olan mitosları ve doğurdukları sonuçları görmüş bulunuyoruz. Ele aldığımız dönemlerde genellikle kadın hakları kısıtlanmıştır ama, zekaları ve inatçılıkları açısından olağanüstü olan bazı kadınlar, IV.Henri'nin tuğrasına yazdırdığı "Değerli olan yolunu bulur" sözünü doğrularcasına bu engelleri aşmayı bilmişlerdir.

İKİNCİ KISIM
İLK ADIMLAR

Cinsel ve toplumsal hayata ilişkin tabulara karşı verilen mücadelenin etkin olabilmesi için 19. yüzyılın ikinci yarısını beklemek gerekti.

Toplum yaşamı, aile içindeki yaşamın bir yansıması olduğundan, tarihin başından beri insanın en derinde yatan "benliği"ne işlemiş olan ve en ilkel kadın düşmanlığını besleyen mitosları, asıl oradan söküp atmak gerekiyordu.

Kadın erkekle eşit olma kavgasını vermeye ancak bu mitoslardan kurtulup kutsallığından arınınca başlayabilecekti. Bu kavga hiç de kolay değildi ama kazanılma şansı da yok değildi.

Nesne kadına dayatılan görevler çağı, yerini kadın hakları çağına bıraktı.

BİRİNCİ BÖLÜM
CİNSEL TABULARA KARŞI VERİLEN SAVAŞ

Bu savaş bilim ve edebiyatta verildi.

I.- Tıp ve Biyolojide Sağlanan İlerlemeler

Tıp ve biyolojinin 19. yüzyılda gerçekleştirdikleri olağanüstü ilerlemeler arasında şunları sayabiliriz:

a) 1775'de İtalyan doğabilimcisi Lazzaro Spallanzi (1729-1799) spermin dölleyici gücünü keşfetti. Ne var ki eril bir kurbağa ile çiftleştirdiği dişi kurbağanın döllenmesini sperme değil, öncül germ adını verdiği bir başka biyolojik ajana atfetti.

Ancak, doğum artık gizemli bir olay olmaktan çıkma yoluna girmişti.

b) 1853'te Dr. John Sinow, yedinci çocuğunu, Prens Léopold'u doğuran kraliçe Victoria'ya, doğumun acı çekerek yapılması gerektiğine inananların bütün karşı çıkışlarına rağmen, doğum sancısını dindirmek üzere kloroform uyguladı.

c) Louis Pasteur (1822-1895), çağının bilimsel doktrinlerine karşı bütün dehasını seferber etti. Çağdaşları başlangıçta, o güne kadar doğru bilinenleri altüst eden keşiflerini kabullenmek istemediler. Pasteur'ün görüşlerinin başında, doğal yaradılış diye bir şeyin saçma olduğundan yola çıkarak geliştirdiği, hücrelerin bölünme yoluyla çoğalmalarının bir doğa yasası olduğu görüşü geliyordu.

II.- Edebiyattaki Gelişmeler

Jean Jacques Rousseau'nun (1712-1778) ölümünden sonra yayınlanan *İtiraflar*'ı (Confessions) özel hayatının ayrıntılarıyla cinsel fantazmlarını gün ışığına çıkardı.

1782'de yayınladığı *Tehlikeli İlişkiler* (Liaisons Dangereuses) ile Choderlos de Laclos (1741-1803) büyük bir skandal yarattı.

1791'de *Justine ya da Erdemin Acıları* (Justine ou les Malheurs de la Vertu) romanıyla Sade markisi (1740-1814) tüm eleştirmenlerin hışmına hedef oldu.

Çok okunan bu kitaplar cinsel hayatı ve istekleri anlatıyorlardı. Bu eski tabuların üzerindeki perde aralanmaya başlamıştı.

III.- Cinselbilimin Doğuşu

1. Richard von Krafft-Ebing (1840-1902) - 1896'da yayınlanan *Cinsel Bozukluklar* (Psychopathia Sexualis) kitabında, nöroloji ve psikiyatride uzmanlaşmış bir doktor olan Richard von Krafft-Ebing, dar anlamda cinsel sorunları ele alıyordu.

Cinsel suçlarla ilgili derinlemesine araştırmalarından yola çıkarak ilk defa cinselliğin yol açtığı rahatsızlıkları çözümledi. Saydığı cinsel rahatsızlıklar, fetişizm, eşcinsellik, sadizm, mazoşizm, nimfomani, teşhircilik ve röntgencilik idi.

2. Sigmund Freud (1856-1939) - *Hayatım* (Ma Vie) adlı kitabında "nevrozlular" diye adlandırdığı hastaların cinsel yaşamlarını inceleyerek bilinç rahatsızlıklarının tedavisini araştırdı.

Cinsel yaşamın bilimsel araştırmasının pek çok "yalan ve gizlilik"le engellenmesi olgusuna isyan ediyordu. Cinsel rahatsızlıkla birlikte ortaya çıkan

davranış bozuklukları gösteren hastaların durumunda, hasta normal bir cinsel yaşam sürdürmeye başladığında ciddi bir düzelme meydana geldiğini saptamıştı.

Freud'dan önce bu rahatsızlıklar ya mikrobik bir hastalığın ya da önemli anatomi bozukluklarının bir sonucu olarak görülmekteydi.

Freud çocuk cinselliğini inceledi; ona göre zirvesinde Oidipus kompleksinin yer aldığı bu cinsellik, ne bir yozlaşmanın ne de erken yaşta ortaya çıkan bir sapıklığın sembolü olarak görülmeliydi.

Cinsel dürtüleri harekete geçiren enerji olarak tanımladığı libido'yu *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (Trois Essaies Sur la Thorie de la Sexualité) adlı kitabında çözümledi.

1900'da yayınlanan *Rüyaların Yorumu*'nda (Interprétation des Rêves) ise Freud, tatmin edilmemiş cinsel isteklerin davranış üzerindeki önemli etkisini çözümledi.

Freud cinsellikte üremenin ikincil olduğunu açıklıyor ve cinselliği cinsel organlardan ayırıyordu.

Freud, çağının, kendilerine gelen hastalarının cinsel konularda konuşmalarını engelleyen uzmanlarına karşı mücadele etti.

Kendisi de aynı çağın mantalitesinin kurbanı olmaktan kurtulamadı. Ona göre "kadın penisten yoksun bir erkekti".

Ama etkisi çok derin oldu ve yerleşik düşünceleri altüst etti.

Gerçekten, bireyin fiziki ve psişik davranışında cinsel hayata bu denli önem vermek, insanın psikolojik dengesinde kadına da en az erkeğinkine eşit bir yer vererek, onun hakkını tanımak demekti.

Böylece erkeğin doğal üstünlüğüne ilişkin tabu savunulamaz duruma geldi.

İKİNCİ BÖLÜM
TOPLUMSAL TABULARA KARŞI VERİLEN SAVAŞ

19. yüzyılda yapılan bilim ve tıpla ilgili pek çok buluş yeni bilgilerin örf ve adetlerde yolaçtığı büyük altüstoluşa önemli bir katkıda bulundu.

Yol artık açılmıştı. Bundan böyle kadınlara erkeklerden aşağı yaratıklar gözüyle bakmak zorlaştı. Feminist kadın hareketleri ve aydın insanlar, kadın haklarının gelişmesini önleyen böyle bir fiili ve hukuki engeli kabul edemezlerdi.

Fransa'da 1789-1793 arasında kadının bağımsızlığıyla ilgili olarak ortaya atılan ve genç devrimcilerce yürekten desteklenen yeni düşünceler Termidor'dan sonra hızla bastırıldı ve Direktuvar, Konsüllük ve İmparatorluk rejimleri bu talepleri unutturmaya çalıştılar. Ama Devrim'in ateşlediği meşaleyi Fransa dışında başkaları devraldılar.

I.- Mary Wollstonecraft (1759-1797)

Dostu Fanny Blood'a duyduğu tutkuyu anlatan *Mary, Bir Roman* (Mary, a Fiction) adlı romanının yayınlanmasından sonra bu İngiliz öğretmen, 1790'da, yerleşik düşüncelere karşıt bir topluluğun öncüsü olan William Godwin'le evlendi. *Siyasi Adalet* adlı bir kitap yazmış olan Godwin evlilik ve mülkiyete şiddetle karşı çıkıyordu.

1792'de Mary Wollstonecraft, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, Olympe de Gouges'un Kadın Hakları Bildirgesi ve yurttaşın bireysel özgürlüklerini devlet müdahelesine karşı korumak üzere 15 Aralık 1792'de Amerika Birleşik Devletleri'nde kabul edilen Temel Haklar Yasası'ndan (Bill of Rights) esinlenerek yazdığı feminist manifestoyu, *Kadın Haklarının Savunusu* (Vindication of the Rights of Women) kitabını yayınladı.

Burada kadınlar için eğitim hakkının önemini savunuyor, medeni ve siyasi haklarının tanınmasını talep ediyordu.

Kadınların varolan durumda erkeklerin gerisinde kalmalarını, mahkum edildikleri cehaletin doğal bir sonucu olarak görmekteydi.

Kadınlar için maddi bakımdan kocalarına bağımlı olmaktan çıkabilmelerini sağlayacak bir iş ya da meslek edinmenin gereğine inanmıştı.

38 yaşında, sonradan *Frankenstein*'ın yazarı Mary Shelley olacak olan ikinci kızı Mary Godwin'i doğurduktan bir iki gün sonra öldü.

II.- 19 Temmuz 1848 I. Seneca Falls Kadın Hakları Konvansiyonu

I. Kadın Hakları Konvansiyonu, Sarah ve Angelica Grimke kardeşler, Lucrecia Mott ve Elisabeth Cady Stanton tarafından New York Eyaleti'nde, Seneca nehri üzerindeki Seneca Falls'da düzenlendi. Bu konvansiyona 260 kadın ve 40 erkek katıldı. Seneca Falls Bildirgesi, kadınların eşit haklara sahip olmalarını savunuyor ve "erkek, insan soyunu kadının yardımı ve desteği olmadan yönetemeyeceği için" kadınlara da oy hakkı verilmesi gerektiğini ileri sürüyordu.

III.- Feminist Hareketler

19. yüzyılın ilk yarısından başlayarak, Anglosakson ülkelerinde, Kanada'da ve Fransa'da kadınlar için oy hakkını, çalışma hakkını ve eğitim hakkını talep eden feminist hareketler ortaya çıktı.

1. İngiltere'de Feminist Hareketler

A) Öncüler - Mary Wollstonecraft'tan sonra 19. yüzyılın ilk yarısında, "chartist" hareketten ve bu siyasi hareketin liderleri olan O'Connor ve Lovett'ten gördükleri desteğe rağmen kadın hareketi fazla bir gelişme gösteremedi; durağanlık ağır bastı.

Feministlerin taleplerine açık destek veren ilk siyasi önderlerden biri de, iktisatçı ve filozof Stuart Mill idi (1806-1873). Mill devletin güçsüzlerden ve kadınlardan yana müdahele etmesini talep etmekteydi.

İngiltere'de, başka yerlerde olduğu gibi, zorunlu yasal reformların yapılmasından önce toplumun, erkeklerin ve en az erkekler kadar kadın haklarına karşı olan bazı kadınların tutumlarının değişmesi gerekiyordu.

Bu tutum değişikliğini sağlamada birçok olağanüstü kadının katkısı oldu: Bu kadınlar arasında Jane Austen, Brontë kardeşler, George Eliot, Mrs. Gaskell gibi yazarlar, kadın şair Elisabeth Barett Browning, cezaevi reformlarının öncüsü Elisabeth Frey, sendikaların kadın-erkek karışık olmasını öngören yasanın kabulünden önce 1874'de "Kadın Sendikaları Birliği"ni kuran Emma Paterson gibi kadınların adları sayılabilir.

B) Sufrajetler - 1897'de Milicent Fawcett, kısa adı NUWS olan ve yasal, şiddete başvurmayan yön-

temlerle çalışmayı öngören Kadınların Oy Hakkı İçin Ulusal Birlik'i (National Union for Women Suffrage) kurdu.

1903'te Emmeline Goulden Pankhurst (1858-1928) ve başını çektiği, kısa adı WSPU olan Kadınların Siyasal ve Sosyal Birliği (Women Social and Political Union) hareketi, eylemlerinin sonucunu alabilmek için yöntemlerini sertleştirmeleri gerektiğini kavradılar. Tarihe bir gazetenin *(Daily Mail)* onlara taktığı adla, sufrajet adıyla geçtiler.

Oy hakkını çok kararlı biçimde savundular ve şiddete başvurmaktan çekinmediler: Bombalama, vitrin camlarının kırılması, mitingler, açlık grevleri, kamu binalarının kundaklanması bu eylemlerden bazılarıydı. Mrs.Pankhurst birkaç kez tutuklandı ve hapis cezasına çarptırıldı.

Mayıs 1913'de Avam Kamarası kadınlara oy hakkını tanımayı yine reddetti.

Ancak I. Dünya Savaşı'nın sonuçlanmasından kısa bir süre önce, 6 Şubat 1918'de çıkarılan bir yasa kadınlara 30 yaşından itibaren oy verme hakkını tanıdı. On yıl sonra da Avam Kamarası, kadın ve erkekleri yurttaşlık hakları bakımından eşit konuma getiren yasayı kabul etti.

C) Diğer Haklar - 1850'den itibaren "North London Collegiate School"un yöneticisi Miss Buss ile "Cheltenham Ladies' College"in yöneticisi Miss Beale'nin çabaları sonucu yalnızca burjuvaziye mensup genç kızların alındığı orta öğrenim kurumları açıldı. Cambridge'de Miss Clough sayesinde ve Oxford'da, 1875'e doğru, kadınlar yüksek öğrenime kabul edildiler.

İlk kadın doktorlar olan Dr. Elisabeth Blacwell, Dr. Elisabeth Garret Anderson ve Dr. Sophia Jex Blake, mesleklerinin kapısını İngiliz kadınlarına araladılar.

Bir süre sonra Kırım Savaşı (1854) sırasında kadınlar askeri hemşire olarak hastanelere alındılar.

Askeri hemşirelik mesleğini Florence Nightingale (1820-1910) geliştirdi.

19. yüzyıl sonunda telefon ve yazı makinası gibi aletlerin bulunması, kadınlara, ticaret ve sanayide, alt kademe görevlerle sınırlı olsa da, yeni iş alanları açılmasını sağladı.

Kadınların 1914-1918 arasında savaş çabalarına verdikleri destek, parlamentonun artık bu konuda kayıtsız kalmasını olanaksızlaştırdı ve 1919'da "Cinsiyet Nedeniyle Kısıtlama(nın Kaldırılması) Yasası" kabul edilerek pek çok mesleğin kapısı kadınlara da açıldı.

D) Evlilik - 1870 ve 1893'te kabul edilen iki yasa evli kadınlara mülkiyet ve mallarını istedikleri gibi kullanma hakkını tanıdı. "Evli Kadının Mülkiyeti Yasası" kadınlara, evli olmayan, bekar kadın gibi davranabilme ve evliliğin bozulması halinde mallarını koruyabilme hakkını vermekteydi. Evli kadının çocuklarının velayet hakkı ise kocayla eşit duruma ancak 1925'te kabul edilen bir yasayla (Guardian Right of Infants Act) getirildi.

E) Boşanma - Sivil mahkemelerce kararlaştırılan boşanma hakkı 1857'de tanındı. Ancak kadın boşanabilmek için kocasınının zina yapmasının ötesinde, kendisine kötü muamele ettiğini ve evi en az iki yıldan beri terketmiş olduğunu kanıtlamak zorundaydı. Kocanın boşanabilmesi için ise karısının zina yaptığını kanıtlaması yeterliydi.

2. Kanada'da Feminist Hareketlerin Elde Ettiği Sonuçlar

A) Feminist Hareketler - Başka ülkelerde olduğu gibi Kanada'da da hareket, Amerika Birleşik

Devletleri ve İngiltere'deki kadınların eylemlerinden esinlendi. Susan B.Anthony ya da Anna Shaw gibi kadınların konferans turneleri büyük ilgi görmekteydi. Kanada'daki hareketi başlangıçta Emily Howard Stowe yönetti, 1893'ten sonra yerini Leydi Aberdeen aldı.

İngiliz Kanada'sında kadınlara oy hakkı 24 Mayıs 1918'de, parlamentoya seçilme hakkı ise 1919'da tanındı.

B) Eğitim - 1867'den itibaren eyaletlerin hemen hepsinde kadınlar öğretmen okullarına kabul edildiler. Ontario üniversitesi gibi birkaç üniversite kapılarını 1869'da kadınlara açtı.

C) Evlilik - 1872'de, İngiltere'de benimsenen yasaya benzer bir yasa kabul edildi. Evli kadın, kocasının müdahelesi olmadan kendi mülkünü kullanabilir duruma geldi. Mallarından istediği gibi yararlanma hakkını kazandı.

D) Boşanma - Boşanma hakkı 1857 İngiliz yasasının öngördüğü biçimde kabul edildi. Boşanmaya karar verilmesi, suçlu kocanın cezalandırılması anlamına geliyordu.

3. ABD'de Feminist Hareketlerin Elde Ettiği Sonuçlar

A) Feminist Hareketler - Birleşik Devletler'de feminist hareketler Avrupa'da olduğundan daha etkiliydi. 19. yüzyıl sonlarında kadınlar, kendi sorunlarını ve günün ekonomik ve politik sorunlarını tartışmak üzere biraraya geldikleri kadın klüpleri, kadın çevreleri biçiminde örgütlendiler.

B) İlk Sonuçlar - Bu dernekler çok güçlüydü. 1890'da kurulan "Amerikan Ulusal Oy Hakkı Derneği" (National American Women Suffrage Association) tüm ülkede kurulan yerel örgütleri bir araya

getirdi. Böylece sağlanan güç birliği, 1914'ten itibaren birkaç batı eyaletinde, 1920'de de bütün ülkede kadınlara oy hakkının tanınması sonucunu doğurdu. "Kadınların Hıristiyan Yeşilay Birliği" (Women Christian Temperance Union) alkolün yasaklanmasıyla ilgili yasaların kabul edilmesinde önemli bir rol oynadı. 1889'da Uluslararası Kadınlar Konseyi ve 1903'te Oy Hakkı Uluslararası Kadın Birliği kuruldu. Bu derneklerin uluslararası planda etkisi büyüktü.

Emma Goldman, *Hayatımı Yaşamak* (Living my Life) adlı kitabında, bu hareketlerin üyesi olan kadınların görüşlerini kabul ettirebilmek için, zaman zaman alaya alınmayı ve şiddetli muhalefeti göğüsleyerek verdikleri mücadeleyi heyecanlı bir dille anlatır.

4. Almanya'da Feminist Hareketlerin Elde Ettiği Sonuçlar.

Almanya'da, kadınların sivil ve siyasal özgürlüğünün bayraktarlığını işçi hareketi üstlenir.

1893'te Berlin'de kızların bakalorya elde etmelerine olanak tanıyan ilk dersaneler açılır; ilk kız lisesi Karlsruhe'de kurulur.

1901'den itibaren kadınlar üniversitenin bütün dallarına kayıt olabilmektedirler. Kadınlara siyasi partilere üye olma hakkı 1908'de, oy hakkı 1918'de tanınır; Weimar Anayasası kadınların erkeklerle aynı hak ve görevlere sahip olduklarını belirtir.

Feminist hareketlerin bu ülkelerde elde etmiş oldukları başarılar, Fransa'nın gelişmelere kayıtsız kalmasını olanaksızlaştırır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANSA'DA FEMİNİSTLERİN ELDE ETTİĞİ İLK BAŞARILAR

Oy hakkı, 20. yüzyılın başında tanındığı İngiltere ve ABD gibi ülkelerde bile kendi başına bir amaç olamazdı. Amaç, eğitim, çalışma, boşanma ve başka birçok alanda eşitlikçi yasaların kabul edilmesini sağlamaktı.

Yalnız başına kaldığında erkek, Sanayi Devrimi'nin üstesinden gelebilecek durumda değildi. Kadınların işbirliği gerekiyordu. Aynı şey, iki dünya savaşında da söz konusu oldu.

I.- Yeni Düşünceler

1. Sanayi Devrimi ve Örflerdeki Değişme

Sanayi Devrimi Fransa'yı da etkiledi. Fabrikalar yapıldı ve işgücüne gereksinim arttı. Kentler nüfus çekmeye başladılar. Kırlar boşalmaya yüz tuttu. Artık kente göçeden yalnız köylünün oğlu değildi; ücra köyünde erkek kardeşi, nişanlısı, kocası olmadan yaşamak zorunda kalan ve sıkılan genç kadın da kente göç etmeye başladı. Sanayi, kadınların çalışabilecekleri işler de yaratıyordu. Büyük ticaret, büyük mağazalar, gerek idari gerekse satış işlerinde çalıştırmak üzere kadınlara kapılarını açtılar. Ama ne yazık ki bu işlerin hepsi, alt kademe işlerdi.

Kadın artık yalnız evde, pazar ya da bayram günlerinde erkeğin yanında olmakla kalmıyor, her

gün, iş saatlerinde de onunla yan yana bulunuyordu. Farklı düşüncelerin birbirini etkilemesi artık, burjuva, işçi ya da köylü olsun, bütün sosyal sınıflar için söz konusuydu.

Uluslararası ilişkiler hızla gelişiyordu. Haberler bir ülkeden diğerine çok kısa sürede yayılmaktaydı. Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlık savaşı (1775-1783) insanları heyecanlandırdı. Bir ülkede ileri bir adım olarak kabul edilen bir yasanın benimsenmesi karşısında komşu ülkelerin insanları kayıtsız kalamıyor ve her ülke başka ülkelerin yasalarından esinlenme zorunluluğunu duyuyordu.

Farklı ülkelerde kadın haklarını savunmak üzere oluşan hareketler de, kendi aralarında düşünce ve eylem programı alışverişinde bulunmaktaydı.

2. Düşünceler - 1789 Devrimi sırasında kurulmuş olan kadın klüplerinin hemen hepsi, 18. yüzyıl sonunda neredeyse tümüyle unutuldular.

Condorcet (1743-1794), *İnsan Düşüncesinin Gelişmesi üzerine* (Esquisse des Progrès de l'Esprit Humain) adlı eserinde insanın sonsuza dek mükemmelleşebileceğine duyduğu güvenin yanısıra kadın hakları düşüncesini de işlemişti.

Fourier (1772-1837), insanların birbirine sevgiyle bağlanmasını insanlığın temel yasalarından biri olarak görüyor ve bütün tutkuların özleri bakımından iyi olduklarına inandığı için, toplumu, kadınlarla erkeklerin aynı haklara sahip olacakları bir "uyum" içinde yeniden örgütlemek istiyordu..

Proudhon (1758-1838), bir yandan "kadının, erkeğin ancak 8/27'si değerinde olduğunu" "kanıtlarken", bir yandan da toplumun mükemmellikten ne kadar uzak olduğunu ortaya koyup, bu haksız düzene karşı çıkıyordu.

Saint-Simon (1760-1825), bilim ve sanayi yardımıyla insanlığın kaderini değiştirmek istemekte ve

kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını savunmaktaydı.

3. Fransız Kadınının Kendini Ortaya Koyuşu - Öte yandan, Fransız kadını kendini edebiyat ve sanat yoluyla ortaya koymaktaydı.

George Sand (1804-1876) romanlarında duygularını ve tutkuları çözümledi ve toplum hayatıyla, ahlakla, siyasetle ilgilendi.

Ségur kontesi (1800-1875) gençler için yazdı; Séverine (1855-1929), hayatını gazeteciliğe ve siyasal eyleme adadı.

Resimde, Elisabeth Vigée-Lebrun (1755-1842) ve daha sonra Nélie Jacquemart (1840-1912) hayranlık uyandıran eserler verdiler.

Sophie Germain'in (1776-1831) elastik tabakaların titreşimi, Clémence Roger'nin (1830-1902) Darwin'in evrim ilkeleri üzerine çalışmalarıyla 1903'te Nobel fizik, 1911'de Nobel kimya ödüllerini alan Marie Curie'nin (1864-1934) bu iki daldaki çalışmaları, bilimin artık erkeklerin tekelinden çıktığını kanıtladı.

Örfler değişiyordu, onları yasalar izledi.

4. Eylem - Saint-Simoncular, Auguste Comte ve Augustin Thierry, kamu ahlakını rencide ettikleri ileri sürülerek mahkemeye çıkarıldılar. Kurdukları dernek, " kadınla erkeğin mutlak eşitliğini savunduğu, evliliği değiştirmek, mirası ortadan kaldırmak ve doğal soy çizgisi yerine kuralları insanlarca belirlenen bir soy çizgisi koymak" istediği için mahkemece yasaklandı.

Feminist gazeteler yayınlandı ama, ancak kısa bir süre çıkabildiler. Maria Deraismes'in öncülüğünde çıkan *Kadın Hakları* (Le Droit des Femmes) bunların önde gelenlerindendi.

Önderliğini erkeklerin üstlendiği, Léon Richer'in "Kadının Durumunu İyileştirme ve Haklarını Sa-

vunma Derneği" (Société Pour l'Amélioration du Sort de la Femme et la Revendication de ses Droits) gibi başka dernekler de kuruldu.

II.- İlk Sonuçlar

1. Eğitim - 15 Mart 1850 tarihli Falloux Yasası, Fransa'da eğitim özgürlüğünü yerleştirdi ve 800'den fazla nüfuslu bütün belediyelerde kızlar için özel bir ilkokul açılmasını zorunlu kıldı.

1863'te Milli Eğitim bakanı Victor Duruy, o tarihe kadar açılmasına izin verilmeyen kızlar için orta öğretim kurslarını başlattı.

1877'de Camille Sée, meclise genç kızların eğitimiyle ilgili bir yasa önerisi getirdi. 12 Aralık 1880'de yasalaşan bu öneriye göre, genç kızların eğitimi için açılacak kurumları kurma yetkisi devlete, il yönetimlerine ve belediyelere bırakılmaktaydı.

Kız liselerinin eğitmen kadrosu kadın olmak zorundaydı.

5 ve 7 Ocak 1884 tarihli iki karaname, orta dereceli kız okullarında öğretmen olacakların mezuniyet sınavlarını düzenlemekte ve bu tür okullarda öğretmenlik yapacaklarda aranan diploma ve benzeri koşulları belirlemekteydi.

Çoğu özel eğitimden gelen kadınların fakültelere kabul edilmesi yavaş yavaş gerçekleşti.

Saint-Simoncu Elisa Lemonnier (1805-1865), 1856'da kadınlara mesleki eğitim vermek amacıyla bir "dernek" kurdu. 1862'de Paris'te kendi adını taşıyan ilk meslek okulunu açtı.

Orta öğrenim bakaloryasını elde eden ilk kadın Julie Daubié, diplomasını 1861'de aldı.

Yüzyılın başında, 1908'de Fransa'da tıp mesleğine girmeyi başaran ilk kadın Madeleine Brès oldu.

Avrupa'nın ilk kadın avukatı, Paris Barosu'na

kabul edilen ilk kadın avukat olan Jeanne Chauvin idi.

Kadınlar yavaş yavaş, daha önce kendilerine yasaklanmış ya da kapalı olan bütün mesleklere girmeye başladılar.

Fakat, daha önce herhangi bir kadının kabul edilmediği her mesleğe giren ilk kadın, bir dizi psikolojik ve yasal zorlukla karşılaşıyor ve bunların ancak yavaş yavaş üstesinden gelebiliyordu.

2. Evlilik - Fransa'da 1860'ta kadın mahkemeye çıkamaz ve herhangi bir hukuki durumla ilgili olarak tanık olamazdı (Medeni Kanun, m. 37 ve 90). Vasi ya da aile meclisi üyesi olabilmesi, anne ve reşit olmayan bir çocuk sahibi olma koşuluna bağlanmıştı.

Kadınların seçme ve seçilme hakları yoktu. Evli kadın kocasına göre reşit olmayan kişi konumundaydı.

Medeni Kanun ilk kabul edilen biçimiyle kocalık haklarını tescil etmiş, yani kadını kocaya bağımlı, onun iradesine boyun eğer duruma getirmişti.

Kadının hukuki kapasitesi sınırlıydı, kocasının onayı olmadan, yalnız başına hiç bir sözleşme imzalayamazdı. Medeni Kanun'un eski 213. maddesi kocanın "karısını koruma yükümlülüğü", kadının da kocasına "itaat yükümlülüğü" olduğunu yazmaktaydı.

Medeni Kanun'un eski 215. maddesinde, kadının kapasitesinin sınırlanma gerekçesi iki nedene dayandırılmaktaydı: Bunlardan birincisi ailenin birliğini koruma gereği, ikincisi de güçsüz yaratık olan kadını koruma gereği olarak belirtilmekteydi. Koca karısının meslek hayatını denetleyebilirdi; kadın kocasının onayı olmadan bir yerden başka bir yere gidemez ya da eğitim göremezdi.

Polisin araya girdiği ağır suç vakaları gibi huku-

ki eylemin yalnızca kadını ilgilendirdiği durumlarla, ailesinden kişilerin evlilik durumlarıyla ilgili hukuki eylemler dışında kadının mahkemeye başvurabilmesi yani dava açabilmesi ya da kendini mahkeme önünde savunabilmesi için kocasının izni gerekliydi.

Vasiyetname yapmak, kadının, kocasının iznini alma zorunluluğu bulunmaksızın yapabildiği tek hukuki işlemdi.

9 Nisan 1881 yasası evli kadınlara bankalarda tasarruf hesabı açma ve bu hesaptan para çekme iznini verdi.

20 Temmuz 1886 yasasıyla kadınlar, emeklilik hakkını kazanabilmek üzere özel sandıklara ödemede bulunma iznini elde ettiler.

6 Şubat 1893 yasası, kocasından ayrı yaşayan kadına hukuki eylemlerinde tam serbestlik tanıdı.

Kadının kocasınınkinden ayrı bir meslek icra edebilme iznini elde edebilmesi için 13 Temmuz 1907 yasasının çıkması gerekti. Kadın bu yasayla emeğinin ürününden tam olarak yararlanma ve sadece kendisine "ait" olan bir mülk edinme hakkını kazandı.

3. 1945'e Kadar Fransa'da Boşanma - Medeni Kanun'un öngördüğü boşanma hakkı 1816'da kaldırılmış ve ancak 27 Temmuz 1884 tarihli Naquet Yasası'yla yeniden tanınmıştı. Boşanma, daha sonra 18 Nisan 1896, 15 Aralık 1904, 13 Temmuz 1907, 26 Haziran 1919, 26 Mart 1924, 4 Şubat 1928, 19 Aralık 1928, 4 Ocak 1930, 17 Mart 1931, 13 Nisan 1932, 2 Nisan 1941 yasaları ve 12 Nisan 1945 kararnamesiyle yeniden düzenlendi.

Boşanmayı mümkün kılan nedenler şunlardı:

A) Zina - 1804 tarihli Medeni Kanun eşlerden herhangi birisinin zinasını boşanma nedeni sayıyordu.

Eşlerden herhangi birinin yaptığı zina, diğeri için boşanma nedeni idi.

Kadının zinası, her durumda kadının ağır ceza mahkemesinde yargılanması sonucunu doğuran bir suç olarak kabul edilirken, kocanın zinasının suç olabilmesi için, suç ortağını ikametgahında, yani karısıyla yaşadığı evde yaşatmış olması gerekiyordu.

B) Yüz Kızartıcı Bir Suçtan Mahkum Olma - Eşlerden birinin ölüme, hayat boyu ya da belli bir süre zorunlu çalışma cezasına, sürgüne ya da hapis cezasına çarptırılması durumunda, masum taraf kolayca boşanabilirdi; çünkü Medeni Kanun'un 231. maddesinde öngörülen bu boşanma gerekçesi kesin bir gerekçe olarak kabul edilmekteydi.

C) Ağır Hakaret ve Kötü Muamele - Bunlar, eşlerden birinin diğerine karşı kullandığı şiddet ve kötü muamele gibi davranışlardı.

Aşırı ve kötü muamele ancak iradi ise mahkemelerce boşanma nedeni olarak kabul edilmekte, bu durumda bile yara ve bereler suç nedeni olarak görülmemekteydi. Ağır hakaret ise yazılı ve sözlü saldırılarla evlilik vecibelerine ve ortak hayatın onuruna ters düşen davranışlardan doğan bir sonuçtu.

2 Nisan 1941 yasası boşanmaya yolaçabilmesi için bu gibi davranışların evlilikten doğan görev ve vecibelerin yerine getirilmesini olanaksızlaştıracak sıklık ve ağırlıkta olması, dolayısıyla evlilik hayatının sürmesini katlanılmaz duruma getirmesi şartını koydu.

Medeni Kanun'un eski 216. maddesi, kadının yalnız yapabileceği hukuki eylemlerde bile mahkemeye başvurmasına izin verilmediğini gözönünde bulundurarak kadının açtığı boşanma davaları için bir istisna getirmiş ve kocanın izni yerine yargıcın onayını yeterli kabul etmişti.

Boşanma, boşanma nedenleri ve usulle ilgili kurallar, ileride üçüncü kısımın dokuzuncu bölümünde ele alacağımız 11 Temmuz 1975 tarih ve 75-617 no'lu boşanma reformu yasası ve 5 Aralık 1975 tarih ve 75-1124 no'lu karaname ile değiştirildi.

Sonuç

20. yüzyılın başlarında Fransa'da, Birleşik Devletler'de, İngiltere'de ve Almanya'da kadının hukuki durumu, kamuoyunun zaman zaman karşı koymasına rağmen, yavaş yavaş iyileşiyordu.

Henüz amaca ulaşmış olmaktan uzakta bulunuluyordu ve feministlerin, kadın haklarının erkek haklarıyla belirli bir eşitliğe gelebilmesi için kararlı bir mücadele vermeyi sürdürmeleri gerekmekteydi.

1930'lu yıllardan 1945'te II. Dünya Savaşı'nın sona ermesine kadar İtalya ve Almanya'da hüküm süren diktatörlük rejimleri bu ülkelerdeki kadın haklarında geriye gidişe yolaçtı; çünkü feminist hareketler özleri bakımından liberal, dolayısıyla mahkum edilmesi gereken akımlar olarak görüldüler.

Uzak-Doğu durağanlıktan çıkmıştı: 1868'de Meiji restorasyonundan sonra Japonya modernleşmeye başladı. İşçi ve köylü kadınlar dış dünya ile ilişki içinde bulunan burjuva kadınlarının aktardıkları feminist düşüncelerle ilgilenmeye başladılar.

İslam ülkeleri ise en katı biçimde yorumlanan dini yasayı uygulamaktadırlar.

Latin Amerika, kadınların eşitsiz durumunu koruyan, böylece tiranlıklarına direnenlerin sayısını azaltan diktatörlükler altında yaşamaktadır.

Rus ve Çin Devrimleri kadınlara daha önce sahip olmadıkları haklar tanıdı.

Bazı ülkelerde kadın ve erkek arasındaki hak eşitliğinin yasal ve toplumsal bir gerçeklik olabil-

mesi için 20. yüzyılın ikinci yarısını beklemek gerekecekti.

Bundan sonraki kısımda kadına tam gelişmesini sağlayacak hakları tanıyan özgün düzenlemeler geliştiren birkaç ülkede kadın haklarının ne durumda olduğunu ele alacağız.

ÜÇÜNCÜ KISIM
DEĞİŞİK ÜLKELERDE 20. YüZYIL SONUNDA KADIN HAKLARI

BİRİNCİ BÖLüM
FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ'NDE KADIN HAKLARI

I.- Anayasa

Anayasa'nın 3. maddesi şöyle der: "Bütün insanlar yasa önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler aynı görevlere sahiptir. Kimseye, cinsiyeti, sınıfı, ırkı, ülkesi, düşüncesi, inancı ve siyasi ya da dini görüşleri nedeniyle lehte ya da aleyhte ayırımcılık yapılamaz."

Alman yasa koyucusu eşitsizlik kaynaklarının tam bir listesini vermek istemiştir. Tüm insanların yasa önünde eşit oldukları görüşü, temel ilkeyi hatırlatmak üzere en başa konulmuştur. Kuşkusuz buradaki "insanlar" sözcüğü kadınları ve erkekleri ifade etmektedir. Ancak bunu bir varsayım olarak bırakmaktansa açıkça ifade etmeyi yeğleyen yasa koyucu, ikinci cümlede kadın ve erkeklerin aynı haklara sahip olduklarını bir kez daha belirtmiştir. Ayrıca, aynı cümle içerisinde virgüllerle ayrılarak birbirini izleyen ve aynı sonucu doğuran bir dizi neden arasında "cinsiyet", "ırk", "inanç" ya da "siyasi ve dini görüş" tek tek sayılmaktadır.

II.- Kadın ve Aile

Evlilik ve aile devlet tarafından özel olarak ko-

runmaktadır. Her ikisini de desteklemek amacıyla yasa koyucu vergi ayrıcalıkları, aile yardımları, konut yardımları ve kiracıların korunması konularında hükümler vazetmiştir.

"Aile ve mal rejimi reformu"nu gerçekleştiren ilk yasa olan 14 Haziran 1971 yasası ve 1 Temmuz 1976 yasası evlilik ve özellikle boşanma konularında köklü reformlar yapmıştır. 20 Şubat 1986 yasası ise yargıca tek tek vakalarda adalete uygun karar alma yetkisini tanımıştır.

1. Evlilik - İlke, eşlerin eşitliğidir.

Aile ve evililik birliğinden her iki cins de sorumludur.

Evlenecek çiftlerin taşıyacakları soyadı kendiliğinden ve zorunlu olarak kocanın soyadı olmaktan çıkmıştır. Eşler nikahı kıyan resmi görevlinin önünde, ortak kararlarıyla, kocanın veya karının soyadlarından birini ya da her ikisini birden taşıma kararını vermelidirler. Anlaşmazlık halinde yasa, tercihini, kocanın soyadından yana yapmaktadır. Eğer eşler kadının soyadını almaya karar vermişlerse, koca yeni evlilik soyadının başına kendi soyadını koyabilir ama, çocuklar annenin soyadını taşıyacaklardır.

Evlilik hayatında uyulacak rol dağılımı eşler arasında ortak bir kararla belirlenecektir. Eşlerin icra edecekleri meslekler ve çocukların eğitimi, tıpkı evlilik birliğinin yürütülmesinde uyulacak esaslar (anahtar yetkisi) gibi eşler tarafından ortaklaşa kararlaştırılacaktır.

Belirsizlik durumunda yargıçlar eşlerden birini diğerine göre kayıramazlar.

2. Boşanma - Boşanmayı taraflardan birinin kabahatlı olduğu ve cezalandırılması gerektiği varsayımına dayandıran sistemlerde, yasa koyucu pekçok zorlukla (kaderin cilvesi) karşılaşmaktadır. Do-

layısıyla eşlerden birinin kabahatlı olduğu görüşü yerini, evliliğin yürütülememesi, başarısızlığı saptamasına bırakmıştır. Artık yargıç boşanmaya karar verirken taraflar tarafından dosyaya konulan belgelere bakarak taraflardan hangisinin kabahatlı olduğunu araştırmak durumunda değildir.

A) Nedenler - Yargıç evlilik birliği hâlâ devam etmekte midir yoksa çifti ayırıp evlilik birliğinin sonlandığına karar vermeli midir sorusunun yanıtını arar: Sulh usul hukuku kurallarına göre (m. 600-630) bir araştırma yapmaya davet edilmektedir.

Gerçekte kabahata dayandırılan "evlilik suçları" kavramı terkedilmiştir. Eşlerden birinin uygunsuz davranışını saptama gereği ortadan kalkmıştır. Yeni yasa eski yasanın öngördüğü kabahata dayalı boşanma ya da üç yıl süreyle ayrı yaşanmış olması gerekliliğini kaldırmıştır.

Evliliğin "başarısızlığı", yani eşler arası ilişkinin düzeltilemeyecek şekilde bozulmuş olması, artık boşanmanın tek gerekçesidir. Artık yargıç, eşlerden birinin şu ya da bu davranışının kendi öznel ahlak anlayışına göre evlilikle bağdaşıp bağdaşmadığını kararlaştırmak üzere ahlakçı kimliğiyle ortaya çıkamayacaktır. Kaldı ki, ahlak anlayışının zaman içinde yere ve benimsenen rejime göre değiştiği bilinmektedir. Yasa koyucu, yargıcın çiftlerin özel yaşamlarından uzakta durmasını özellikle istemektedir.

Boşanma talebi evlilik birliğinin bozulmasından sorumlu olan taraftan gelebilir: Evlilikle bağdaşmayan davranış artık ne boşanma talebinde bulunmaya ne de boşanma kararının alınmasına engel olabilecek bir gerekçedir.

Boşanmayı reddeden tarafa haksızlık yapmamak ve çocukların çıkarını korumak amacıyla evliliğin başarısız olduğu sonucuna, çiftin durumunu incele-

yerek ve geleceğe dönük tahminde bulunarak yargıç varacaktır. Ancak beş yıl sürmüş bir ayrılık durumunda boşanmaya kendiliğinden karar verilir.

Eşler en az üç yıl ayrı yaşamışlarsa, aksine bir delil getirilmediği sürece evliliğin başarısız olduğu sonucuna varılmaktadır.

Eşler bir yıldan beri ayrı yaşıyorlarsa, boşanma talebi her ikisinin ortak kararına dayanmalıdır.

Ancak yargıcın önüne geldiklerinde eşler yalnız boşanma isteği konusunda değil, fakat bu kararın mallar ve çocuklar üzerindeki sonuç ve etkileri konusunda da ortak bir karara varmış olmalıdırlar. Bu durum, usul hukukunun birliği ilkesinden kaynaklanmaktadır.

B) Sonuçlar - Boşanmanın sonuçları onu gerektiren nedenlerden bağımsızdır.

Çocuklarla ilgili velayet kararı, çocukların eğitim ve yaşam durumları gözönünde bulundurularak alınır. Çocuklar üzerindeki ebeveyn otoritesi yalnız çocukların çıkarları gözetilerek kullanılabilecektir. Yargıç eğer çocukların çıkarının başka bir çözümü gerektirdiğine kani olursa, eşlerin varmış oldukları ortak karar önerisini kabul etmeyebilir.

Eşlerden biri tarafından diğerine verilmesi gereken nafaka da boşanmaya yolaçan nedenlerden bağımsız olarak değerlendirilir.

Burada bağlı kalınan ilke, çocuklarla beraber yaşayacak olan eşin, çocukları, kendi mesleki çalışmasının ürünüyle ve mal varlığıyla büyütüp büyütemeyeceğidir. Nafaka bir zenginleşme ya da yoksullaşma nedeni olmamalı, adalete uygun olmalıdır. Nafaka miktarı belirlenirken eşin ve çocukların yaşları, sağlık durumları, devlet yardımı ve ödenekleri, eşlerin mesleki durumları gözönüne alınacaktır.

Son olarak nafaka ödeyen taraf ilerdeki emeklilik

durumu gözönünde bulundurularak belirli bir tazminat vermek zorunda da kalabilir. Evlilik boyunca daha yüksek bir emeklilik hakkı kazanmış olan taraf diğer tarafa, iki emeklilik ödeneği arasındaki farkın yarısına eşdeğer bir miktar ödemekle yükümlüdür. Bu tazminatların değerlendirilmesi ve hesaplanması zaman zaman oldukça zordur. Eşler evlilik sözleşmesinde, boşanma durumunda ödenecek emeklilikle ilgili tazminatları dışarda tuttuklarını belirtebilirler.

Olağan sulh hukuk davalarına bakan mahkemelerde aile mahkemeleri denilen, aileyi ilgilendiren bütün sorunlarda uzmanlaşmış evlilik yargıçlıkları kurulmuştur.

C) Kadının Sosyal ve Mesleki Hayatı - Kadın kocasıyla aynı temelde ve koşullarda bir meslek icra edebilir.

Eğitim ve mesleki formasyon bakımından kadın erkekle aynı hakka sahiptir. Bütün mesleklere girme özgürlüğü tamdır. Sadece madenlerde ve yüksek fırınlarda çalışmasına kadın sağlığının korunması amacıyla izin verilmemektedir.

Gebe kadınlar özel bir koruma konusudurlar: Yasa işten çıkarılmalarını yasaklamakta ve doğumdan önce altı hafta, doğumdan sonra sekiz hafta analık izni almalarını öngörmektedir.

Bir işte çalışmayan kadınlar emekli sandıklarına üye olarak gerekli kesintiyi ödeyebilirler.

Yasa, bekar annenin nüfusuna geçirdiği çocuğu üzerinde babalık hakkını herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadan kullanabilmesini öngörmüştür. Evlilik dışı çocuk, evlilikten olma çocukla aynı haklara sahiptir. Babanın ödeyeceği nafaka, ebeveynin yaşam düzeyi ile çocuğun gereksinimlerine göre belirlenir.

Kadınlar henüz parlamentoda, siyasi partilerde,

sendikalarda ve diğer sınıfsal, mesleki ya da siyasal örgütlerin yönetim kademelerinde azınlıktadırlar.

Sekizinci Bundestag'taki toplam 518 temsilciden 39'u kadındı.

Belediye meclislerinde ise kadınların sayısı düzenli olarak artmaktadır.

Kadın dernekleriyle kadın-erkek karışık derneklerden bir bölümü 6 milyon üyesi bulunan Deutscher Frauenrat'ın (Alman Kadın Örgütleri Konfederasyonu) üyesidirler.

İKİNCİ BÖLÜM
İNGİLTERE'DE KADIN HAKLARI

I.- "Cinsiyet Ayırımcılığı Yasası"

Cinsiyete dayalı ayırımcılıkla ilgili "Cinsiyet Ayırımcılığı Yasası" (Sex Discrimination Act), Avam Kamarası tarafından 26 Mart 1975'te oylanarak kabul edildi.

Bu yasa herhangi bir ayni ya da parasal ödeme yoluyla yapılan ayırımı yasadışı kabul etmektedir.

Yasanın cezalandırdığı davranışlar iki türdür:

1) Bir kişiye cinsiyetinden dolayı, öbür cinse mensup olan bir kişiden daha kötü muamele etme isteğine dayalı davranışlar;

2) İstemeden ya da dikkatsizlik sonucu ayırımcı sonuçlar doğuran davranışlar.

1970 tarihli "Eşit Ücret Yasası" (Equal Pay Act), bir işe yeni işçi alımı sırasında ya da eski işçiler arasında ücret bakımından ayırımcılık yapılmasını yasaklar. Yasa, özel konutta ya da en fazla beş kişi çalıştırılan işyerlerinde çalışanlarla ilgili olarak ve çalışanların cinsiyetinin işin yapılmasıyla olan ilişkisinin belirtilmiş olduğu durumlarda belirli istisnalar öngörmüştür.

Ayrıca spor dallarıyla sigorta priminin sigortadan yararlanan kişinin kadın ya da erkek olmasına göre değiştiği durumlarda sigorta ödentisi gibi konuları ilgilendiren bazı genel istisnalar da vardır.

Ancak 1975 tarihli "Sosyal Sigortalar Emeklilik Yasası" (Social Security Pensions Act), aynı işte çalışan kadın ve erkeklerin emeklilik aylıklarının eşit olmasını öngörmüştür.

Bireysel şikayetler doğrudan yetkili mahkemelere yapılmaktadır.

Kamu eğitimi alanıyla ilgili şikayetlerde Milli Eğitim Bakanı kendisine bir başvuru yapıldığı andan itibaren soruşturma açar ve gerekli önlemleri alır. İş hayatında kadın-erkek eşitliğini sağlamak ve ayırımcılığı önlemek üzere 1975'te Fırsat Eşitliği Komisyonu (Equal Opportunities Commission) kurulmuştur.

Mahkemelerin kararlaştırdığı cezalar, tazminat ödenmesi, mahkumiyet kararının gazetelerde yayınlanması ve ayırımcı uygulamaya son verilerek adil bir uygulamaya geçilmesi yolunda bir uyarı kararıdır ki bu, ayırımcılığa uğramış kadının işe girmesini ya da işine geri dönmesini gerektirir. Bütün bu uygulamalar Advisary Conciliation and Arbitration Service'in (Uzlaşma ve Hakemlik Bürosu) denetiminde uygulanan ve artık yerleşik nitelik kazanmış olan "eşit işe eşit ücret" ilkesinin hayata geçirilmesini hedeflemektedir.

II.- Kadın ve Aile

1. Evlilik - Medeni durumdan sorumlu yetkililer, bütün evlilikleri kayda geçirmektedirler. Yasa bazı dini evlilikleri de tanımaktadır. Bu durumda ayrıca medeni nikah kıyılması aranmaz.

Evli kadının evlilik birliği içinde mal varlığından yararlanması, 19. yüzyıl sonunda kabul edilmiş olan "Evli Kadının Mülkiyet Hakkı Yasası" (Married Women's Property Act) ve "Evlilik Usul ve Mülkiyet Yasası" (Matrimonial Proceedings and

Property Act) (1870) hükümlerince düzenlenmektedir.

Bu yasalara göre eşler, ellerinden geldiğince birbirlerine karşılıklı olarak destek olmak durumundadırlar.

Eşlerden biri tarafından satın alınan bir malın, eğer kocanın karısına armağan etiği bir mal değilse -ki bu durumda mal tümüyle zevceye aittir- yarı yarıya her ikisine ait olduğu varsayılır. Eğer mal eşlerden biri tarafından kendi parasıyla alınmış ve ona ait olduğu belirtilmişse, yalnız o eşe aittir. Eğer bir mal, bedeli diğer eş tarafından ödense bile, eşlerden birinin adına alınmışsa, o eşe aittir. Mülkiyet hakkına sahip olmayan eş, bu mal, örneğin bir ev ise, ondan yararlanma hakkına sahiptir; ancak bu hak boşanma durumunda ortadan kalkar.

Kadın, müşterek evin seçiminde kocasıyla aynı haklara sahiptir. Eşler ayrı yaşama kararı alabilirler.

2. Boşanma - 1969'da kabul edilen "Boşanma Reform Yasası" (Divorce Reform Act), boşanma ile ilgili daha eski yasalarla birleştirilerek 1973 tarihli "Evliliğin Bozulma Nedenleri Yasası" haline getirildi.

A) Nedenler - Boşanma nedeni, evlilik ilişkisinin tamir edilemeyecek biçimde bozulması, kökeni ne olursa olsun evliliğin başarısızlığa uğramasıdır.

Aşağıda sayılan olgulardan herhangi birisi, evliliğin başarısızlığının kanıtı olabilir:

1) Eşlerden birisinin zina yapmış olması - ki ortak yaşamı olanaksız kılmış olabilir;

2) Boşanma talebinin mahkemeye intikalinden önce eşlerden birinin kesintisiz olarak iki yıl süreyle evi terketmiş olması;

3) Eşlerin boşanma talebinin mahkemeye intikalinden önce iki yıl süreyle kesintisiz olarak ayrı ya-

şamış olmaları ve her iki tarafın da boşanmak istemesi;

4) Eşlerin boşanma talebinin mahkemeye intikalinden önce beş yıl süreyle ayrı yaşamış olmaları;

5) Eşlerden birinin, bundan böyle evlilik ilişkisinin onarılmasını olanaksız kılacak biçimde davranmış olması.

Son yasa değişikliğinden sonra zina, kendiliğinden bir boşanma nedeni olmaktan çıkmıştır; çünkü yasa koyucu evlilik ilişkisinin onarılması olanaksız şekilde bozulduğuna dair ek bir kanıt aramaktadır.

1984'te kabul edilen "Evlilik ve Aile Usul Yasası" (Matrimonial and Family Proceedings Act) boşanma kararının verilmesinden önce bir yıllık bir bekleme süresi öngörmektedir. Yasa koyucu, genç evlilerin evlilik ilişkisini sürdürmek üzere gerekli çabayı göstermelerini istemiştir. Evliliğin akdedilmesinin üzerinden bir yıl geçmeden boşanma talebinde bulunamayacağını öngören hüküm de aynı amaca yöneliktir.

Kadının evlendiği sırada kocasından başka bir erkekten gebe olması, evliliğin bozulması sonucunu doğurabilir.

Beş yıldan uzun süren bir ayrılığa dayanılarak öne sürülen boşanma talebi, eğer yargıçlar bütün olguları gözönünde bulundurduklarında çocukların, eşlerin ve ilgili başka kişilerin bu boşanmadan telafisi olanaksız bir zarar görecekleri sonucuna varmışlarsa mahkeme tarafından reddedilebilir. Burada "telafisi olanaksız zarar"dan kastedilen, evlilik bozulmamış olsaydı eşin yararlanabileceği herhangi bir yararın boşanma nedeniyle kaybedilmesidir.

Eğer zina sonrasında ortak yaşam sürmüş ya da yeniden başlamışsa, zina gerekçesiyle boşanma davası açılamaz.

B) Sonuçlar - Mahkeme eşlerden birinin diğerine

nafaka ödemesine ya da taşınır veya taşınmaz bir malın eşlerden birine verilmesine karar verebilir. Nafaka, az çok uzun bir süre boyunca düzenli aralıklarla ödenir.

Mahkeme, tarafları, geçmiş davranışlarını gözönüne alarak ve olabildiğince, evlilik bozulmasaydı ve taraflar birbirlerine olan taahütlerini yerine getirselerdi sahip olacakları maddi durumu sürdürmelerine olanak verecek konuma getirmeye çalışır; ancak boşanma eski eşler arasındaki ekonomik ilişkiye kesin olarak son vermelidir (clean break).

Nafaka, taraflardan birinin ölümü ya da nafakadan yararlanan tarafın yeniden evlenmesiyle son bulur. 1938 tarihli "Miras-Aile'ye ilişkin-Yasası" (Inheritence-Family Provisions-Act), hayatta kalan eşe belli aralıklarla ödenen bir nafaka ya da ölenin mirasından bir pay verilmesini öngörmekteydi. Son yapılan değişikliklerle bu düzenleme, kapsamına, ölenle olan ilk evliliği boşanma ya da hükümsüzlük nedeniyle bozulmuş olan eski eşi de alacak şekilde genişletilmiştir.

Nafaka, boşanma davasının sonuçlanmasından sonra ve hatta mahkeme kararında bu konuda her hangi bir önlem alınmamışsa bile bağlanabilir.

Boşanma davaları yerel mahkemelerde görülür.

Ancak nafaka sorunları genellikle noter (Registrar) önünde ve tarafların akçeli taleplerini gizli tutan yeminli yetkililerce karara bağlanır.

Çocuklarla ilgili olarak, 1973'te kabul edilen Velayet Yasası'na (Guardianship Act) göre anne, ortak çocuklar üzerinde babayla aynı haklara ve aynı yetkiye sahiptir.

Ebeveynler çocuklarına bakmak, onları iyi eğitmek ve yetiştirmekle yükümlüdürler. Aralarında anlaşmazlık çıktığında yargıcın kararına uymak durumundadırlar.

Aslolan çocukların huzurunu ve iyiliğini sağlamaktır. Boşanma durumunda küçük yaştaki çocuklarla kızlar genellikle annelerine verilmekle birlikte, ebeveynin çalışma saatlerine göre haftanın belli gün ve saatlerinde iki ebeveynin de yanında kalmalarına karar verilebilir. Çocukların hangi gün ve saatlerde görülebileceği mahkeme kararıyle belirlenir.

III.- ÇocukAldırma (Kürtaj) Yasası

Doktorların hangi koşullarda gebeliği sonlandırabilecekleri, 1967 tarihli "Kürtaj Yasası"nda (Abortion Act) düzenlenmiştir. Eğer iki doktor:

1) Gebeliğin sürdürülmesinin annenin sağlığı açısından riskli olduğunu, gebe kadının ya da çocuklarından birinin fiziksel ya da ruhi sağlığını tehdit etiğini ve bu tehdidin gebeliğin durdurulmasından daha tehlikeli olduğunu;

2) Doğacak çocuğun sakat kalmasına yolaçabilecek fizisel ya da zihinsel bir bozukluk taşıma riskiyle karşı karşıya bulunduğunu;

belirten bir sertifika vermişlerse; kürtaj yapılabilmektedir.

Ayrıca yasa, acil durumlarda iki doktordan görüş alınmasının gerekli olmayabileceğini de belirtmektedir.

Acil durumlar dışında kürtaj hastahanelerde veya Sağlık Bakanlığı'nın izin verdiği yerlerde yapılabilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İTALYA'DA KADIN HAKLARI

I.- 12 ve 13 Mayıs 1974'te Boşanma Hakkını Tanıyan Referandumdan Önce Kadınların Yaptıkları Eylemler

1. Feminist Hareketler - Bu yüzyılın başında İtalya'da örf, adet ve zihniyet farklılıklarından dolayı feminist hareket başka ülkelerdeki kadar yaygın bir başarıya ve kitle tabanına ulaşamadı. Gerçekten o dönemde İtalyan kadınları Katolik geleneğe sıkı sıkı bağlı yaşıyor ve aileden bağımsızlaşma düşüncesi inançlarına ters düşüyordu. Yine de birkaç olağandışı kadın büyük ün kazandılar. İlk İtalyan kadın doktor olan Dr. Maria Montessori çocuk psikolojisiyle ilgilendi; yetenekli bir romancı olan Mathilde Serao, kocası Edouardo Scarfoglio ile birlikte *Corriere di Roma* gazetesini kurdu.

Ada Gobetti ve Emma Mezzamonti'nin önderliğindeki "Oy Hakkı İçin" (Pro Suffragio) birliği ve İtalyan Ulusal Kadınlar Konseyi, etkin ve etkili kuruluşlardı. Ancak faşizmin kadın kolları bu hareketleri dağıttılar ya da etkisiz kıldılar.

2. İlk Kazanımlar - 1939-1945 savaşından sonra İtalya'da feminist hareketler giderek güçlendi ve eşitsizliklere, işsizliğe karşı savaştı. Feminist hareketler, İtalyan kadınının "kendi varlığının bilincine varmasını" talep ediyorlardı. Kadınların Kurtuluşu

Hareketi (MLD) geniş bir kitleye seslenmekteydi ve 1974'te düzenlediği eylemlerde kadınları hükümetin 1 Ekim 1970 tarihli boşanmayla ilgili yasayı geri alma kararına karşı çıkmaya, boşanmanın serbest bırakılması için oy vermeye çağırdı.

İtalyan Anayasası'nın 29. maddesi kadın ve erkek arasında eşitlik öngörmektedir.

19 Mayıs 1975 yasası ise eski İtalyan Medeni Kanunu'nu köklü biçimde değiştirdi; 25 Temmuz 1975'te kabul edilen bir başka yasa bir Aile Kurumu kurulmasını öngördü.

A) Boşanma Hakkının Tanınması - İtalya'da boşanma hakkı Napoléon'un İtalya'yı işgal ettiği dönemde (1796-1815) yasaldı.

11 Şubat 1929'da Kilise ile imzalanan Latran Konkordotası ise evlilik aktinin bozulamazlığını öngörüyordu.

İtalya'da iki tip evlilik geçerliydi. Bunlardan birisi Katolik Kilisesi'nde kıyılan ve Kilise Hukuku'na uygun olarak yapılan evlilikti, diğeri ise Medeni Kanun'a uygun olarak aktedilen ve Katolik olmayan kiliselerin rahiplerince de kıyılabilen nikaha dayalıydı. Ancak İtalya'da nikahların çoğu Konkordota'ya uygun olarak Katolik Kilisesi'nce kıyılmaktaydı. 1 Aralık 1970 yasası İtalyanlar'ın hayatını derinden etkileyen sonuçlar doğurdu.

Bu yasanın 1. maddesi, Konkordota'ya uygun evlilikten doğan hukuki sonuçların, bu evliliğin medeni nikah kütüğüne kaydedilmesi durumunda ortadan kaldırılabileceğini öngörmekteydi.

Yasada boşanmaya yol açabilen dört durum sayılıyordu: Bunlar, eşlerden birinin ağır ceza hükmü giymesi, eşlerin en az beş yıldan beri ayrı yaşamaları, eşlerden birinin başka bir ülkede boşanma ilamı almış olması ve evliliğin gerçekleşmemiş olmasıydı.

Boşanabilmek için ayrı yaşama durumunun en az beş yıl süreyle sürekli olması gerekmekteydi.

Eşlerden birinin itirazı durumunda ayrı yaşama süresi, yasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce olmak kaydıyla altı yıla, boşanmanın kabahatlı taraf tarafından talep edilmesi durumunda ise yedi yıla uzatılmaktaydı.

Yasanın yol açtığı sorunlar, hükümetin bu yasayı iptal etmek üzere referanduma gitme kararı almasına yolaçtı.

12 ve 13 Mayıs 1974'te yapılan referandumda seçmenler % 60'a varan bir çoğunlukla boşanmanın serbest bırakılmasından yana tavır aldılar.

B) Yeni İtalyan Medeni Kanunu - Kişi hakları, 19 Mayıs 1975 tarihli 151 sayılı yasa ve 6 Mart 1987 tarihli yasa ile değiştirildi ve günün koşullarına uygun hale getirildi. Buna göre:

Evlenme yaşı 18'dir.

Şiddete başvurulması ya da hatalar nedeniyle evliliğin iptal edilmesinin öngörüldüğü durumlar artmıştır (Medeni Kanun, m. 122) : Ortak hayatı yaşanmaz kılabilecek türden fiziki veya ruhi bir hastalığın varlığı, beş yıl ağır hapis cezasına çarptırılmış olma, suç işlemeyi meslek ve alışkanlık haline getirmiş olma, fuhuş nedeniyle iki yıldan az olmamak koşuluyla mahkum olmuş olma, nikahtan önce kocadan başka bir erkekten gebe kalmış olma bu hataların başlıcalarıdır.

Yasal mal rejimi, edinilmiş mal ortaklığıdır ve 143. madde evli kadın ile erkeğin aynı hak ve sorumluluklara sahip olduklarını belirtmektedir. Eşler evliliğin yürütülmesi için ellerinden geldiğince katkıda bulunacaklardır.

Evlilik hayatı eşler tarafından birlikte alınacak kararlarla yürütülecek ve oturulacak ev ile çocukların eğitimine yine birlikte karar vereceklerdir. An-

laşmazlık halinde her iki taraf da yargıca başvurabilir.

Boşanmaya karar verilebilmesi için, ortak hayatı yaşanılmaz kılan nedenlerin bulunması ve bunların çocukların eğitimine zarar verme tehlikesi taşıması halinde eşlerin üç yıl süreyle ayrı yaşamaları yasanın aradığı bir koşuldur (Medeni Kanun, m. 151).

Ebeveyn otoritesi, *potesta,* anneye ve babaya aittir (Medeni Kanun, m. 316).

Evlilik dışı doğmuş çucukların tanınması, başka eşlerden olsalar bile, ebeveyne meşru çocuklarla aynı sorumlulukları yükler. Evlilik dışı çocuk 16 yaşına geldiğinde, eğer istiyorsa ve ailenin diğer bireyleri onaylarını vermişlerse meşru ailenin üyesi olabilir.

Meşru ve meşru olmayan çocuklar annelerinin ve babalarının mirasından eşit pay alırlar (m. 556, yeni).

Eşlerden birinin ölümü durumunda hayatta kalan eş, tek çocuk varsa mirasın yarısını, iki ve daha fazla çocuk varsa üçte birini alır. Eğer çocuksuz eş, sonradan miras talebiyle ortaya çıkan kişilerle karşı karşıya gelirse, mirasın üçte ikisini alır. Eğer eş başka varis bırakmadan ölmüşse, hayatta kalan eş, mirasın tümünü alır.

Hayatta kalan eş, malvarlığını kullanma hakkına sahiptir.

Kullanma hakkı, çocuk yoksa malvarlığının yarısı, çocuk varsa üçte biri düzeyindedir.

Yasa koyucunun kabul ettiği bu yeni düzenleme daha önce mutlak olarak kocasına bağımlı olup ondan boşanamayan İtalyan kadınının durumunu tamamen değiştirmiştir. 1970'e kadar koca, aile reisi olarak çocuklar üzerinde tek başına otorite *(patria potesta)* sahibiydi.

1975 yasası eşler arasında, değişen toplumun ve

yeni örflerin onayladığı bir denge oluşturmaktadır.

C) Çalışma Hakkı - Çalışan kadının hukuk açısından korunması, 3 Temmuz 1910 yasasından 9 Aralık 1977 tarihli ve 903 no'lu "Çalışma Alanında Kadın ve Erkekler Arası Fırsat Eşitliği" *(Parita di Trattamento Tra Nomini e Donne in Materia di Lavoro)* Yasası'na dek uzanan pek çok sosyal yasanın konusu olmuştur. Bu son yasa gereğince eşit işe eşit ücret verilecektir. Aynı şekilde ücret ve diğer sosyal hakların belirlenmesine temel oluşturan meslek sınıflaması kadın ve erkekler için aynı olacaktır. İşyerlerinin ve siyasi partilerin "feminizasyonu", yani buralarda çalışan kadın sayısındaki artış sürmektedir. Filozof Cesare Luporoni, bir siyasal parti ile ilgili olarak 1989'da, "partiyi kadınlar kurtardılar" deyişini kullanmıştır.

6 şehrin belediye başkanı ve iki bölgenin (Torino, Roma) başkanları kadındır. Çeşitli siyasi partilerin yönetim kademesinde görev alan 46 kadın vardır. Togliatti'nin dul eşi Nilde Iotti, İtalyan Parlamentosu'nun başkanlığına seçilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SENEGAL'DE KADIN HAKLARI

I.- Aile Hukuku

Senegal, 1972'de, farklı uygarlıklar arasında bir sentez gerçekleştiren Medeni Kanunu'nu kabul etti. Bu ülkede İslam'ın, Hıristiyanlık'ın ve Animizm'in etkileri büyüktür.

Animistler hayat ve hastalık gibi olayları ruhun etkileriyle açıklayan inançlara bağlıdırlar. Ruha tapınma törenleri, büyücülük ve fetişizmle içiçedir.

Yeni kabul edilen Medeni Kanun bütün dinlere ve düşünce akımlarına saygılı olma isteğinin bir ürünüdür. Geleneksel hukuka göre, kadın babasına aittir ve babasının kabilesi onu istediği gibi kullanabilir, dolayısıyla satabilir.

Evlilik iki biçimde gerçekleşir: Sonuçlarına bakılarak varolduğuna karar verilen geleneksel evlilik ve nikah kıyılarak kurulan modern evlilik.

1. Sonuçlarına Bakılarak Varlığına Karar Verilen Evlilik - Senegal'de geçerli olan geleneklerden birisine göre bir evlilik sözleşmesi yapmak isteyen taraflar nikah memuruna talepte bulunurlar. Nikahın kıyılabilmesi için evlenmek isteyen kadının törende bizzat bulunması gerekir; kadın temsil edilemez. Demek ki geleneksel usule göre evlilikte kadının onayı aranmaktadır, ancak atalardan kalma gelenek ve görenekler fiilen, genç kadının bu

onayı açıkça vermesini gerektirmeyecek şekilde işlemektedir. Yine de yüzyıllardır uyulan bir geleneğe saygısızlık etmek düşünülemez... Senegal'de dinlerden bağımsız olarak kabul gören 68 gelenek ve görenek vardır.

Evlilik cüzdanı kocaya verilir ve kadın evlilik sözleşmesinin bir özetini alır. Simge düzleminde yasa, bir yandan, çekingen bir biçimde de olsa Afrikalı kadını bağımsızlaştırmak isterken bir yandan da kurulacak ailenin temel belgesi olan evlilik cüzdanını kocaya vermeyi öngörmüştür. Bu cüzdanın ne eşlerin ikisine birden ne de kadına verilmesi söz konusudur; belgeyi ancak, ona kişisel olarak sahip çıkan koca alabilir.

14 Kasım 1960 tarihli bir kararname, evliliğin geçerliliği konusunda anlaşmazlık olduğu takdirde, eşlerin farklı geleneklere sahip olabileceklerini gözeterek, kocanınki yerine kadının kişisel statüsüne öncelik tanımıştır.

Oysa Aile Yasası'nın 830. maddesi, söz konusu yasanın kabulünden önce ülkede geçerli olan ve ebeveynle çocukların ilişkilerini düzene koyan, daha doğrusu aile ya da kabile veya aşiret reisi olan kişinin ailesinin kadın ya da erkek bütün bireyleri üzerindeki iktidarını tanıyan gelenek ve göreneklerin hepsini ortadan kaldırmıştır. Böyle olmasına rağmen günümüzde bu iktidar hâlâ mutlak olmakta devam etmektedir.

2. Nikah Kıyılarak Yapılan Evlilik - Eşler evliliğin biçiminde seçim hakkına sahip olduklarından, nikahı kıyacak olan evlendirme memurunun önüne bizzat giderek evlenmeyi de seçebilirler.

Ama seçilen evlilik biçimi ne olursa olsun, seçtiği evliliğin tek eşli mi yoksa çokeşli mi (yasa evlenilebilecek eş sayısını üçle sınırlamaktadır) olacağına yalnız ve yalnız koca karar verebilir ve eğer erkek

çokeşli evliliği seçmişse, hayatı boyunca kaç kadınla evleneceğini baştan belirlemesi gerekir.

Eğer kadın kocanın seçtiği statüyü kabul etmez ise evlilik yapılmaz. Ama eğer kabul ederse, bir daha bu kararından geri dönemez.

Evlendirme memuru önünde evlenme, geniş halk kitlelerinin benimsedikleri biçim değildir. Ve aynı aşirete mensup olmayan kişilerin dayattıkları bir yasallıktan çok, kentin ve merkezî iktidarın, geleneklerine ve büyücülerin kehanetlerine saygılı kırsal kesimlerin zihniyetine dayattığı bir olgu olarak görülmektedir. Senegal'de, ilk evlilik biçiminden farklı olarak varlığı sonuçlarına bakılarak saptanamayan geleneksel evliliğin de Aile Yasası'-nın 146. maddesine göre geçerli olduğunu belirtmek gerekir.

Bütün evlilik biçimlerinde eşler birbirlerine saygı ve sevgi borçludurlar.

II.- Atalardan Kalma Uygulamalar

Afrika'nın bazı yörelerinde kadınlara dayatılan sünnet (klitorisin köreltilmesi) ve infibülasyon uygulamalarına günümüzde de rastlanılmaktadır. Bunlar, eski zamanların kalıntısı olan barbarca uygulamalardır. Modern uygarlık bunları yoketmeyi başaramamıştır. 1988'de Arabistan'da ve Siyah Afrika'da 75 milyon kadının cinsel organlarının yaralanmış olduğu tahmin edilmekteydi.

Yer yer kadın güzelliği göğüslerinin büyüklüğü ve uzunluğuyla ölçülmekte, bu yüzden büluğa erer ermez genç kızlar göğüslerine sargılar sararak diz kapaklarına kadar sarkıtmaya çabalamaktadırlar.

Bütün bu eski gelenekler, kadınların asırlar boyunca hiç dikkate alınmadıkları ülkelerde kadın haklarının tanınabilmesi için gidilecek daha uzun bir yol olduğunu kanıtlamaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM
ÇİN'DE KADIN HAKLARI

Çin Anayasası 53.maddesinde şöyle der: "Kadın, siyaset, ekonomi, kültür ve aile hayatının her alanında erkekle aynı haklara sahiptir. Kadın ve erkek eşit işe eşit ücret alır."

1949 Devrimi sırasında Mao Zedong, daha sonra da Çu-En Lay, Mao'nun deyişiyle "dört kalın kordonun, siyasal, kabile, din ve evlilik iktidarı kordonlarının insanların boğazını sıktığı Çin toplumunda" feminist harekete büyük bir ivme kazandırdılar.

"Medeni Kanun'un Genel İlkeleri" adını taşıyan yasa, 12 Nisan 1986'da Ulusal Meclis'in VI. oturumunda kabul edildi ve 1 Ocak 1987'de yürürlüğe girdi.

I.- Çalışma Hayatı

Günümüzde bu alanda cins eşitliği yasa güvencesi altına alınmıştır.

İşe alma devletin İşçi Bürosu'nun yetki alanına girer; yeni yasaya göre işe almada erkek ve kadın arasında eşitlik esastır. Yeni yasadan önce bu alanda eşitlikten sözedilmesi olanaksızdı; çünkü fabrikalar arasında bir erkek işçiye karşılık iki kadın işçinin verilmesini öngören değiş tokuş ilişkileri geçerliydi.

İktidarın ana hedefi etkinlik ve teknik formasyon

olduğundan, kadınlara aşk, evlilik ve çocuk sorunlarını kabul edilmiş normlara uygun olarak çözmeye olanak verecek bir eğitim sağlanmaktadır.

Çin'de binlerce yıldır etkisini sürdürmüş kadın düşmanlığı nedeniyle, günümüzde ücret eşitliğine karşı hâlâ kimi psikolojik engeller dikilmektedir; örneğin kırsal kesimde köylüler "horozun tavuktan hızlı koştuğunu" tekrarlayıp durmaktadırlar.

II.- Evlilik ve Boşanma

Devrim'in ikinci yılında halk yönetimi 30 Nisan 1950 tarihli yeni evlilik yasasını yürürlüğe koydu.

Yasa daha önce geçerli olan "satın alma yoluyla yapılan evliliği" yasaklayarak eşleri eşit konuma getiriyordu. 1980'de kabul edilen yeni evlilik yasasının da 3. maddesinin 1. paragrafı eşlerin özgürlüğünü sınırlayan, ayarlanmış veya aileler arası pazarlıkla yapılan evlilikleri yasaklamaktadır.

Yasalara göre geçerli evlilik tekeşlidir. Evlilik yoluyla zenginleşme yasaklanmıştır.

Ancak eski gelenekler yüzyıllardır sürmektedir. Bu yüzden bir kızın para ya da mal karşılığı kocaya verilmesi geleneğinin bugün bile tümüyle ortadan kalktığı söylenemez.

Bu eski geleneklerin kalıntısı olan köylü alışkanlıklarını kınamak ve karılarına onur kırıcı davranışta bulunan ya da yeni yasalara direnen kocaları mahkeme önüne çıkarmak üzere feminist kadın hareketinin örgütü olan "Kadınlar Federasyonu" tarafından açılan kampanya sürdürülmektedir. Irza geçme ölüm cezasıyla cezalandırılan bir suçtur ve uy-gulanmıştır (1982).

Evlilikle ilgili kararların eşlerce ortaklaşa alınması öngörülmüştür ve kocaların evişleriyle çocukların eğitimine giderek daha fazla katıldıkları gö-

rülmektedir.

1982 Anayasası'nın 49. maddesi, evliliğin, ailenin, yaşlıların, ev kadınlarının, çocukların ve sakatların özel olarak korunmasını öngörmektedir.

Mao Zedong'un 1956'da doğumların sınırlandırılması yönünde yaptığı çağrıdan beri nüfus artış hızının düşürülmesi ve doğum kontrolü, gerek kadınlar gerekse erkekler üzerinde sıkı bir denetim uygulanarak sağlanmaya çalışılmaktadır.

Doğum kontrolü yöntemleri, kısırlaştırma ve kürtaj yasallaşmıştır.

56 günlükten 6 yaşına kadarki çocuklar, ebeveynlerinin çalıştıkları süreler içinde çocuk bakımevlerine bırakılmaktadır.

Çin'de evliliklerin % 30'u resmi nikah kütüklerine kaydedilmiş değildir. Kuma satın alma geleneği hâlâ sürmektedir. Beyaz kadın ticareti de ortadan kaldırılamamıştır.

Eşitlikçi olmayan değerlerin kökleştiği bu dev ülkede kadın düşmanlığı yerleşik örf ve adetlerin parçasıdır.

Çok da eskiye gitmeyen bir geçmişte Tibetlilerin ve Budizm'e inanan Moğolların lamaları tarafından belirlenen ve kadınların uymaları gereken 81 kuraldan bazıları, kadınların okula gitmelerini, yüksek sesle konuşmalarını, hatta evde doğum yapmalarını yasaklamaktaydı. Doğum stepte ya da ahırda, evcil hayvanların arasında, samanların üzerinde yapılmalıydı. Ancak yasal düzlemde kadınla erkeğin aynı medeni haklardan yararlanacakları öngörülmüştü.

Çin'in günlük yaşamında kadınların, giderek önemi artan bir rol oynamaya başladıkları görülüyor; aile içinde sözlerinin kale alınmaya başladığına tanık olunuyor. Bununla birlikte, Çin kadın hareketinde yer alan binlerce yerel komitenin, kadınların

tam anlamıyla özgürleşmesi ve ekonomik, sosyal ve politik hayattaki yerlerinin sağlamlaşması için harcadıkları çabaları aksatmadan sürdürmelerinin gerektiği de çok açık.

ALTINCI BÖLÜM

S.S.C.B.'DE KADIN HAKLARI

I.- Kadınlar ve Ekim Devrimi

Çarların yüzyıllarca süren tiranlığının ardından halk tabanından gelen büyük bir ivme, son Çar II. Nikola'nın tahttan indirilmesini sağladı.

Çarlara karşı verilen mücadelede kadınların seçkin bir yeri vardır. 1891'de Petersburg'da Çar II. Aleksandr'a karşı düzenlenen suikaste katılanlardan biri de Vovna Perovskin idi ve kurşuna dizildi.

Aleksandra Kollontay (1872-1952) Çar'ın ve Kilise'nin savunduğu ailenin Çarlık rejimiyle birlikte yıkılması gerektiğini ilan ediyordu.

Nadizda Konstantinova Krupskaya Lenin için bir zevcenin ötesinde bir kişiydi de: Ona yardım etti, önerilerde bulundu, esin kaynağı oldu.

Devrim'i başlatan grevlerde, dokuma işkolunda yoğunlaşan kadın işçiler önemli bir rol oynadılar.

1918'de Sosyalist-Devrimci bir militan olan Fanya Kaplan Lenin'e karşı suikast düzenledi ama başarılı olamadı.

1919'da devrim düşüncesine inanmış Rus feminist hareketinin önde gelen militanlarından biri olan Clara Zetkin, Bolşevik önderlerinden kesin destek alıyordu.

II.- Evlilik Reformu

18, 19 Aralık 1917 tarihli kararnamelerle medeni nikah kabul edildi; böylece eşlerden birinin isteği üzerine boşanmaya izin veriliyordu.

19 Kasım 1926'da "evlilik, aile ve velayet yasaları" yürürlüğe girdi.

Buna göre evliliğin herhangi bir biçim kuralına uyması gerekmiyordu; evlilik akdi, nikah memuru tarafından herhangi bir tören yapılmadan tasdik olunan bir belge durumuna geldi.

Ancak bu düzen kısa bir sonra, 8 Temmuz 1944 yasasıyla değiştirilecekti. Yeni yasa, evliliğin nikah memuru önünde yapılan bir törenle resmileştirilmesini öngörmekteydi. Eşlerin onayı şarttı ve şiddet, tehdit ya da hile yoluyla alınan onay, evliliği geçersiz kılmaktaydı.

Aile hukuku, 27 Haziran 1968'de kabul edilen "Aile Hukuku'nun Temelleri" adlı bir yönergeyle yeniden düzenlendi.

Buna göre evlenebilmek için tarafların en az 18 yaşında olmaları gerekmekteydi.

1926 Aile Yasası eşler arasında tam bir eşitlik öngörmüştür. Yasanın 9. maddesi kadının istediği bir mesleği serbestçe icra edebileceğini belirtir. Böylece bütün mesleklerin kapıları kadınlara açılmıştır.

Soyadına gelince, yasa eşlerin kendi soyadlarını koruyabileceklerini veya kadının ve erkeğin soyadlarından birini seçebileceklerini öngörmektedir.

Ailenin ihtiyaçları kadın ve erkek tarafından, olanakları ölçüsünde, birlikte karşılanacaktır.

Yasal mal rejimi, edinilmiş. malların ortaklığını öngörmektedir; ancak kendine özgü bir yanı da vardır.

Çiftin ortak malların idaresinde anlaşmazlığa

düşmesi durumunda, anlaşmazlığa kadar malların idaresinden sorumlu olan eşlerden birisi, aile birliğini bozmaya gerek olmadan, malların bölüşülmesini talep edebilmektedir.

Eşlerden herhangi birisi, doğrudan kendisini ilgilendiren, kişisel bir harcama yapacak olursa, bu, onun payından düşülür.

Evlilik içinde edinilmiş bir malın satışı sırasında eşlerin her ikisinin birden noter önünde bulunmaları gereklidir.

Aile birliğinin borçlarından eşler birlikte sorumludurlar. Buna karşılık eşlerden birinin kişisel borcundan diğer eş sorumlu değildir. Koca, çocuğun doğumundan itibaren bir yıl boyunca karısına bakmakla yükümlüdür.

Çocukların bakımı ve eğitimi anne ve babanın ikisine birden ait olan bir sorumluluktur. Çocuğun sosyal bakımdan yararlı bir meslek edinmek üzere eğitilmesi gerekir.

1926 yasasının 28. ve 29. maddeleri evlilik içi ve dışı çocuklar arasında mutlak eşitlik öngörmüştür. Anne çocuğunu doğurduğunda babasının kim olduğunu nüfus kütüğüne bildirir. Adı kütüğe yazılan erkek, eğer bu durumu tanımıyorsa, gıyabında belirtilen bu babalığa bir yıl içinde itiraz edebilir. 8 Temmuz 1944 kararnamesiyle evlilik dışı babalık hakkı ortadan kaldırılmıştır. Evlilik dışı çocuğun bakımını baba yerine devlet üstlenmektedir.

III.- Boşanma

Eşlerden biri tarafından boşanma davası açıldığında, mahkeme, gereğine inandığı takdirde boşanmaya karar verebilir.

Eğer çocuk yoksa, boşanma, nikah memurluğuna başvuran herhangi bir eşin talebi üzerine nüfus kü-

tüğüne bir kayıt düşülmesi işleminden ibarettir. Boşanma, kayıt düşülmesinden itibaren üç ay sonra geçerlidir.

Kadının gebe olması ya da doğum yapmasının üzerinden bir yıldan az bir süre geçmiş olması durumunda, boşanma kadın onaylamadan gerçekleşemez.

Bunların dışındaki durumlarda, yargıçların evliliğin yürümediğine ve ortak yaşamın sürdürülemeyeceğine kani olmaları halinde boşanmaya mahkemece karar verilir.

Eşlerden herhangi birinin kabahatlı olması, boşanmanın hukuki sonuçları üzerinde etki doğurmaz.

YEDİNCİ BÖLÜM

ABD'DE KADIN HAKLARI

I.- Amerikan Toplumunda Kadının Kendini Kabul Ettirmesi

Kadınlara oy hakkını tanıyan 19 sayılı anayasa değişikliği 26 Ağustos 1920'de kabul edildi. Böylece feminist hareketin önde gelen hedeflerinden birine ulaşılmış oluyordu.

Amerikan Kongresi'ne seçilen ilk kadın, Jeannette Rankin (1880-1973) idi. İnanmış bir barış yanlısı (pasifist) olan Rankin, Amerika'nın I. Dünya Savaşı'na katılma kararına karşı oy kullandı.

Sanayi Devrimi'nin yol açtığı hızlı değişme ve ekonomik refah, kırsal ve popülist çevreleri ve bu arada "Kadınların Hıristiyan Yeşilay Birliği" adlı çok etkili feminist derneği ürkütmekteydi; bu son derneğin etkisiyle alkollü içkilerin üretimini ve satışını yasaklayan yasa çıkarıldı ve 1920'den 1933'e kadar yürürlükte kaldı.

Amerikalı kadınlar erkeklerle eşit haklarının tanınması hedefine ulaşabilmek için birleşmenin gereğini kavramışlardı.

1931 Nobel Barış Ödülü'nün sahibi Jane Adams (1860-1935), Barış ve Özgürlük için Kadınlar Ligası'nın (Women's International League for Peace and Freedom) kurulmasına önayak oldu.

Amerikalı kadınlar birbirlerinden çok değişik

alanlarda seçkinleştiler: 1938 Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan Pearl Buck ilk başarısını 1923'te yayınlanan *Doğu Rüzgarı, Batı Rüzgarı* kitabıyla kazandı.

1917'de Margaret Sanger New York'ta ilk doğum kontrolü kliniğini açtı.

1928'de Amsterdam'da yapılan yaz olimpiyatlarında kadınlar ilk kez hemen hemen bütün dallarda yarışmalara katıldılar; 1932'de Los Angeles'te yapılan olimpiyatlarda Amerikalı kadın sporcular öne çıkarak pek çok madalya kazandılar.

Hollywood ve yıldızları hemen her yerde, en ücra köşelere kadar yayılan filmlerle tanındı; Mary Pickford ya da Jean Harlow, en az Rudolf Valentino kadar popüler oldular.

1936'da Margaret Mitchell, *Rüzgar Gibi Geçti* romanıyla dünya çapında ün kazandı.

II. Dünya Savaşı'nda "Silahlı Kadın Birlikleri"ne (Women Armed Corps) katılan Amerikalı kadınlar, tarihte ilk kez, kadınların silahlı bir çatışmada ne kadar vazgeçilmez bir yardımcı güç oluşturduklarını gösterdiler.

1963'te "Kadınların Kurtuluşu Hareketi" (Women's Liberation Movement) oluştu ve 1966'da Betty Friedan'ın yönetiminde faaliyete geçen, halen Molly Yard'ın önderliğinde çalışmalarını sürdüren "Ulusal Kadın Örgütü" (National Organisation of Women, NOW) kuruldu.

1989'da "Ulusal Yaşam Hakkı Komitesi"nin (National Right to Live Committee) başkanı, yine bir kadın, Olivia Ganes idi.

29 Ekim 1975'te girişilen "yatak grevi" umulan başarıyı kazanamadıysa da, feminist hareket Anayasa'da Eşit Haklar Değişikliği'ni (Equal Rights Amendments, ERA) sağlamak için mücadeleyi sürdürmektedir. Anayasa Mahkemesi 1973'te, Roe Wade'a Karşı diye bilinen davada kürtajın serbest

bırakılmasına yeşil ışık yakan bir karar verdi.

3 Temmuz 1989'da Anayasa Mahkemesi bu kararından geri dönerek Missouri Eyaleti'nde kabul edilen ve "insan hayatının ana rahmine düşüşle başladığını" öngören yasanın anayasaya aykırı olmadığını bildirdi. İçtihattaki bu dönüşle 1973'te tanınan kürtaj hakkı kısıtlanmaktaydı. Çünkü Anayasa Mahkemesi, eyaletlerin, kürtaj konusunda istedikleri yönde karar alabilmelerine izin veriyordu.

II.- Boşanma

Amerika Birleşik Devletleri'nde aile, evlilik ve boşanma, her eyaletin kendi yasaları ve mahkemeleri tarafından düzenlenir. Dolayısıyla birbirlerinden çok değişik yasalar geçerlidir. Ancak evliliğin genel olarak uyması gereken biçim kuralları yönünden bu yasalar arasında fazla bir fark yoktur; evlilik hemen her yerde nikah memuru, bazen de yargıç önünde kıyılan törenle gerçekleşmektedir.

Boşanmaya gelince, burada, kabahat nedeniyle boşanmaya izin veren eyaletlerle, boşanmak için evliliğin yürümediğinin saptanmasını yeterli gören eyaletleri birbirlerinden ayırmak gerekir.

1. Kabahat Nedeniyle Boşanma - Bazı eyaletlerde boşanma esas olarak evli çiftlerden birinin kabahatlı olmasına (zina veya aileyi terk) dayandırılmıştır ve buna ayrıca tedavisi olanaksız akıl hastalığı, bir suç yüzünden uzun süreli hapis cezasına çarptırılmış olma gibi birkaç neden daha eklenmektedir. Bu eyaletler, Connecticut, Illinois, Maine, Massachusetts, Ohio ve Pensilvanya'dır.

2. Başarısızlık Nedeniyle Boşanma - Başka bazı eyaletlerde ise yasa koyucu, boşanmayı, evliliğin onarılması olanaksız biçimde bozulmasına, yani başarısız kalmasına dayandırmaktadır. Bu eyalet-

lerin başlıcaları Kaliforniya, Colorado, Iowa, Michigan, Nebraska ve Texas'tır.

Kaliforniya'da evliliğin başarısızlığı sonucuna varmak için "bağdaştırılamaz uyuşmazlık" yeterli bir nedendir.

Colorado'da "evliliğin onarılmaz biçimde bozulması" kavramının kullanılması yeğlenmiştir.

Iowa ve Michigan'da ise bunlara ek olarak "evliliğin kurtarılması için hiç bir yol kalmaması" aranmaktadır.

3. Mizaç Uyuşmazlığını İzleyen Ayrılık Nedeniyle Boşanma - Alaska, Albany, Virgin Islands, New York, Vermont, Yeni-Meksika'da boşanabilmek için, eşlerin, tarafların iradesiyle belirlenen ve New York'ta en fazla bir yıl, Vermont'da altı ay ve Rhode Island'da iki yıl arasında değişen bir süre ayrı yaşamaları gerekmektedir.

Nevada'da ayrı yaşama şart değildir.

Öte yandan, boşanma öncesinde tarafları uzlaştırmanın denenmesi usulüne başvurulması zorunlu değildir. New York'ta bu usül 1973'te kaldırılmıştır. Kaliforniya'da mahkemeden mahkemeye değişen bir uygulama vardır.

Kabahata dayandırılan boşanmada mahkeme kadına, masum olması durumunda bir nafaka bağlamaktadır; başarısız evlilik sonucu boşanmada kadına belirsiz ya da sınırlı bir süre için "yeniden uyum" nafakası bağlanabilir.

Illinois'te ayrılan eşin boşanma davası sırasında ihtiyacı olmadığı için bağlanmayan nafaka, sonradan ihtiyaç ortaya çıkarsa bağlanabilmektedir.

Çocukların olması durumunda, onların velayetini alan eşe, genellikle anneye, çocukların reşit oldukları yaşa kadar süren bir nafaka bağlanmaktadır.

Nafaka ödemesi, mahkeme kararında aksi belirtilmemişse, yararlananın yeniden evlenmesi ya da

eşlerden birinin veya diğerinin ölmesi durumunda son bulur.

Connecticut'ta yürürlükte bulunan yasa, anneyle babanın çocuklarla ilgili olarak dostça bir çözüme varamamaları durumunda, anne ve babanın çıkarlarından, dolayısıyla anlaşmazlıklarından bağımsız olarak, yalnız çocukların çıkarını kollamak üzere mahkeme tarafından avukat atanmasını öngörmektedir.

III.- Amerika Birleşik Devletleri'nde Kadınların Çalışma Hakkı

Olayların ve özellikle Başkan'a Bağlı Kadınların Durumuyla İlgili Komisyon'un (1961) baskısı sonucu, kadınların çalışma, ücret ve eğitim durumlarını iyileştirmek üzere bir dizi yasa çıkarılmıştır. Bunlar, "Medeni Haklar Yasası" (Civil Rights Act, 1964), "İşte Fırsat Eşitliği Yasası" (Equal Employment Opportunity Act, 1972) ve "Yüksek Öğrenim Yasası" dır (Higher Education Act, 1972).

1973'te kabul edilen iş ve işte eğitimle ilgili genel yasa ("Comprehensive Employment and Training Act"), Çalışma Bakanlığı'yla sözleşmesi olan bütün işyerlerinde cinsiyete dayalı ayırımcılığı yasaklamaktadır.

Ayrıca genel olarak istihdam alanında, cinsiyet, ırk, renk, din ve ulusal köken temelinde ayırımcılık yapılamaz.

Bu yasaklama, özel sektör, serbest meslekler ve ister federal devlette ister eyaletlerde olsun kamu sektörü için geçerlidir.

Bu yasaklamanın kapsamına işten çıkarma, ücret, işçilerin yönetime katılımı, işte ilerleme, yeniden işe girme gibi, çalışmayla ilgili tüm koşullar ve kazanılmış haklar girmektedir.

1972 yasasının uzantısında, federal planda, İşte Fırsat Eşitliği Komisyonu (Equal Employment Opportunity Commission) kurulmuştur. Bu komisyonun görevi, herhangi bir işin yalnızca kadınlara ya da yalnızca erkeklere yönelik olduğunun ilan edilmesi yasaklandığından, bu yasağa uyulup uyulmadığını denetlemektir.

Cinsiyete dayalı ayırımcılık yasağı, federal devletin özel ya da kamu sektöründen üçüncü şahıslarla imzaladığı bütün sözleşmelerde yer almaktadır. Sözleşmenin tarafları işyerlerinde ayırımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik (pozitif-olumlu) önlemler almak zorundadırlar.

Bu önlem, söz konusu normlara uymayan işyerlerinin idareyle sözleşme yapmalarını önlediği için etkindir. Kuralın bir tek istisnası vardır; o da cinsiyetin işin niteliğiyle doğrudan ilişkili olmasıdır.

Eğitimli ya da bir yüksek eğitim kurumundan diplomalı kadınların toplum hayatına katılmada karşılaştıkları zorluklar, Sağlık, Eğitim, Sosyal Güvenlik ve Çalışma Bakanlıkları'nın oluşturdukları ortak bir araştırma grubu tarafından incelenmektedir.

Varolan yasaların yerel, federal ve eyalet yönetimleri düzeyindeki iş alanlarıyla özel sektör işyerlerinin hemen hepsini kapsamına almış olmalarından ötürü, işle ilgili olarak cinsiyete dayalı ayırımcılığa karşı tam bir koruma sağladıkları görülmektedir.

Sonuç

Birleşik Devletler'e bağlı birçok eyalet, hak eşitliğini sağlamaya yönelik yasalar kabul etmiştir. Feminist hareketlerin hedefleri Bella Abzug'un başkanlığını yaptığı "Ulusal Kadın Konferansı"nın

(National Women's Conference) yıllık toplantılarında belirlenmektedir. 1978'de Houston'da (Texas) oylanarak kabul edilen 25 maddelik kararın bir maddesi, Anayasa'da yapılacak Eşit Haklar Değişikliği (ERA) için mücadele etmeyi öngörmektedir. Bu değişikliğin kabul edilmesi durumunda, Anayasa'da kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip oldukları açıkça belirtilecektir. Bu mücadeleyi sürdüren hareketlerin başlıcaları Kadın Seçmenler Ligası (League of Women Voters) ve Ulusal Kadın Örgütü'dür. Kadınlar İçin Ulusal Danışma Komitesi (National Advisory Committee for Women) ise kadınların çalışma hayatıyla ilgili araştırmalar yaparak ve eylem programları önererek başkana ulusal planda yardımcı olmaktadır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KANADA'DA KADIN HAKLARI

I.- Kadın Haklarının Evrimi

1. Québec Eyaleti'ndeki Durum - 1627'den beri Paris örfünü uygulamış olan Québec eyaletinde mistik ve eylemci kadınlar, eğitim, sağlık ve hayır işleri alanlarında önemli işler yaptılar. Bu alanlarda adlarını sayabileceğimiz kadınlardan birkaçı Marie de l'Incarnation, Jeanne Mance, Marguerite Bourgeois ve Marguerite d'Yonville idi. Üç asıra yakın bir süre, kadınlar eğitim ve kamu yardımlarıyla ilgili bütün işlerde önde gelen bir rol oynadılar. Bu saygın kadınların çoğu ya bekar ya da dul idi.

Bu uzak sömürgenin nüfusunu arttırmak isteğiyle Talon'a "dörtyüz iyi erkek, elli kız, oniki kısrak ve iki damızlık aygır" gönderileceğini bildiren Colbert'e, "Yeni Fransa'nın kadınlarının her yıl doğurdukları" haberi iletilmekteydi.

20. yüzyıl, başka heryerde olduğu gibi Kanada'da da kadınların hukuki durumunu altüst etti.

Bu değişmede Marie Grin Lajoie ve çıkardığı *La Bonne Parole* dergisinin etkisinde kalan Saint-Jean-Baptiste Ulusal Federasyonu ile Ulusal Kadınlar Konseyi'nin (National Council of Women) önemli katkısı oldu.

1908'de genç kızlara yüksek öğrenime devam hakkı tanındı.

1929'da Kadın Hakları Ligası (Ligue des Droits de la Femme) Québecli evli kadınların hukuki durumunun düzeltilmesi için etkili bir mücadele verdi. 1940'da kadınlar oy hakkını kazandılar. Québec Kadınları Federasyonu (Fédération des Femmes du Québec) evli kadının hukuki kısıtlılık durumuna son verilmesini talep ediyordu; 1964'de 16 sayılı yasanın (Bill 16) kabul edilmesiyle bu amaca ulaşıldı.

2. İngiliz Kanadası'ndaDurum - İngiliz Kanadası'nda İngiliz örf yasası, Québec'teki Paris örf yasası gibi Kanada Hukuku kabul edilene kadar yürürlükte kaldı.

28 Ocak 1916'da ilk kez Manitoba'da, N. Mac Clung'un etkisiyle oylanarak kabul edilen Kanada Hukuku, kadınlara oy hakkını da tanıyordu. 1921'de temsilci seçilen ilk kadın, Agnès Campbell Mac Phaíl idi.

II.- Boşanma

1968'de kabul edilen boşanmayla ilgili federal yasa bütün ülkede uygulanmaktadır.

Yasanın 3. maddesi boşanma davası açabilmeye dayanak oluşturan şikayetleri sıralamaktadır. Bunlar:

1) Zina;

2) Cinsel ilişkide şiddete başvurma (sodomi), hayvanlarla cinsel ilişkide bulunma, ırza geçme veya eşcinsel bir davranış;

3) Birisiyle evlilik ilişkisi sürmekteyken bir başka kişiyle evlenebilmek için işlemleri başlatma;

4) Eşlerin birlikte yaşamalarını olanaksız kılan hoşgörülemez bir fiziki ya da zihinsel vahşet uygulanmasıdır.

III.- Yerli Kadınların Hukuku

Kanada yerlileri ve Eskimolarının durumunu düzenleyen 1951 tarihli Yerliler Yasası, yerli olmayan biriyle evlenen kadının Kanada Hukuku gözünde yerli olmaktan çıkacağını ve yerli olma statüsüne özgü bütün hak ve ayrıcalıklarını yitireceğini öngörmektedir. Böyle bir kadın kendi anne ve babasının evine, onların yaşadığı bölgeye girme ve orada toprak edinme hakkını yitirir. Çocukları yerli olarak tanınmaz; yerli topluluğuna özgü kültürel ve sosyal haklardan yararlanma olanağını kazanamaz. Böyle bir kadına, atalarının yanına gömülme izni bile tanınmayabilir. Yasanın yerli halkların saygı göstermek istedikleri atalardan kalma örflere karşı yapabileceği fazla birşey yoktur.

Yerli Kadınların Yerli Hakları Derneği (Indian Rights for Indian Women Association) başka derneklerin yanısıra yerli kadınların yasa önündeki eşitliğini sağlamak üzere mücadele etmektedir.

İnsan Hakları Derneği'nin bir komisyonu, hükümete bağlı bazı kuruluşlar ve kadın dernekleri Kanada'da kadınların durumunu iyileştirmek için alınması gereken önlemler konusunda çalışmaktadır.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İSPANYOL VE AMERİKALI-İSPANYOL KADINLARIN HAKLARI

Cervantes, İspanya ve Latin Amerika'da yüzyıllarca kadınların içinde yaşadıkları durumu, acımasız bir ironi ve aynı zamanda da büyük bir şefkatle, Teresa Panza'nın ağzından şöyle dile getirmiştir: " Namuslu kadın, bacağı kırık ve evde oturan kadındır."

I.- Kadınların Gölgede Kaldıkları Yıllar

Şili'nin Santiago şehrindeki Colomböncesi Sanat Müzesi'ndeki Colomböncesi döneme ait heykelcikler, erkekleri acımasız, yırtıcı ve silahlı olarak göstermekte (örneğin, Tolita Tamoco, İ.Ö. 1000), buna karşılık kadınları zengin elbiselere bürünmüş ve kucaklarında çocuklarıyla (örneğin Bahia Juana, İ.Ö. 1000) tasvir etmektedir.

654 yılında Recesvinto, *Liber Ludicorum* adlı, çözülmesi çok zor bir evlilik biçimi benimseyen Visigoth Yasası'nı yürürlüğe koyar.

Orta Çağ'da bunun yerini kocanın ihbar etiği karısını tek taraflı olarak boş düşürmesi esasını getiren *Fuero Juzgo* alır. Bu dönemde boşanmaya yol açabilen iki neden vardır: Kadının zina yapması ya da kocanın eşcinsel olması.

Halk arasında yaygın olan evlenme biçimi, yasal ama resmi olmayan, dolayısıyla kolayca bozulabilen

serbest birleşme, yani *barragancia*'dır.

Soylunun hizmetçisi üzerinde ilk gece hakkı *(derecho de pernada)* vardır.

Aubie Kraliçesi o dönemde yapılan en yüksek kulenin sırrını gizli tutabilmek için, kuleyi kendisi için inşa eden mimarını öldürtmüştür.

Castillo Kraliçesi I.Isabel (1450-1504), 19 yaşındayken Aragon Kralı V.Ferdinand ile evlenir ve 1492'de Granada'yı Araplardan geri alır. Christophe Colomb'un efsanevi Amerika yolculuğunu mali bakımdan destekler. Engizisyon'un aleti olan Kutsal Kardeşlik (Sainte Fraternité) tarikatını kurar.

Malinche, son Aztek İmparatoru Moctesuma'ya, "fatih" Hernan Cortès'in hizmetine geçerek ihanet eder.

Azize Teresa (Thérèse de Jésus, 1515-1582), kendini korkusuzca Tanrı'ya adar.

Kadın kendini ancak, dışarıda hiç biri tanınmayan haklardan yararlanılabilen manastırlarda gerçekleştirebilmektedir.

İspanyol Altın Çağı ve hoşgörüsüz Engizisyon, kadın haklarının mezarını kazmıştır.

Toplum hayatının en canlı olduğu yerler, manastırlardır. Yetenekli bir şair olan Sör Juana Inès de la Cruz, X. Muza olarak kabul görür.

II.- İlk Adımlar

III. Carlos (1716-1788) kadınların ekonomik hayata katılmalarına izin verir. "Saygın Hanımlar" klüpler oluştururlar. 1786'da Josefa Amar y Borbon, kadınların erkeklerle eşit olduklarını ilan eder. Maria Isidora Quintana Guzman y de la Arda, Real Academia Espanola'ya kabul edilir.

"Güneşin kızı" lakabıyla anılan Maria Gertrudis Hore, *Diario de Madrid* gazetesine yazar.

1812'de Cadix Cortes'i Engizisyon Mahkemesi'ni dağıtır. 1830'da Marie-Christine y Borbon kocası VII.Ferdinand üzerinde etkili olarak Salik Yasalar'ın yürürlükten kaldırılmasını sağlar.

III.- Eşitliğe Doğru

1931'de İspanya'da kadınlar oy hakkını kazanırlar.

14 Eylül 1926 tarihli Arjantin yasası, kadınların medeni hukuk alanındaki kısıtlılıklarına son verir.

Feminist hareket canlanır. Katalanya, Kastilya ve Bask ülkelerinde Katalanya Kadınlar Derneği (Associacio Catalana de la Dona), Guipuzcao Bağımsız Feminist Grubu (Grupo Feminista Autonomo de Guipuzcoa), Devrimci Cumhuriyetçi Kadınlar Birliği (Union de Mujeres Republicanas Revolucionarias) gibi dernekler kurulur.

7 Temmuz 1981 tarihli yasa ile İspanya'da boşanma yasallaşır.

IV.- 7 Temmuz 1981 Tarihli Boşanma Yasası

İspanyol milletvekilleri meclisin 22 haziran 1981 tarihli oturumunda Medeni Kanun'daki evlilik düzenlemesini değiştiren yasa taslağını onayladılar; Kral yasayı 7 Temmuz'da tasdik etti ve yasa 20 Temmuz 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Yeni yasanın tarihi 7 Temmuz 1981'dir.

Buna göre boşanmaya iki durumda karar verilir: Hayata kastten mahkum olma ya da ortak yaşamın ortadan kalkması. Boşanmadan önce eşlerin bir, iki ya da beş yıl süreyle ayrı yaşamaları koşul olarak aranmakta ve bu durumda boşanmaya, eşlerden birinin itiraz etmesi halinde bile karar verilebilmek-

tedir (Medeni Kanun, 86-89. maddeler).

Nafaka bağlananın yeniden evlenmesi ya da bir başka kişiyle serbest birlik içinde yaşaması durumunda, nafaka ödemesi sona erer (Medeni Kanun, m. 101).

Eşlerden birinin bir üçüncü kişi aleyhine açtığı davada, diğer eşin şahitliği kabul edilmez (Medeni Kanun, m. 1247).

İkametgahın özel bir medeni kanunun uygulanmasına yol açtığı durumlarda, evli kadın, kocanın ikametgahına bağlıdır (Medeni Kanun, m. 14-4).

Evlilik içinde karı kocanın eşitliği, boşanmanın yeniden tanınması, çocukların hangi soydan olurlarsa olsunlar (evlilik içi ve dışı) eşit haklara sahip olmaları İspanyol ailesi içinde eşlerin haklarını değiştirmiştir. 13 Mayıs 1981 tarihli yasa, Medeni Kanun'un eski 42. maddesini (24 Nisan 1958'de kabul edilmişti) değiştirdi. Bu madde, bugün kaldırılmış olan 1959 Konkordotası'na dayanarak Katolik Kilisesi'ne bağlı olmayan ya da dini bağlılıklarını belirtmeyen çiftler için kilisenin dışında yapılan medeni nikahı mümkün kılmaktaydı.

ONUNCU BÖLÜM
FRANSA'DA KADIN HAKLARI

1946 Anayasası " yasalar kadının her alanda erkekle eşit haklardan yararlanmasını garanti altına almıştır" demektedir.

Kimilerinin kazanım diye adlandırdıkları, ama belki de Fransa'da çeşitli ülkelerin yasalarıyla örflerinin sosyolojik bir özümlenmesinden başka birşey olmayan bir süreç sonucunda, nice kadının edebiyatta, bilimde ve sanatlarda seçkinleştiği Descartes'ın ülkesi de feministlerin eşitlikçi taleplerini görmezden gelemedi, kulaklarını bu taleplere tıkayamadı.

Colette'in (1873-1954) içtenlikle " kendini zeki sanan bir kadın erkeklerle aynı hakları talep ederken, zeki kadın bunlardan vazgeçer" demesine rağmen, kamuoyu, demokratik parlamentonun bu konuya kayıtsız kalmasına izin veremezdi.

General de Gaulle'ün geçici hükümetince kabul edilen 21 Nisan 1944 tarihli kararname ile seçme-seçilme hakkı tanınan kadınlar Fransa'da ilk kez 1945'te yapılan belediye seçimleri sırasında oy kullandılar. 21 Ekim 1945'te de Kurucu Meclis'e 33 kadın seçildi.

Simone de Beauvoir, *İkinci Cins*'te (1949), kadın ve erkeğin "aynı ontolojik yapıya" sahip olduklarını açıklar.

Konuk Kız (l'Invitée, 1943) adlı romanının kahra-

manı ve tüm yaptıklarının "tek sorumlusu" olan Françoise: "Bunu isteyen benim!" diye bağırır."Seçimini kendisi yapmıştır."

Kadın kendini kadın olarak kabul ettirmektedir.

Fransa'da kadının hukuki durumu kişiliğinin gerek özel hayatta gerekse siyasal ve ekonomik hayatta gelişmesi ve korunması yönünde ilerleyecektir.

I.- Fransız Kadınları ve Vatandaşlık Hakkı

Vatandaşlık, bütün bireyleri aynı haklardan yararlanan ulusal bir topluluğa ait olmak demektir.

9 Ocak 1973 tarihli yasaya kadar Fransız vatandaşlığının kazanılmasına ve kaybedilmesine dair hükümler, bu hakkın genellikle bir erkekle olan hukuki bağ sonucu kazanıldığı, buna karşılık kadınların vatandaşlığı devretme hakkından yoksun bırakıldıkları bir düzen kurmuştu. Bu yasayla birlikte yasal metinlerde iki cins arasında denge kuruldu.

1. Fransız Vatandaşlığının Kazanılması - Halen 1973 yasasının 17 ve 19. maddelerine göre her ikisi de Fransız olan bir anne ile babadan evlilik içinde ya da dışında doğmuş çocuk, Fransız vatandaşıdır: Bu, *jus sanguinis*, yani kan bağı kuralının doğurduğu bir sonuçtur.

Anne ya da babadan yalnız birisi Fransız ise, çocuk ancak Fransa'da doğmuşsa yine Fransız vatandaşıdır: Bu, *jus soli* yani toprak, ülke bağından doğan bir sonuçtur. Eğer çocuk Fransız ana babadan yabancı bir ülkede doğmuş ise, reşit olmasından altı ay önce Fransız vatandaşlığından ayrılma hakkına sahiptir (madde 19); rüştünü ispata kadar geçen süredeki vatandaşlığı ise, anlaşmazlık kuralının öngördüğü (Medeni Kanun, madde 311-318) yasaya göre saptanır.

Fransa'da doğmuş, ana-babası bilinmeyen çocuk Fransız'dır (Vatandaşlık Yasası, madde 21 ve 22). Aynı şekilde Fransa'da haymatlos ya da yabancı ana-babadan doğmuş çocuk, yabancı yasaların çocuğa ana babanın vatandaşlığını vermediği durumlarda Fransız vatandaşıdır.

Fransa'da, kendileri de Fransa'da doğmuş ana-babadan doğma çocuk Fransız'dır (Vatandaşlık Yasası, madde 23 ve 24).

Fransa'da yabancı ana-babadan doğmuş ve 13 yaşından beri Fransa'da yaşayan çocuk Fransız vatandaşlığını alabilir (madde 44).

18 yaşını bitirmeden kimse vatandaşlık değiştiremez (madde 66). Ancak evli bir yabancı kadın Fransız vatandaşlığına geçmek için müracaatta bulunursa, kocanın "görüşü"nü almayı gerektiren idari bir işlem başlatılır.

2. Evliliğin Vatandaşlık üzerindeki Etkileri - Vatandaşlık Yasası'nın 37. maddesinde, "evlilik vatandaşlık üzerinde doğrudan hiç bir etki yaratmaz" hükmü yer alır. Yasa, Fransız vatandaşı bir kişiyle evlenen yabancı eşe, Fransız vatandaşlığına geçmek için seçenek tanır. Bu seçenekten, ikamet edilen vilayetin yetkili makamlarına yapılan bir bildirimde bulunmak koşuluyla evliliğin sürdüğü sürece yararlanılabilinir. Hükümet yabancı eşin Fransız vatandaşlığına kabul edilmesine bir yıl içinde (Vatandaşlık Yasası madde 39) yasada sayılan gerekçelerle itiraz edebilir. Bu gerekçeler, vatandaşlığa uymayan onur kırıcı bir durum, vatandaşlığa uyum gösterme zorluğu ve eşler arasındaki ortak yaşamın son bulmasıdır.

Yabancıyla evlenen bir Fransız, evlilik sonucu yabancı vatandaşlığına geçmiş ise ve yabancı bir ülkede yaşıyorsa, Fransız vatandaşlığından çıkabilir (Vatandaşlık Yasası, madde 94). Vatandaşlıktan

çıkma isteği, evlilik süresince her hangi bir zaman yapılabilir. 7 Mayıs 1984 yasası kadın ya da erkek bir yabancının, kadın ya da erkek bir Fransızla evlenmesi ile Fransız vatandaşlığına geçilmesi arasında en az altı aylık bir süre geçmesini öngörmüştür. 1986'da bir yabancı ile evli Fransız kadınlarının sayısı 14008, bir yabancıyla eyli Fransız erkeklerinin sayısı ise 9244 idi.

II.- Kadının Özel Hayattaki Hakları ve Sosyal Korunması

18 yaşını bitiren kişi reşittir. Medeni Kanun'un 488. maddesi (5 Temmuz 1974 yasası) reşit olunan yaşta "herkes medeni hayatın bütün edimlerini yapmakta özgürdür" der. Buradaki herkes, tabii ki, hem kadın hem de erkek anlamına gelmektedir. Fransızca'da herkes karşılığı kullanılan edat *(on)* "erkek" sözcüğünün bozulmasıyla oluşmuştur; gramer kurallarına göre erildir.

1985'te 15 yaşın üzerindeki 22.5 milyon kadından 13 milyonu evli, 5.2 milyonu bekar, 3.2 milyonu duldu ve 1 milyonu da boşanmıştı.

1. Yalnız Kadın

A) Bekar anne

a) Evlilik Dışı Doğmuş Çocuk (Medeni Kanun, madde 334-342) - Çocuğun doğal nesebi iradi tanımayla yasalaşır (25 Haziran 1982 yasası).

Baba için bu iradenin, babalığın tanınması denilen bir beyan ile, noter ya da nüfus memuru önünde, doğumdan önce veya sonra, annenin onayıyla ya da bu onay olmaksızın ifade edilmesi gereklidir.

Annenin kimliğini belirten bir doğum kağıdı, annenin çocuğu kendi çocuğu olarak belirten beyanla desteklenmesi durumunda çocuğun tanınması sonucunu doğurur.

Evlilik dışında doğmuş çocuk, anne babasıyla olan ilişkilerinde genellikle evlilik içinde doğmuş çocukla aynı haklara ve görevlere sahiptir (Medeni Kanun, madde 334).

Çocuk, anne ve babasından birinin kendisini tanımasından itibaren bir ya da her iki ailenin üyesidir.

Kendisini ilk tanıyan ebeveyninin soyadını taşır; eğer anne ve baba çocuğu aynı anda tanımışlarsa, çocuk babanın soyadını alır.

Eğer çocuğun babanın nesebinden olduğu ikinci sırada tanınmışsa, 15 yaşından küçük olan evlilik dışı çocuk, anne ve babanın her ikisinin birden velayet konusunda yetkili hakiminin önünde birlikte bir beyanda bulunmaları durumunda babasının soyadını alabilir. Eğer çocuk 15 yaşından büyükse onun onayı da gereklidir.

Doğal annelik ve babalık davaları yetkili en üst mahkemede açılır.

Evlilik dışı doğmuş bir çocuğun babasının belirlenmesi için dava en geç, çocuğun doğumundan ya da ortak yaşamın bitmesinden itibaren iki yıl içinde açılabilir. Babalığa, kaçırma veya ırza geçme durumlarında olayların tarihi gebe kalınan tarihle tutarlıysa, babanın tavrında babalığından şüphe edilmesini gerektiren herhangi bir davranış yoksa veya çocuğun ebeveyninin birlikte yaşadıkları açıkça biliniyorsa mahkeme tarafından karar verilebilir. Ancak baba olduğu iddia edilen kişi, anneye uzaklık, tıbbi analizler ya da annenin davranış bozukluğu sonucu çocuğun kendinden olmadığını ispatlarsa babalık davası düşer.

Çocuğun reşit olmasına kadar, anne ya da baba başka bir kişiyle evlilik ilişkisi içinde bulunsalar bile, gebe kaldığı dönemde anneyle sürekli ilişki içinde bulunmuş kişiye karşı, nafaka talebiyle dava açı-

labilir.

Çocuğu önce tanımış ise çocuğu üzerinde ebeveynlik hakkına bekar anne sahiptir.

b) Sosyal Koruma - Gebe kadın evli değilse, yalnız ise ve istiyorsa bir analık evinde ağırlanabilir.

Çocuğun doğumundan sonra üç yıl süreyle bir analık otelinde kalabilir ve daha sonra da genç çalışanlar yurtlarında barınabilir.

11 Temmuz 1955 tarihli gebe kadını koruyan yasa, işverenin gebelik süresince kadını işten çıkarmasını yasaklamaktadır.

Gebe ya da yeni doğum yapmış kadınların işveren aleyhine açacakları davada, ücretsiz hukuki destekten (avukat) yararlanma hakları vardır.

Kadın ücretliyse ya da işsiz olduğunu zamanında beyan etmişse, gebeliğinin üçüncü ayı dolmadan Sağlık Sigortası Sandığı'na başvurarak gebe olduğunu bildirir. Böylece Sosyal Güvenlik'çe sağlanan bütün maddi desteklerden yararlanır. Bu dosyalarla, tarım dışı mesleklerle ilgili Analık Sigortası Sandığı ilgilenmektedir.

Yalnız anne, tek kalmış ebeveyn ödeneğinden yararlanma hakkına sahiptir.

Ücretli olmayanlara ücretsiz tıbbi destek sağlanır.

Yalnız anne, doğum öncesi ve doğum sonrası ödeneklerinden, eğer bakmakla yükümlü olduğu çocuk sayısı ikiden fazla ise aile yardımlarından, baba çocuğunu tanımamışsa ya da terketmişse yetim yardımından ve eğer 25 yaşından gençse ve aileye bağımlı konumda ise, konut yardımından yararlanabilir.

B) Boşanmış ya da Eşinden Ayrı Yaşayan Kadın (Medeni Kanun, madde 229-310) - 11 Temmuz 1975 tarihli ve 75-617 sayılı yasa boşanma konusundaki eski yasaları köklü biçimde değiştirmiştir. 1985'te

Fransa'da 109 600 boşanma gerçekleşti. Boşanma başvurusu evlilik davalarına bakan mahkemeye (JAM) bir avukat tarafından yapılır.

a) Kabahat Nedeniyle Boşanma (Medeni Kanun, madde 242-246) - Boşanma, evlilik yükümlülüklerini devamlı ve ağır biçimde aksatan ve ortak yaşamın sürdürülmesini olanaksız kılan (hakaret, kötü muamele) olgulara dayanılarak istenebilir. Boşanmaya eşlerden yalnız birinin ya da ikisinin belli paylarda kabahatlı olmaları durumunda karar verilir. Mahkemeler artan sayıda boşanma kararını ortak yaşamın başarılı olamaması ve eşlerin birlikte yaşamalarının olanaksız hale gelmesi saptamasına dayanarak almaktadırlar. Geçmişin geleneksel cezalandırma amaçlı boşama anlayışı yerini, evliliğin başarısızlığını ya da iflasını tescil eden boşama anlayışına bırakıyor.

b) Karşılıklı Anlaşmalı Boşanma

1) Birlikte Yapılan Başvuru (Medeni Kanun, madde 230-232) - Eşlerin evlilik davalarına bakan mahkemeye birlikte yaptıkları başvuru üzerine yargıç evliliğin yürümediğine karar verir. Dosyayı inceleyip gözlemlerini yaptıktan veya çocukların ve eşlerin yararına değişiklikler öngördükten sonra taraflara üç aylık bir düşünme süresi tanır. Eğer üç ay sonunda boşanmamışlar ise, eşler, altı ay sonra yeniden başvurabilirler. Her defasında başvuru yeniden yapılır.

2) Kabul Edilen Başvuru (Medeni Kanun, 233-236) - Eşlerden biri avukatı aracılığıyla yargıca boşanma talebini haklı kılan gerekçeleri içeren bir başvuruda bulunur. Eğer diğer eşin burada sayılan gerekçelere itirazı yoksa yargıç boşanmaya karar verir.

3) Ortak Yaşamın Kesintiye Uğraması Nedeniyle Boşanma (Medeni Kanun, madde 237-241) - Boşan-

ma talebi altı yıl gibi uzun süre ortak yaşamın kesintiye uğramasına dayandırılmıştır. Boşanma talebi eşlerden birinin ağır bir zihinsel hastalıktan altı yıl gibi uzun bir süre malul olması gerekçesine de dayandırılabilir. Ancak bu son durumda yargıç, boşanmanın hasta eşin durumu üzerinde çok ağır sonuçlar yaratabileceği kanısına varırsa boşanma talebini reddedebilir. Evli çiftlerin birlikte yaşadıkları ortalama süre 18. yüzyılda 18 yıldan, 1975'te 45 yıla çıkmıştır.

C) Dul Kadın (Medeni Kanun, madde 171, 724, 765-767)

a) Ölümden Sonra İlan Edilen (Post Mortem) Evlilik - Cumhurbaşkanı, evlilik formalitelerinin başlatılmasından sonra müstakbel eşlerden birinin ölmesi, ancak evlenme niyetinin açık olması durumlarında, eğer bunu gerektiren ciddi bir gerekçe varsa, ölümden sonra evliliği aktedilmiş ilan edebilir. Bu durumda nikahın ölümden bir gün önce kıyılmış olduğu varsayılır; ancak bu durum hayatta kalan eşe, ölenin mirasından yararlanma hakkını vermez.

b) Hayatta Kalan Eşin Mirastan Yararlanması - Eşlerden birinin ölümünde, doğal ve meşru mirasçıları ile hayatta kalan eş, veraset vergisi ödemek koşuluyla, ölen eşin mal varlığı ile borç ve alacaklarının mirasçısı olur.

Demek ki hayatta kalan eş "mirasta hak sahibi"dir. Bu haktan yararlanabilmesi için konumunu kanıtlaması yeterlidir.

Eğer hayatta kalan eşle ilgili olarak bekleme süresi dolmuş ve kesinleşmiş bir boşanma ya da ayrılık kararı var ise, mirastan yararlanılamaz.

Eğer ölen eşin altıncı dereceye kadar müteselsilen mirasçı olan akrabası yok ise, ya da yalnız kız ve erkek kardeşler ile onların çocukları dışında akrabaları var ise o zaman hayatta kalan eş mirasın

tek varisi olur.

Hayatta kalan eşin mallar üzerinde kullanma hakkı şöyledir:

- mirasçının evlilik içi ya da dışında olma bir veya daha fazla çocuğu varsa, eş, malların dörtte birinin;

- mirasçının kız ve erkek kardeşleri, onların çocukları, anne-babası ya da evlilik sırasında doğmuş evlilik dışı çocukları varsa, eş, malların yarısının kullanma hakkına sahip olur.

Hayatta kalan eşin kullanma hakkı diğer mirasçıların saklı paylarını ortadan kaldıramaz ya da azaltamaz. Bu hak belirli bir mala bağlı olmayıp mirasa giren bütün mallar üzerinde belirli bir pay şeklinde uygulanır. Ancak diğer mirasçılarla anlaşılarak belirli bir mala bağlanabileceği gibi hayat boyu alınan belirli bir gelire dönüştürülebilir.

Hayatta kalan eş saklı payı olan bir mirasçı değildir. Kendine armağan edilmiş mallarla kullanma hakkını birleştiremez.

c) Sosyal Koruma - Eğer geliri yetersiz ve kocasının mirasından ona düşen pay doğru dürüst bir hayat sürmesine elvermiyorsa, dul kadın, kocasının ölümünden itibaren bir yıl içerisinde mirastan kendisine bir nafaka bağlanmasını talep edebilir.

Eğer öldüğünde kocası henüz emekli olmamış bir ücretli ise kadın, kocasından kendisine ölüm ikramiyesi, tek ebevyn, çocuk yetiştirme, okul yardımı gibi aile yardımları, yetim aylığı ve eğer en az bir çocuğun eğitimini tek başına üstlenmek durumundaysa özel eğitim yardımı ve bazı durumlarda da hayat boyu ödenen dul maaşı isteme hakkına sahiptir.

Eğer ölen koca bir kira sözleşmesinin alacaklısı ise, bu hak ölenin karısına devredilir.

Emeklilikle edinilmiş hakların bir bölümü, eğer

eşler en az iki yıl evli kalmış iseler hayatta kalan eşe devredilir. Emekli maaşı, hayatta kalan son eş ile daha önceki boşanmış ve yeniden evlenmemiş eş veya eşler arasında, kocayla evli kaldıkları süre esas alınarak paylaştırılır.

En az 45 yaşında, bakmakla yükümlü oldukları en az üç çocukları bulunan ve başka bir sosyal sigortaları bulunmayan dul ya da boşanmış kadınlar sınırsız bir süreyle kocalarının sağlık sigortasından yararlanabilirler (1988 tarihli, 88-677 sayılı kararname). Boşanmış kadınların % 68'inin kendi mesleği vardır.

2. Evli Kadın - 1986'da Fransa'da kıyılan evliliklerin sayısı 265 678 idi.

A) Evlilik (Medeni Kanun, madde 144 ve devamı) - 15 yaşından genç kadın, ciddi bir gerekçe nedeniyle istisnai bir izinden yararlanmıyorsa evlilik akdi imzalayamaz. Reşit olmayanların evlenebilmeleri için müstakbel eşlerin reşit olma yaşına varmalarına dek ebeveynlerinin onayı gereklidir.

Evlilik, nüfus memuru önünde alenen yapılan bir törenle kesinleşir; eşlerin evliliği onaylamaları zorunludur.

B) Evlilikten Doğan Yükümlülükler - Çocukları beslemek, büyütmek ve yetiştirmek evli eşlere düşen bir görevdir. Çocuklar da anneye, babaya ve ihtiyaç içindeki diğer yaşlı akrabalarına bakmakla yükümlüdürler.

Eşler birbirlerine karşılıklı olarak sadakat, yardım ve destek borçludurlar.

4 Haziran 1970 yasasından beri ailenin maddi ve manevi yönetiminden eşler birlikte sorumludurlar. Ailenin ihtiyaçlarına ekonomik güçleri oranında her iki eş de katkıda bulunmak zorundadır. Eşler karşılıklı olarak birlikte yaşamayı taahhüt ederler. Ailenin oturacağı meskeni ortak bir kararla belir-

lerler (1975 yasası).

Eşlerin her ikisi de hukuken tam yetkilidir. Günlük hayatın sürdürülmesi için gerekli akitleri eşlerden her biri tek başına yapabilir.

Eşlerden her biri, diğerinin iznini alması gerekmeden her türlü banka hesabı açabilir.

Kadın kocasının onayını alması gerekmeden bir meslek icra edebilir ve kendi mallarını bu mesleğin icrası için gereken şekilde serbestçe kullanabilir (13 Temmuz 1965 yasası). Eşlerden her birisi kendi kazanç ve ücretini, ailenin ihtiyaçları karşılandıktan sonra serbestçe kullanabilir.

Kadının kocasınınkinden farklı bir meslek icra ederek elde ettiği kazanç ve ücretle edindiği mallar, idaresi, kullanımı ve ürünlerinden yararlanması sadece kendine ait olan saklı mallardır. Kadının kişisel alacaklıları ancak kadının saklı malları üzerinde hak arayabilirler.

C) Mal Rejimleri

a) Yasal Mal Rejimi - Daha önceden noter önünde yapılmış bir sözleşme olmadan aktedilen evliliklerde uygulanan yasal mal rejimi, evlilik içerisinde edinilmiş malların ortaklığı rejimidir. Eşler mahkemeye başvurarak mal rejimini değiştirebilirler. Eşlerden her birisi ona ait malların, yani evlendiği güne kadar sahip olduğu mallar ile sonradan ona miras kalan ve miras ya da başka bir yolla hibe edilen malların mülkiyetine sahiptir; ancak bu malların geliri aile birliğine aittir.

Ailenin esas mesken olarak kullandığı bir mülkün mülkiyet hakkına sahip olan eş, diğer eşin onayını almadan bu mülkü satamaz, kiralayamaz, kullanamaz.

Mal ortaklığına giren mallar, eşlerin evlilik süresince satın aldıkları mallardan oluşur. Aksi ispat edilene kadar çiftin evlilik süresince edindiği bü-

tün mallar ortak maldır.

Ortak malların idaresinden koca tek başına sorumludur. Ortak malları satmak veya başka türlü kullanmak için karısının iznini alması gerekir. Boşanma durumunda denkleştirmeler yapıldıktan sonra kalan ortak mallar eşler arasında yarı yarıya paylaşılır.

b) Edinilmiş Mallarla Sınırlı Mal Ortaklığı Rejimi - Evlilikten önce yapılan bir sözleşmeyle düzenlenebilir ve böylece eşlerin isteklerine daha uygun hale getirilebilir.

c) Sınırsız Mal Ortaklığı Rejimi - Eşler yaptıkları sözleşmeyle tüm mallarını ortak yapabilirler. Bu tür sözleşmelerde genellikle eşlerden birinin ölümünde malların tümünün diğer eşe kalacağı belirtilir.

d) Mal Ayrılığı Rejimi - Eşlerin ortak malı yoktur. Evlilik öncesine ait mallar gibi evlilik süresince edinilen mallar da onu edinen eşin kendisine aittir.

e) *Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi* - Mal ayrılığı rejiminin bir türevidir ve hayatta kalan eşin evlilik süresince edinilmiş malların yarısını almasını öngörür.

Evlilik sözleşmesinde yazılı hibeler, evlilik süresince gerçekleştirilen ve geri alınabilen hibelerden farklı olarak kesindir, değiştirilemez.

3. Çocuk - Ebeveyn reşit olmamış çocuklarına destek olma ve onları koruma yükümlülüğünü taşır. Aynı şekilde reşit olmuş çocukların da ebeveynlerini çaresizlik içinde bırakmamaları söz konusudur.

Anne ve baba arasında anlaşma olup olmadığına bakılmaksızın çocuk üzerindeki ebeveyn otoritesini kimin kullanacağına, 22 Temmuz 1987 tarihli Malhuret Yasası'na göre yargıç karar verir ve yargıç bunu yaparken, boşanmış olsun ya da olmasınlar,

çıkarları, reşit olmayan çocuklarınkiyle aynı olmayan ebeveynin değil, çocukların çıkarını gözetir.

4. Evli Kadının Soyadı - Evlilik durumunda kadın yasal olarak genç kızlık soyadını korur. Resmi bütün akitlerde bu soyadını kullanmak zorundadır.

Günlük yaşamda evli kadın kendi soyadını kullanabileceği gibi kocasınınkini ya da her iki soyadını birden kullanabilir. Evli erkek kendi soyadını kullanabileceği gibi ona karısının soyadını da ekleyebilir.

Boşanma durumunda eşlerden her biri, eğer evlilik süresince öbür eşin soyadını kullanmış ise, yeniden kendi soyadını alır.

Bununla birlikte kadın eğer bunun kendisi ya da velayeti kendisine bırakılan çocukları açısından özel bir önem taşıdığını gerekçelendirebilirse (örneğin mesleğinde o soyadıyla tanınmış olması gibi), boşandığı kocasının soyadını kullanmayı sürdürebilir.

Eğer kadın kocasının soyadını almış ve boşanma ortak hayatın sürdürülemezliği gerekçesiyle koca tarafından talep edilmişse, kocanın soyadını kullanma hakkını korur.

Ayrılık durumunda kadın kocasının soyadını kullanmayı sürdürür, ancak ayrılma kararının kesinleşmesi ya da sonradan alınan bir başka karar ile bu soyadını kullanması engellenebilir. Eğer koca kadının soyadını kendi soyadına eklemiş ise, kadın, ayrılma ve boşanma durumunda mahkeme kararıyla kocaya kendi soyadını kullanmayı yasaklayabilir.

Kocanın ölümü durumunda kadın, ölen kocasının soyadını taşımayı sürdürebileceği gibi, resmi belgelerde, dul olduğunu belirterek eski kocasının soyadını eklemek koşuluyla, kendi soyadını da kullanabilir.

Yeniden evlenme durumunda kadın, ölmüş koca-

sının soyadının da nüfus kağıdında yer almasını isteyebilir.

5. Serbest Birlik ya da Aleni Beraberlik (Concubinage) - Evli olmaksızın bir erkekle alenen birlikte yaşayan kadının, konkübinin (concubine) hakları özel yasalardan değil, içtihat kararlarından kaynaklanmaktadır.

Serbest birlik içinde yaşayan eşlerin birbirlerine yaptıkları karşılıksız bağışlar (ivazsız teberru), bunun amacı ilişki kurmak ya da eski bir ilişkiyi yeniden başlatmak ise hükümsüz sayılabilir. Başka durumlarda ve özellikle bu armağanlar ortak yaşamın sürdüğü süre içinde bağışlanmışlarsa geçersiz kılınamazlar.

Serbest birliğin bozulması durumunda uğranılan haksızlığın telafisi için tazminat talebi ancak, birliğin bozulması bir zarara yol açmışsa gündeme getirilebilir.

1 Eylül 1948 yasasıyla düzenlenen kira sözleşmelerinde, serbest birlik içinde yaşayan eşlerden birinin ölümü durumunda, hayatta kalan eşe yaşamını ortak konutta sürdürme hakkı tanınmıştır.

Eğer ölüme bir kaza yol açmış ve serbest birlik düzenli, sürekli, aleni olup suç niteliğinde değil ise, hayatta kalan eş kazaya yol açan kişiden tazminat talep edebilir.

6. Gebeliğe İradi Olarak Son Verilmesi - Romalılar zamanında kadınların düşük yapmasına yardımcı olanlara kamu işlerinde çalıştırılma ya da bir adaya sürülme cezası verilirdi ve aynı suçtan suçlu bulunan anne de sürgüne gönderilirdi.

Uzun süre iradi düşük, yani kürtaj ağır bir suç sayıldı hatta cinayetle özdeşleştirildi.

Fransa'da XV.Louis dönemine kadar düşük yaptırma suçu cinayetmiş gibi yargılanmaktaydı.

Kilise, kürtajı her zaman mahkum etmiştir. 314'-

de yapılan Ancyre Konsülü kürtajdan suçlu bulunan kişinin on yıl ağır hapis cezasına çarptırılmasını öngörmüştü. Daha yakın tarihte yapılan II. Vatikan Konsülü (1962-1965) de kürtaj ile çocuk öldürmeyi aynı kefeye koymaktaydı. Bu konuda Kilise'nin doktrini hiç değişmemiştir.

Ceza Yasası'nın 317. maddesi gebe bir kadının düşük yapmasına yardımcı olan kişinin bir yılla beş yıl arasında değişen hapis cezası ve 1800 Frank ile 60.000 Frank arasında değişen para cezasına çarptırılmasını; suçlu bulunan kişinin bu suçu sık sık işlediğinin saptanması durumunda hapis cezasının beş ile on yıl, para cezasının ise 18.000 ve 120.000 Frank arasında değişen miktarlara arttırılmasını öngörüyordu. Kendi başına kürtaj yapmaya kalkışan kadın ile ona kürtaj malzemesi sağlamakta yardımcı olan hekimler, eczacılar ve diğer sağlık personelinin hapis ve para cezasıyla cezalandırılmaları, sağlık personelinin ise beş yıldan az olmamak koşuluyla meslekten men edilmesi söz konusuydu.

Ceza mahkemelerinin düşük yapan ve yaptıranları düzenli olarak 317. maddeye göre yargılayarak mahkum etmeleri, feminist harekette ve Fransız kamuoyunda büyük bir tepki yarattı.

17 Ocak 1975 tarihli ve 75-17 sayılı yasa yukarıda anılan 317. maddenin ilk dört paragrafının uygulanmasını beş yıl süreyle askıya aldı; 31 Aralık 1979 tarihli yasa ise 17 Ocak 1975 tarihli yasayı, " iradi düşük gebeliğin onuncu haftası dolmadan, bir doktor tarafından, hastanede ya da Kamu Sağlığı Yasası'nın 176. maddesinde aranan şartları yerine getiren bir özel kurumda yapılması..." hükmünü koyarak kesinleştirdi ve süresiz olarak yürürlüğe koydu.

Fransa'da yapılan kürtaj sayısında yıldan yıla azalma eğilimi gözlenmektedir: 1983'te 182.862

kürtaj yapılmış, yani her 1000 canlı bebek doğumuna karşılık 21.4 gebelik kürtajla sonuçlanmış iken, 1987'de bu sayı 160.670'e düşmüştür.

Kamu Sağlığı Yasası'nın 162-1-162-11. maddeleri gebe kadının, gebeliğinin onuncu haftası dolmadan çaresizlik denilen durumuna dayanarak kürtaj olma başvurusunda bulunabilmesinin koşullarını belirlemiştir. Başvuruda bulunan kadını muayene eden doktor ona karşı karşıya bulunduğu tıbbi tehlikeleri anlattıktan sonra yol gösterici bir dosya verecektir. Kadın daha sonra sosyal bir servise başvurarak muayene olacak ve bunu belirten bir belge alacaktır. Bunu izleyen bir hafta boyunca düşünüp kararını değiştirmemişse, kürtaj olmak istediğini yazılı olarak bildirecektir. Tıbbi müdahele bundan sonra yapılabilir. Eğer kadın 18 yaşından küçük ve bekarsa, babasının, annesinin ya da yasal temsilcisinin onayını alması gerekir.

Yasanın 162-12. maddesi, iki doktorun " tıbbi inceleme ve konsültasyon sonucu gebeliğin sürdürülmesinin kadının sağlığı açısından ciddi bir tehlike yarattığını ya da doğacak çocuğun teşhis sırasında tedavisi olanaksız kabul edilen ağır bir hastalık ya da sakatlıkla malul olduğunu" bildirmeleri durumunda, gebe kadına 10 haftayla sınırlı olmadan, kürtaj yapılabileceğini öngörmüştür.

Yasaya göre kürtaj hiç bir şekilde bir doğum kontrolü yöntemi olarak kullanılamaz. 28 Aralık 1967 tarihli, sonradan 4 Aralık 1974 yasasıyla tamamlanan Neuwirth Yasası doğum kontrolünü yasal hale getirmiştir. 1986'da hiç bir doğum kontrolü yöntemine başvurmayan Fransız kadınlarının, kadınların % 36'sını oluşturdukları tahmin edilmekteydi.

III.- Politik ve Ekonomik Hayatta Kadın

1. Politik Hayatta Kadın - Fransa'da kadınlar seçmenlerin % 52'sini oluşturmaktadır.

Kadınlar 1944'te kabul edilen kararname ile oy hakkını kazandılar, ancak temsilciler arasında çok az kadın vardır. 1979'da hükümette dört kadın bakan vardı ama, Millet Meclisi'ndeki kadın temsilcilerin oranı yalnız % 3.2 idi, yani 491 milletvekilinden 18'i kadındı. 1 ocak 1988'de 577 kişilik parlamentoya 54 kadın milletvekili seçildi. Halen parlamentodaki kadın temsilcilerin sayısı 54'tür. 1981'de belediye başkanlığına seçilen kadınların sayısı ise 1018 idi.

Danimarka'da kadınlar oy hakkına 1915'da kavuşmuşlardı. 1978 seçimlerinde Kopenhag şehrinde kadın adayların ulaştığı oran % 50.9 idi ve bir önceki seçimlerde elde edilen % 27 oranına göre önemli bir ilerleme sağlanmıştı.

Fransa'da seçimlerde oy kullanmayanlar arasında kadınların erkeklere göre daha ağırlıklı bir yeri vardır.

Fransa'da önemli görevlere getirilen kadınlar arasında Blum Hükümeti'ne giren Irène Joliot-Curie, 1947'deki Robert Schuman Hükümeti'ndeki ilk kadın bakan, Mme. Poinso-Chapius gibi kadınların adları sayılabilir. Son on yıl içerisinde önemli politik görevler üstlenen kadınlardan bazıları da Mme. Simone Veil, Mme. Alice Saunier-Séïté, Mme. Monique Pelletier, Mme. Nicole Questiaux, Hugette Bouchardeau, Marie-France Garaud, Arlette Laguillier, Edith Cresson ve Françoise Giroud'dur.

2. Ekonomik Hayatta Kadınlar-

A) Ticaret ve Sanayide Kadınlar - Evli kadın ticaretle uğraşmakta serbesttir. Ancak ticaretle uğraşan kadın dendiğinde bundan anlaşılan genellikle

kocasınınkinden ayrı bir ticari faaliyette bulunan kadındır.

3 Haziran 1979 kararnamesi, ticari bir işletmenin patronuyla aynı işte çalışan eşin de Ticaret Sicili'ne kaydolabilmesine olanak yarattı. Tüccar ve zanaatkâr kadınlar statüsü (ortak ya da ücretli çalışan) 1982'de kabul edildi.

B) Kadınların Çalışma Hakkı ve Çalışma Hayatındaki Durumu - Bir işte çalışan her yaşta kadının oranında dünyanın bütün ülkelerinde artış vardır. Fransa'da çalışan kadınlar aktif nüfusun % 42.15'ini oluşturmaktadır. Çalışan evli kadınların oranı, tıpkı çocuklarını yetiştirmiş kadınlar için olduğu gibi hızla artmaktadır, ancak bu oran bekar kadınların çalışma oranından düşüktür.

Kadınların farklı meslek kategorileri ve işteki yere göre dağılımında görülen eşitsizlik, işkollarına dağılımda görülen eşitsizlikten daha yoğundur. Ekonomik faaliyet dallarının geneline bakıldığında inşaat sektörünün % 12 oranında erkek, % 1 oranında kadın, taşımacılık ve haberleşme sektörünün ise % 10 oranında erkek, % 4 oranında kadın çalıştırdığı görülmektedir. Kadınlar arasında işteki yer bakımından çeşitlilik çok daha azdır ve kadınların genellikle daha düşük ücret aldıkları söylenebilir. Cinsiyete bağlı ayırımcılık gerek faaliyet alanları (bazı mesleklerin ve mevkilerin başkalarından daha kadınca olduğu düşünülmektedir) gerekse ücret yelpazesi ve oranları üzerinde etkili olmaktadır.

Genellikle kadınların faaliyet oranı eğitim düzeyiyle doğrudan ilişkilidir ve bu bakımdan erkeklerle kadınlar arasında önemli bir fark vardır.

11 Temmuz 1975 yasası ekonomik alanda kadın erkek eşitliğini öngörmekte, buradan hareketle kadınların cinsiyet ya da aile durumuna bağlı olarak işe alınmasını ve iş ilanlarında cinsiyet belirtilmesi-

ni yasaklamaktadır.

13 temmuz 1971'ten (Çalışma Yasası L-133-3) bu yana imzalanan bütün toplu sözleşmelere kadınların ve gençlerin çalışmasıyla ilgili olarak benimsenmiş olan "eşit işe eşit ücret" ilkesine uygun hükümler konulması zorunludur. 22 Haziran 1977 tarihli bir Yargıtay kararında, bir işyerinde erkeklerden farklı konumda çalıştırılan, ancak onlarınkine eşit bir iş yapan kadın personele erkeklerin aldığı ücretin aynısının verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Çocuklarına daha fazla zaman ayırabilmek ve bunun için eve daha erken dönebilmek için kadınlar zaman zaman yarım günlük işlerde çalışmayı yeğlemektedirler. Fransa'da yarım günlük işlerde çalışanların % 83'ü kadındır.

22 Aralık 1973 tarihli yasa aynı işi yapan kadın ve erkek arasında ücret ayırımı yapılamayacağı ilkesini getirmiş ve aynı işi yapan kadın ve erkeklere aynı ücretin ödenmesini zorunlu kılmıştır. Temmuz 1975'de kabul edilen yasa da cinsiyete dayalı ayırımcılıkla ırk temelinde yapılan ayırımcılık arasında hiç bir fark olmadığını belirtir. Bu yasa ayrıca işe almada cinsiyete dayalı ayırımcılık yapılamayacağı ilkesini daha açık hale getirmekte ve kadın işçilerin gebelik nedeniyle işten çıkarılamayacağı hükmünü koyarak kadın işçileri koruyucu hükümleri güçlendirmektedir. Aynı şekilde idari işlere girişte cins eşitliğini öngören yasa, o tarihe kadar kamu yönetiminde kadınlara kapalı olan mevkilere onların da yükselebilmesine olanak sağlamıştır. 25 Nisan 1981 tarihli Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun görüşüne uygun olarak 4 Şubat 1959 tarihli kararnamenin 7. maddesi değiştirilmiş ve kamu yönetiminde kadın erkek eşitliği sağlanmıştır (1982).

Kadınların her tip eğitimden yararlanabilmesi ve

mesleki eğitim olanaklarının genişletilmesi de gündeme gelmiş ve buna bağlı olarak kadınların Polytechnique, Ecole de la Marine Marchande, HEC, Ecole des Commissaires de Police (Teknik üniversite, Yüksek Denizcilik Okulu, Yüksek Ticaret Okulu, Polis Koleji) gibi "Büyük Okullar"ın giriş sınavlarına katılabilmeleri mümkün olmuştur.

6 Temmuz 1971 yasasından beri çocuklu kadınlar, masrafı devlet tarafından karşılanan eğitim stajlarından yararlanabilmektedirler. Mesleki formasyon stajlarına katılmada, aniden çalışma zorunluluğuyla yüzyüze kalan dullar ile çocuk sahibi yalnız kadınlara öncelik tanınmaktadır (3 Temmuz 1975 ve 9 Temmuz 1976 yasaları).

Genellikle "kadınsı" denilen eğitim dallarından mezun olanların ücretleri görece düşük, iş güvenceleri sınırlı ve işte ilerleme şansları kısıtlıdır.

1989'da Fransa'da kadınların ortalama geliri, erkeklerinkinden % 32 oranında daha düşüktür.

Kadın ve erkekler arasında, ihtiyaçları, yaşam koşulları ya da mesleki becerileri bakımından ayırımcı uygulamaları haklı kılabilecek hiç bir neden gösterilemez. Farklı ekonomik dallarda kadın unsurunun katılımıyla artabilecek insan potansiyeli gerektiği gibi kullanılmıyor. Nice kadının beceri ve zeka kaynağı heba ediliyor.

SONUÇ

Yasalar, demokratik birçok toplumda, haksızlıkları ortadan kaldırmayı hedefleyen ayrıntılı düzenlemeler geliştirerek hukuki ve ekonomik bağımsızlıklarını elde etmek isteyen kadınların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışıyor.

Kadın birbirleriyle çatışan iki düşünce akımının kesişme noktasında duruyor: Bunlar gelenek ve ilerlemedir. Paul Valéry "Gelenek ve ilerleme insan soyunun iki büyük düşmanıdır" derdi.

Gelenek, peşinden sürüklediği önyargılı düşünceler dizisiyle, apaçık bir eşitsizlik durumunu olduğu gibi sürdürebilmek için, kadını evde tutmaya, onu, dışına çıkmasını istemediği, sınırları çizilmiş dar bir alanın içine hapsetmeye çalışıyor.

İlerleme isteği ise, bugünü her zaman düşünsel olan geleceğe yansıtarak, kişinin kökeni ve cinsiyeti ne olursa olsun, mutlak ve kuramsal hak eşitliği hedefine ve hayatta etkin olma araçlarına herkesi ulaştıracağını umduğu önlemleri aldırıyor. Oysa insanın amacına hizmet eden belki de ne gelenek ne de ilerlemedir; amaç yaşamsal ve zorunlu olan adalete erişebilmektir.

Zaman içerisinde mitosların birbiri ardına yokolması, hem kadınların hem de erkeklerin bilgilendirilmesini ve eğitilmesini gerektirir. Zaman ve mekanda sınırlı anaerkil karakterde uygulamalar bir yana bırakılırsa, dünyanın son birkaç bin yıldır kaydettiği evrime, iktidar ayrıcalığına el koyup hakları sadece kendilerine tanıyan erkeklerin yön verdikleri söylenebilir.

Bu ister dayatılan bir durum, ister önceden çok uzun bir süre sürmüş bir durumun uzantısı olsun, insanlığın bugün, gerek hoşgörüsüzlük gerekse de ezilen zihinlerden yararlanamama sonucu, ulaşabileceği en üst noktaya varamadığı açıktır.

İnsanların zihinsel yeteneklerinin tümünün, yine insanların mutluluğu ve ilerlemesi için kullanılabilmesi amacıyla kavgayı sürdürmek zorundayız. Her tür ırkçılık insanlığı alçaltır. Ezilmenin her biçimi yoksullaştırır.

1989'da feminist eylemin gündeminde, farklı olma hakkı, meslekte eşitlik, şiddet ve dinsel köktenciliklerin yükselişi vardı.

20. yüzyılın sonuna geldiğimiz şu günlerde artık, insanların uyum içinde birarada yaşamalarını sağlayabilecek tek şeyin, herkesin aynı hakları kullanması ve fırsat eşitliğinden yararlanması olduğunu görebiliyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

Bedarida François, *l'Angleterre Triomphante*, 1832-1914, Hatier Université, 1974.

Beijing, *Information*, Beijing, Çin, 12 Mart 1979.

British Information Services, *Women in Britain*, Londra.

Casalis Georges, *Protestantisme*, Larousse, 1976.

Commission de Réforme du Droit du Canada, *Etudes Sur le Divorce*, Ottawa, 1976.

Darling Martha, *The Role of Women in the Economy*, Paris, OECD, 1975.

Faure Elie, *Histoire de l'Art*, J.-J. Pauvert, 1964.

Gonzales Anabel, *El Feminismo en Espana, Hoy*, Madrid, Zero, SA, Bilbao, Ocak 1979.

Gonzales Anabel, Lopez Amalia, Mendoza Ana, Urruena Isabel, *Los Origines del Feminismo en Espana*, Madrid, Zero, SA, Mart 1980.

Grousset René, *La Chine et Son Art*, Plon, 1951.

Jombart Emile, *Manuel de Droit Canon*, Beauchesne and Fils, 1958.

Lagarde Paul, *La Nationalité Française*, Dalloz, 1975.

Leroi-Gourhan André, *Préhistoire de l'Art Occidental*, Ed. d'Art, Lucien Mazenod, 1965.

OECD, *Les Femmes et l'Egalité des Chances*, Paris, 1979.

Rabaut Jean, *Histoires des Féminismes Français*, Stock, 1978.

Statistiques Canada, *Pouvoir Choisir*, Ottawa, 1976.

Sullerot Evelyne (der.), *Le Fait Féminin*, Fayard, 1978.

Tissot P.-F., *Histoire Complète de la Révolution Française*, 6 cilt, Paris, Silvestre Ed. 1834-1836.

Vera Tornell R, *Historia Universal de la Civilizacion*, Barselona, Ramon Soquena SA, 1972.

Wallace Irving ve Wallechinsky David, *The People's Almanac*, New York, Doubleday, cilt 1: 1975, cilt 2: 1978.

Guinchard S., Le Mariage Coutumier en Droit Sénégalais, *Rev.Int.de Dr. Comp.*, Temmuz-Eylül 1978.

Mirande Dominique, *Le Code Hammourabi et ses Origines*, Paris, Ernest Leroux, 1913.

The Lawyer's Treasury, Indianapolis NY 19, Merrill Bobbs CY Inc., 1972.

INSEE Raporları

Meulders-Klein M.-T., Le Divorce en Europe Occidentale (*Revue Internationale du Droit Comparé*, Ocak-Mart 1989).

Xu Baikang, Les Principes Généraux du Droit Civil en Chine (*Revue International du Droit Comparé*, Ocak-Mart 1989).